ମଡ୍ୟୁଲ – ୧
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭାରତ ଓ ପୃଥିବୀ

ମୁଖବନ୍ଧ

ପାଠ – ୧ : ପୁରାତନ ଯୁଗ

ପାଠ – ୨ : ମଧ୍ୟଯୁଗ

ପାଠ – ୩ : ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀ – ୧

ପାଠ – ୪ : ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀ – ୨

ପାଠ – ୫ : ଭାରତ ଉପରେ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନର ପ୍ରଭାବ : ଆର୍ଥିକ, ସାମାଜିକ ଏବଂ ସାଂସ୍କୃତିକ (୧୭୫୭–୧୮୫୭)

ପାଠ – ୬ : ଭାରତୀୟ – ଉପନିବେଶରେ ଧାର୍ମିକ ଓ ସାମାଜିକ ଜାଗରଣ

ପାଠ – ୭ : ଇଂରେଜ ଶାସନର ପ୍ରତିରୋଧ

ପାଠ – ୮ : ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ

ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ
ମୁଖବନ୍ଧ

ମୁଖବନ୍ଧ

ମନେ ମନେ କଳ୍ପନା କର ଯେ, ତୁମ ନିକଟରେ ଏକ ସମୟ ମେସିନ (ଯନ୍ତ୍ର) ଥିଲା, ଯାହା ତୁମକୁ ବହୁ ପୁରାତନ ଅତୀତକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲା, ଯେତେବେଳେ ତୁମର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ଛୋଟ ପିଲା ଥିଲେ । ତୁମେ ଦେଖିଲ ଯେ, ତୁମର ଘର ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଲଗା ଥିଲା । ଯଦି ତୁମେ ଆହୁରି ଦୂର ଅତୀତକୁ ଯାତ୍ରା କରିବ, ତୁମର ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଖାଦ୍ୟ, ପୋଷାକ ଓ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖି, ତୁମେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ତେଣୁ ଆମର ଅତୀତ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଆମେ ସର୍ବଦା ଆଗ୍ରହୀ ନ ହେବୁ କାହିଁକି ? ତୁମେ ବିବେଚନା କରୁଛ ଯେ, ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅତୀତ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି ପାରିବା । ଏହା ବୁଝି ହେଉ ନଥିବା ବିଷୟ ବା ଘଟଣା ସଦୃଶ ହେଉଅଛି କି, ଯାହା ଆମେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସମାଧାନ କରିବା ଜରୁରୀ ? ଏହା କରିବା ପାଇଁ, ଆମକୁ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ବିକାଶର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ, ମଣିଷ ଜୀବନ କିପରି ପ୍ରାକ୍ ଐତିହାସିକ ଯୁଗରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା କ୍ରମ ବିକାଶ ପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଛି ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ବିଷୟଟି ପଢ଼ି ସାରିବା ପରେ ତୁମେମାନେ –

- ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନରେ, ଇତିହାସ, ଭୂଗୋଳ, ଅର୍ଥନୀତି, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବ ।
- ଉପର ଲିଖିତ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ଘଟଣା ସମୂହ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଯାଇପାରିବ ।
- ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରର ବିକାଶ କିପରି ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ତାହା ଆଲୋଚନା କରିପାରିବ ।
- ବର୍ତ୍ତମାନର ସମାଜ ପାଇଁ ଥିବା ସୁଯୋଗ ଓ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକର ସୂଚନାଗୁଡ଼ିକୁ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରାଯାଇପାରିବ ।

୦.୧ ଶିକ୍ଷାଦାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର ଭୂମିକା

ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ସର୍ବଦା ସମାଜ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ବୋଲି ଏହାର ନାମକରଣ ଏପରି କରାଯାଇଛି । ଏହା ସମାଜର ସମସ୍ତ ଦିଗକୁ ବୁଝିବାର ଲକ୍ଷ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିଅଛି । ଏହାର ଜ୍ଞାନର ପରିସୀମା ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ଓ ଏହା ଅନେକ ବିଷୟଗତ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା, ଭୂଗୋଳ, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ମୁଖ୍ୟ ଅଟେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଅଟେ । ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କିତ ବିଭିନ୍ନ ଭାଗ ଓ ମଡ୍ୟୁଲର ପାଠ୍ୟବସ୍ତୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସହ ସଂପୃକ୍ତ ।

ଏହି ୟୁନିଟ୍‌ରେ ଆମେ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଇତିହାସର ପାଠ୍ୟବସ୍ତୁ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ପଠନର ଗୁରୁତ୍ୱ, ଯାହା ଆମ ଜୀବନ ସହିତ ଅତି ନିବିଡ଼ଭାବେ ସଂପୃକ୍ତ ଅଟେ, ତାହାକୁ ସରଳ ଭାବେ ବୁଝିପାରିବା । ଆମେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବା ଯେ, ମଣିଷ ଜୀବନ କିପରି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଦେଇ ଅତୀତର ଜଙ୍ଗଲି ଜୀବନଠାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ସହରୀ ଜୀବନରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଛି । ଆମେ, ଇତିହାସର କେବଳ ଅତୀତ ଘଟଣା ସମୂହକୁ ନ ପଢ଼ି, ସେଥିରେ ଥିବା ଉପାଦେୟତା ଓ ଆବଶ୍ୟକ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ପରିଚିତ ହେବା । ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ, ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସଂଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦକ୍ଷତା ବଢ଼ାଇବାରେ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଉକ୍ତ ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା, ବିଭିନ୍ନ ଘଟଣା ଓ ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟରେ ସଂଯୋଗ ସ୍ଥାପନର କୌଶଳ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିହେବ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନରେ ଆମକୁ ସହାୟକ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ, ଉକ୍ତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକ ଜାଣିବା ଓ ଏହା ମଣିଷ ଜୀବନ ଉପରେ କିପରି ପ୍ରଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି ତାହା ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ତୁମେ କାହିଁକି ଭାବୁଛ, ମାଧ୍ୟମିକସ୍ତରର ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ୍ୟବସ୍ତୁ ତୁମ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ସମାଜକୁ ଉତ୍ତମଭାବେ ବୁଝିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ? ଅତି କମ୍‌ରେ ଦୁଇଟି କାରଣ ସହ ଆଲୋଚନା କର ।

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

୦.୨ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ପଠନ

କୌଣସି ଶିକ୍ଷାଗତ ବିଭାଗ କିମ୍ବା ଅଧ୍ୟୟନ କ୍ଷେତ୍ର ଜ୍ଞାନର ଏକ ଉପବିଭାଗ ଅଟେ ଯାହା ଶିକ୍ଷାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ପଢ଼ାଯାଏ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ତରରେ ତତ୍ତ୍ୱର ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା କରାଯାଏ । ଯେ କୌଣସି ପଠନ କ୍ଷେତ୍ରର ଅନେକ ଉପବିଭାଗ କିମ୍ବା ଶାଖା ଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ବେଳେ ବେଳେ ଅନ୍ୟର ନକଲ ସଦୃଶ ହୋଇପାରେ । ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର କେତେକ ପ୍ରଧାନ ଶାଖା କିମ୍ବା ଉପବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥନୀତି, ଇତିହାସ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା, ଭୂଗୋଳ, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ମୁଖ୍ୟ ଅଟେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଯେ, ଆରମ୍ଭରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଥିଲା । ତାହା ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଟେ । ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ସର୍ବଦା ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଜ୍ଞତାର ପୂଜାରୀ ଅଟେ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପିଏଚ୍.ଡ଼ି ଉପାଧିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ଉଚ୍ଚ ଉପାଧି ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ, ଯେତେବେଳେ ଜ୍ଞାନର ସୀମା ବୃଦ୍ଧି ହେଲା, ଏହାକୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପଲବ୍ଧ ହେଲା । ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଉଭୟ ବାସ୍ତବତାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗକୁ ବିଚାର କରନ୍ତି । ପରିବେଶ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ଭୌତିକ ଜ୍ଞାନର ଆଧାର ଅଟେ । କିନ୍ତୁ, ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗର ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରେ । ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଇତିହାସରୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ।

୦.୨.୧ ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା

ଇତିହାସ କ'ଣ ? ଏହା ଅତୀତ ଘଟଣାମାନଙ୍କ ସମାହାର । ଏହା ମନୁଷ୍ୟର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ କୃତିତ୍ୱର ଏକ ଗାଥା । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ମଣିଷ ଓ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର କାହାଣୀ ଅଟେ । ଏହା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧାରଣା ଓ ଆଦର୍ଶ ପଠନର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କ'ଣ ଥିଲା କିମ୍ବା କ'ଣ ହେବା ଉଚିତ୍, ତାହା କୁହେ ନାହିଁ । ଏହା କେବଳ ଅତୀତରେ କ'ଣ ହୋଇଛି ତାହାର ସୂଚନା ଦିଏ । ଏହା କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷର କଥନ ନହୋଇ ଜାତି ଓ ସମାଜର ଦର୍ପଣ ସଦୃଶ ଅଟେ । ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ, ଗୋଷ୍ଠୀ, ଧନୀ, ଦରୀଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଅବସ୍ଥାର ବିଚାର ନକରି, ଏହା ସମଗ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଉତ୍ଥାନ ଓ ପତନ ସଂପର୍କରେ ଅବଗତ କରାଇଥାଏ । ପୂର୍ବକାଳରେ ଆମ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ କ'ଣ ଘଟୁଥିଲା, ସେ ବିଷୟରେ ତୁମେ କେବେ ବିସ୍ମୟଭାବ ପ୍ରକଟ କରିଅଛ କି ? ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ତୁମେ ସେ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବ । ଉକ୍ତ ବିଷୟ ବସ୍ତୁର ପଠନ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ତୁମମାନଙ୍କୁ ପସନ୍ଦ ହେଲା, ତାହା ନୋଟ୍ ଖାତାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖିବ । ତୁମେ ଯଦି ଏ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ ହେବାକୁ ଚାହୁଁଥାଅ, ତେବେ ପୁସ୍ତକାଗାର ଯାଇପାର କିମ୍ବା ଇଣ୍ଟରନେଟ୍‌ର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇପାର ।

ଆମେ କାହିଁକି ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା

ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନ ଆମର ଉତ୍ପତ୍ତି, ବଳ ଓ କୀର୍ତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଯଦି ଆମର ଅତୀତ ଘଟଣା ଉପରେ ସଠିକ ଜ୍ଞାନ ଓ ଧାରଣା ନାହିଁ, ତେବେ ଆମର ବିକାଶର ସ୍ଥିତିକୁ ବୁଝିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନଥାଏ । ଏହା ଏକ ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଇତିହାସ ଅତୀତ ଘଟଣାବଳୀର ମୂକସାକ୍ଷୀ ଯାହାକୁ ଆମେ ମୃତ ବୋଲି ଭାବୁଛେ । ପ୍ରକୃତରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଅତୀତରୁ ଅନେକ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ହୋଇଥାଏ । ଆମ ଜୀବନ ପାଇଁ ଯାହା ଅବଶ୍ୟକ ତାହା ଅତୀତ ଇତିହାସ ହିଁ ସୂଚିତ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇଥାଏ । ସୁସ୍ଥ ଜୀବନ ପାଇଁ ପୁରୁଷ ଓ ମହିଳାମାନଙ୍କ ମିଳିତ ସହଯୋଗକୁ ଇତିହାସ ହିଁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଥାଏ । ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଭାବିବା ସୁଦୂର ଅତୀତ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା କିପରି ? ଆମକୁ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସମ୍ପର୍କକୁ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସଂରକ୍ଷିତ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଅତି ପୁରୁଣାକାଳର ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା କୁହାଯାଏ । ଅତୀତ ଘଟଣାବଳୀର ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ସମୟର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ପଦାର୍ଥରୁ ଦେଖି ଜାଣିହୁଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ କଳାକୃତି ଅଂଶ, ମାଟିରେ ମିଶିଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥ, ଭଗ୍ନ ଗୃହ, ସ୍ମାରକ ସ୍ତମ୍ଭ ବା ଗୃହ ପ୍ରଭୃତି ମୁଖ୍ୟ ଅଟେ ଯାହା ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପଠନ କରାଯାଏ । ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ସମୟର, ଏ ବିଷୟରେ ଧାରଣା କେବଳ ସେହିମାନେ ହିଁ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ପୁରାତନ କାଳର, ପଢ଼ି ଓ ବୁଝିହେଉ ନଥିବା ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱାସନୀୟ ଧାରଣା ଦେଇଥାଏ ।

ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ପୁରାତନକାଳର ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଭୂମିତଳେ ପୋତିହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଯାହାକୁ ଖୋଳି ବାହାର କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଖନନ କୁହାଯାଏ । ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ହରପ୍ପା ଓ ନାଳନ୍ଦା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଖନନ ମୁଖ୍ୟ ଅଟେ । ଯେଉଁଠାରୁ ଅନେକ ମୂଲ୍ୟବାନ ପଦାର୍ଥ ମିଳି ପାରିଥିଲା । ଗୁଜୁରାଟ ଉପକୂଳରୁ ଏକ ପୁରାତନ ନଗରର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦେବତା ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହର ଦ୍ୱାରକା ଓ ହରିୟାନାର ରକ୍ଷିଗାଢ଼ି ସହରର ଖନନ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦିନର ଆବିଷ୍କାର ଅଟେ । ଏହି ସହର ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲେ ଆମର ପୁରାତନ ସଭ୍ୟତାର ରୂପରେଖ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାର ଆଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି ଘଟନ୍ତା । ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଭିତରେ ଶିଳାଲିପି, ସ୍ତମ୍ଭ, ଧାତୁନିର୍ମିତ ଥାଳି, ମୁଦ୍ରା, ମୋହର, କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ, ଯନ୍ତ୍ରପାତି, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପାତ୍ର, ଖେଳନା ଓ ଛବି ପ୍ରଭୃତିର ଆବିଷ୍କାରକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ରଙ୍ଗ କରିବା, ମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି କଳାକୃତି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ସଂସ୍କୃତି ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ । ତୁମେ ତୁମର ନଗର କିମ୍ବା ସହରରେ ଥିବା ସଂଗ୍ରହାଳୟକୁ ଯାଇ ଦେଖ କିମ୍ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା କଳାକାରୁକାର୍ଯ୍ୟକୁ ବି ଦେଖ । ଏହାର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ସମୟର ବୋଲି ଉତ୍ତର ଖୋଜିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । ତୁମେ ଏ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ପାଇଁ କୌଣସି ପୁସ୍ତକାଗାର କିମ୍ବା ଇଣ୍ଟରନେଟ୍‌ର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇପାର । ବିଭିନ୍ନ ବହି, ଖବରକାଗଜ ଓ ମାଗାଜିନ୍‌ରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସୂଚନା ମିଳିବାର ସମ୍ଭାବନାକୁ ଅସ୍ୱିକାର କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

? ତୁମେ ଜାଣ କି

ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ସଂସ୍ଥା ଅତୀତର ସାଂସ୍କୃତିକ ଐତିହ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ ପୁରାତନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଟେ । ପୁରାତନ କାଳର କୀର୍ତ୍ତି ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ କ୍ଷେତ୍ରର ସୁରକ୍ଷା କରିବା ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ସର୍ବେକ୍ଷଣ ସଂସ୍ଥାର ଦାୟିତ୍ୱ ଅଟେ । ସମଗ୍ର ଦେଶର ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ୨୪ଟି ମଣ୍ଡଳରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଉକ୍ତ ସଂସ୍ଥାରେ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଅନେକ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ , ପରିବେଶ ସଂରକ୍ଷଣକାରୀ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାବିତ୍ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ସଂସ୍ଥାର ୱେବସାଇଟ୍‌ରୁ (www.asi.nic.in) ଅନେକ ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ମିଳିପାରିବ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ –୦.୧

୧. ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୨. ତୁମେ ଭାବୁଛ କି, ଇତିହାସ ପଠନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? ଦୁଇଟି କାରଣ ସହ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୩. ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କର ।

୪. ଆମର ଅତୀତକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ୫ଟି ଉତ୍ସ ସଂପର୍କରେ ଲେଖ ।

୫. ଭାରତର ୫ଟି ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ କ୍ଷେତ୍ର ବିଷୟରେ କିଛି ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କର ।

୦.୨.୨ ଭୂଗୋଳ

କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଭୌଗୋଳିକ ପରିବେଶ ନଜାଣି, ତାହାର ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ଅଧ୍ୟୟନକୁ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ କୁହାଯାଏ । ପୃଥିବୀର ମୃତ୍ତିକା, ଅଧିବାସୀ, ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଓ ପରିବେଶର ଅଧ୍ୟୟନକୁ ଭୂଗୋଳ କୁହାଯାଏ । ସରଳ ଭାବେ କହିଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ବାସକରୁ, ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବା । ଭୂଗୋଳ, ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ (Human Geography) ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନ (Physical Geography) ମଧ୍ୟରେ ସେତୁ ସଦୃଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଓ ଇତିହାସକୁ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାରେ ଭୂଗୋଳ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ପୃଥିବୀକୁ ଘେରି ରହିଥିବା ସଂସ୍କୃତି, ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା, ଅର୍ଥନୀତି, ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଓ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନିବାରେ ଭୂଗୋଳ ଆମକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ତଥ୍ୟଭିତିକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଯଦି କୌଣସି ଦେଶର ଭୌଗୋଳିକ ସ୍ଥିତି ଆମକୁ ଜଣାଥାଏ, ସେ ଦେଶର ଇତିହାସର ଘଟଣାବଳୀ ଜାଣିବା ସହଜ ହୁଏ । ତୁମେ ଏହି ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ପୁରୁଣା ଅସ୍ତ୍ର ଧନୁଶର ବିଷୟରେ ଜାଣିବ । ଏହା କେବଳ ଭୂଗୋଳ ପଠନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ଓ ସହଜ ହେବ । ବରଫ ଯୁଗ ପରେ ପୃଥିବୀର ପରିବେଶରେ ନିଶ୍ଚୟ ବଡ଼ ଧରଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିବ । ବହୁତ ଘଞ୍ଚ ଜଙ୍ଗଲ ହୁଏତ ତୃଣଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବ । ତୁମେ କଳ୍ପନା କରିପାରୁଛ କି, ସେଠାରେ କ'ଣ ହୋଇଥିବ ? ଏଠାରେ ତୃଣଭୋଜୀ ପ୍ରାଣୀ ଯଥା – ହରିଣ, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ନିଶ୍ଚୟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିବ । ତୁମେ ଜାଣ ଯେ, ଉକ୍ତ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଦୌଡ଼ି ପାରନ୍ତି । ତେଣୁ ଭାରି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଓଜନ ବିଶିଷ୍ଟ ପଥର ଖଣ୍ଡର ଅସ୍ତ୍ର, ଯାହା ପୁରାତନ ଯୁଗର ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓ ତାହା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ।

ତୁମେ ଜାଣ କି, ଭାରତର ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳ ଭୂମି ସବୁଠାରୁ ଉର୍ବର ଭୂମି । ସେଠାରେ ପ୍ରବାହିତ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଭଳି ବୃହତ୍ତମ ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ପିଇବା ପାଣି ଓ ଜଳସେଚନ ପାଇଁ ପ୍ରଚୁର ଜଳ ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମୌର୍ଯ୍ୟ, ଗୁପ୍ତ ଓ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମାନ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଏଠାରେ ଲୌହର ସୁଲଭତା ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରକୁ କେତେକାଂଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଏହା କିପରି ଓ କାହିଁକି ବୋଲି ତୁମେ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଛ ? ତୁମେ ପାଠ–୪ରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକା ଜାଣିବ ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ – ୦.୧

ଆଗ୍ରା, ନାସିକ୍, ପାଟନା ଓ କୋଲକାତା ଭଳି ମୁଖ୍ୟ ସହରଗୁଡ଼ିକ ନଦୀ କୂଳରେ ବିକାଶଲାଭ କରିଥିଲା । ତୁମେ ଜାଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଯେ, ଏହିମାନଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ଇତିହାସ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଛି । ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ପ୍ରଶାସନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉକ୍ତ ସହରଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ପାଇଁ ତିନୋଟି କାରଣ ଲେଖ ।

୦.୨.୩ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ

''ସରକାର'' ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଚିତ ଓ ଏହାକୁ ସମସ୍ତେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ତୁମେମାନେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ଦୈନିକ ଖବର କାଗଜ ଓ ଦୂରଦର୍ଶନ ପରଦାରେ ଦେଖୁଛ । କିନ୍ତୁ, ତୁମେ କେବେ ଚିନ୍ତା କରିଅଛ କି, ସରକାର କ'ଣ ? ତୁମେ ଜାଣ କି, ଆମ ଜୀବନରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଭୂମିକା ଓ ଏହା ଲୋକମାନଙ୍କର କି ଉପକାରରେ

ଆସେ । କୌଣସି ଦେଶର ସରକାର ଆଇନ ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ସେ ଦେଶର ଜନସାଧାରଣ ଉକ୍ତ ଆଇନକୁ ମାନନ୍ତି । ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ଲୋକମାନେ ହିଁ ସରକାରଙ୍କୁ କ୍ଷମତା ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହିଭଳି ଭାବେ ସଂସଦକୁ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରାଜା କିମ୍ବା ରାଣୀ ଯେ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇ ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରନ୍ତି । ଆମେ କିପରି ଶାସିତ ହେଉ, ତାହା ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନରେ ପଠନ କରାଯାଏ । ଶାସନରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭୂମିକା ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ବିଷୟ ସୂଚନା ଦିଏ । ଏହାକୁ ଆମେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ କହୁ । ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବାସ୍ତବରେ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର ତତ୍ତ୍ୱ ବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ ଓ ଏହା ରାଜନୈତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅଟେ । ଏହା ରାଜନୈତିକ ଘଟଣା ଓ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅଧ୍ୟୟନରେ ସ୍ଥାନ ଦିଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ନୀତି, ଧାରା, ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ବ୍ୟବହାରକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରେ । ଯଦି ତୁମେ ଉଚ୍ଚ ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବ, ତେବେ ରାଜନୈତିକ ତତ୍ତ୍ୱ, ଦର୍ଶନ, ଅର୍ଥନୀତି ବିଷୟରେ ଜାଣିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇବ ଯାହା ଏହି ବିଷୟର ମୂଖ୍ୟ ଅଂଶ ଅଟେ ।

୦.୨.୪ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ

ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ଅଟେ । ଏହା ସମାଜ ସମ୍ପର୍କିତ ମନୁଷ୍ୟ ଆଚରଣର ଅଧ୍ୟୟନ ଅଟେ । ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଲାଟିନ ଶବ୍ଦ ସୋସିଓଲୋଜି (Sociologie) ରୁ ଆସିଛି ଓ ଏହାର ଅର୍ଥ 'ସାଥୀ'ମାନଙ୍କର ପଠନକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜର ଗଠନ ଓ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଏ । ସମାଜ ଗଠନରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନର ଭୂମିକା ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରେ । ଏହା ଜାତି, ଶ୍ରେଣୀ, ଲିଙ୍ଗ, ସଂସ୍କୃତି, ଧର୍ମ, ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସରକାରକୁ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଓ ସମାଜର ଚିନ୍ତାଧାରା କିପରି ସମାଜକୁ ଚଳେଇ ନିଏ, ଏହା ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାଏ ।

୦.୨.୫ ଅର୍ଥନୀତି

ସମାଜରେ ବାସ କରିବା ଅର୍ଥ, ଜୀବନକୁ କିପରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରାଯାଏ, ତାହା ଜାଣିବ । ଆମର ସିମୀତ ଆୟ, ସମୟ ଓ ସମ୍ପଦର ଉତ୍ସକୁ କିପରି ସ୍ୱଳ୍ପ ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଯାଇପାରିବ, ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିବା ଉଚିତ୍ । ତୁମର ଇପିସିତ୍ ବସ୍ତୁ ପାଇବା ପାଇଁ ତୁମେ ସମୟର ବ୍ୟବହାରିକ କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବା ଦରକାର । ସେହିଭଳି, ଆମେ ଘରର ବଜେଟ୍ ତିଆରି କରିବାବେଳେ, ଆମର ଉପସ୍ଥିତ ସମ୍ବଳର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ନଜର ଦେଉ । ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟାକୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏଡ଼ାଇଦେଉ । ଏହାକୁ ଅର୍ଥନୀତି ଅଧ୍ୟୟନ କୁହାଯାଏ । ଏହା ବଜେଟ୍ ତିଆରି କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ କିଛି ହୋଇପାରେ । ଏହା ବିଜ୍ଞାନ ସମନ୍ଧିତ ଏକ ପାଠ ଯେଉଁଥିରେ ଉତ୍ପାଦନ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ସମ୍ପଦ ପ୍ରଭୃତିରେ ମନୁଷ୍ୟର ପସନ୍ଦ ଥାଏ । ସିମୀତ ସମ୍ବଳ ବ୍ୟବହାରରେ ଏହାର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶି । ଏହା ଏକ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ, ଯାହା ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଉପସ୍ଥିତ ସମ୍ପଦ ମଧ୍ୟରେ ସମତୁଲ ଅବସ୍ଥା ରକ୍ଷା କରିଥାଏ । ଉକ୍ତ ବିଷୟର ପଠନ ଆମକୁ ଆନନ୍ଦ ଦିଏ, ଯଦି ଏହାର ଉପଯୋଗିତାକୁ ଆମେ ଆମର ପ୍ରକୃତ ଜୀବନରେ ଲଗାଇ ପାରିବା । ଆମର ଘରୋଇ ବଜେଟ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବା ଏକ ଉଦାହରଣ ଅଟେ । ମଣିଷର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟା କିପରି ହେବ, ଉକ୍ତ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆମକୁ ଏହା ବୁଝିବାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଏହା ପାଇଁ ଆମକୁ ଅତୀତକୁ ଯିବାକୁ ହେବ । ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ, ଆମେ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ମଣିଷର ବିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିବା । ତୁମେ ଜାଣ କି, ଆମେ ବିଜ୍ଞାନର କ୍ରମ ବିକାଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ପଢୁଅଛେ ? ଆମେ ପ୍ରକୃତିରେ କିପରି ବିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଚାଲିଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରୁଅଛେ ।

ଉଦ୍ଭିଦ ଓ ପ୍ରାଣୀଜଗତ କିପରି ବିକଶିତ ? ତୁମେ ଜାଣ କି ଆମ ଜାତିର ଜୀବ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନାମକୁ ହୋମ ସାପିଏନସ୍ (Homo Sapiens) କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିବା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୦.୨

୧. ଭୌଗୋଳିକ ପାଠ, ଇତିହାସକୁ ବୁଝିବାରେ କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ?

୨. ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

୩. ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଆମ ଉପରେ କ'ଣ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ ?

୪. ଅର୍ଥନୀତି କେଉଁ ଉପାଦାନ ସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଅଟେ ।

୫. ତୁମେ କାହିଁକି ଭାବୁଛ, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ, ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ପଠନ, ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବୁଝିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ?

୦.୩ ମନୁଷ୍ୟର କ୍ରମ ବିକାଶ

ପ୍ରାୟ ୨୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମ ମନୁଷ୍ୟାକୃତି ପ୍ରାଣୀ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ନଥିବା ବାନର ସଦୃଶ ଥିଲେ । ଜୀବବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ହୋମୋସାପିଏନ୍ସ ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଜମି ଚାଷ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଜାଣି ନଥିଲେ । ନିଜର ଆଶ୍ରୟ ପାଇଁ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା । ସେମାନେ ଗୁମ୍ଫା କିମ୍ବା ଗଛର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ବସା ବାନ୍ଧି ରହୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଲେଖିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷା କରିବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ପୃଥିବୀ ପୃଷ୍ଠରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଲେଖା ପ୍ରଣାଳୀର ଉଦ୍ଭାବନ ଯୋଗୁଁ ଇତିହାସକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ସହଜ ହେଲା ଓ ଅତୀତ ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ ପଥ ସୁଗମ ହୋଇଥିଲା । ଅତୀତର ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ନଥିବା ଘଟଣାବଳୀକୁ ପୂର୍ବ ଇତିହାସ (prehistory) କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ପୂର୍ବ ଇତିହାସର ସମୟସୀମା ଲିପିବଦ୍ଧ ଇତିହାସର ସମୟସୀମାଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ ଅଟେ । ତେଣୁ ଲିପିବଦ୍ଧ ଇତିହାସର ପୂର୍ବ ଘଟଣାବଳୀ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଐତିହାସିକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସଭ୍ୟତାରୁ ମିଳିଥିବା ଅସ୍ତ୍ର, ଅଳଙ୍କାର, ପଥର ଖୋଦନ ଶିଳାଲିପି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରଞ୍ଜାମ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିଥାନ୍ତି । ଇତିହାସ କେବଳ ଲିଖିତ ଇତିହାସ ସମୟକୁ ବୁଝାଇଥାଏ । ଉକ୍ତ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ପଥର, ସ୍ତମ୍ଭ, ତମ୍ବାପାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ଦେଖାଯାଏ ।

୦.୩.୧ ବାରବୁଲା ଜୀବନ, ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗ

ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ମଣିଷ ଯାଯାବର ଜାତିର ଥିଲେ । ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜର ନିରାପତ୍ତା ଓ ସାମାଜିକ ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ଦଳଗତ ଭାବେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ପଥରର ଆକୃତି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ବିଭିନ୍ନ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସେମାନେ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଯୁଗକୁ ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଯୁଗର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଥିଲା ।

(କ) ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ

ପାଲିଓଲିଥିକ୍ ଯୁଗ (୫୦୦,୦୦୦ – ୧୦୦,୦୦୦ B.C) ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରେ, ଅଧିବାସୀମାନେ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ନଦୀ କୂଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ନଦୀଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କୁ ପିଇବା ପାଣିର ସୁବିଧା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ନଦୀକୁ ଜଳପାନ ପାଇଁ ଆସୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଜୀବଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରିବାର ସୁବିଧା ଯୋଗାଇଥିଲା । ପର୍ବତ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଗୁମ୍ଫାରେ ସେମାନେ ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ, ଜଳ, ବାସଗୃହ ପ୍ରଭୃତି ମୌଳିକ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ହେଉଥିଲା । ତୁମେ ଜାଣ କି, ପୁରାତନ ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ବାସଗୃହ ପାଇଁ ଦୁର୍ଦ୍ଧଷ ବାଘ୍‌ହାମାନଙ୍କୁ ଗୁମ୍ଫାରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଜୀବନଯାପନ କି ବିପଦ ସଙ୍କୁଳ ଥିଲା ?

ପୁରାତନ ଯୁଗର ଲୋକମାନେ, ଉତ୍ତାପ ଓ ଶୀତର ପ୍ରକୋପରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଗଛର ବକ୍‌ଳ ଓ ପଶୁ ଚମଡ଼ାକୁ ପୋଷାକ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ପ୍ରକୃତି ଅତୀତରେ କିମ୍ବା ବର୍ତ୍ତମାନରେ ହେଉ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବାରେ କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ? ଭାରତରେ ଆଣ୍ଡାମାନ ଓ ନିକୋବର ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ଭଳି ସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀମାନେ ପୁରାତନ ଯୁଗର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ସଦୃଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ବି ଜୀବନଯାପନ କରୁଛନ୍ତି ।

ପୁରାତନ ଯୁଗର ମଣିଷମାନେ ଗୁମ୍ଫାରେ ରହୁଥିଲେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଶିକାର କରିବାର ଦୃଶ୍ୟକୁ ଏହାର କାନ୍ଥରେ ଖୋଦନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ବୃହତ ପ୍ରାଣୀ ବାଇସନ ଓ ହରିଣମାନଙ୍କୁ ମାରିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଏବେ ମଧ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଭୀମ ବେଟ୍‌କା ଗୁମ୍ଫାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଛବି ଖୋଦନ ଅଭ୍ୟାସ ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ରୀୟାବିଧି ଥିଲା ଯାହା ସଫଳ ଶିକାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇଥିବ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏହାମଧ ସେମାନଙ୍କର ସୃଜନଶୀଳତା ଗୁଣ ହୋଇପାରେ ଯାହା ସେମାନଙ୍କର ପରିବେଶକୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ।

ଚିତ୍ର – ୦.୧ ବିମବେଟ୍‌କା ଗୁମ୍ଫାର ଚିତ୍ର

ତୁମେ ଜାଣ କି

ବିମବେଟ୍‌କା ଏକ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଐତିହ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର ଅଟେ, ଯାହା ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ରାଇସେନ୍ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଉକ୍ତ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳୀ, ପୁରାତନ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନଶୈଳୀର ଏକ ନିଦର୍ଶନ ଅଟେ, ଯାହା ଲିପିବଦ୍ଧ ଇତିହାସର ପୂର୍ବ ଘଟଣା ଥିଲା । ଅନେକ ଆଲୋଚନା ଓ ଗବେଷଣା ଦ୍ୱାରା ଏହା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାୟ ୧୦,୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅଧିବାସୀମାନେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନର ପଥରଖୋଦନ କାର୍ତ୍ତିକୁ ଆକଳନ କରାଯାଇ, ଏହା ପ୍ରାୟ ୩୦,୦୦୦ ହଜାର ବର୍ଷର ଚିତ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି ।

ପାଲିଓଲିଥିକ୍ ମାନବ କେତେକ ଅଭ୍ୟାସ ଜାରି ରଖିଥିଲେ, ଯାହା ସେମାନଙ୍କର ଧାର୍ମିକ ବିଶ୍ୱାସ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ସେମାନେ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ସହ ସମାଧିସ୍ଥ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ବିଜୁଳି ଓ ଘଡ଼ଘଡ଼ି ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାକୃତିକ କ୍ରିୟାକୁ ଭୟ କରୁଥିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକୁ ସେମାନେ ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପରେ ଗରମ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଓ ରାତିରେ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଶାନ୍ତି ଓ ଶୀତଳ ଅନୁଭୂତି ଦିଏ । ଏହିସବୁ ଘଟଣା ଅଲୌକିକ ବୋଲି ସେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ବିଜୁଳି, ଘଡ଼ଘଡ଼ି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତି ଓ ଏହାର ସ୍ଥିରତାକୁ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଦେଉ ନଥିଲେ । ନିଜର ଆବଶ୍ୟକ ମୁତାବକ ପ୍ରକୃତିକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ପୃଥିବୀ ଏକ ସୁନ୍ଦର ବାସସ୍ଥଳୀ ହୁଅନ୍ତା, ଯଦି ଆଧୁନିକ ମାନବ ପୁରାତନ ମଣିଷର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରତି ଥିବା ବ୍ୟବହାରକୁ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତା । ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ (Mesolithic Age)ର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ମଧ୍ୟପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗକୁ ପାଲିଓଲିଥିକ୍ ଓ ନିଓଲିଥିକ୍ ଯୁଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥାର ଯୁଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

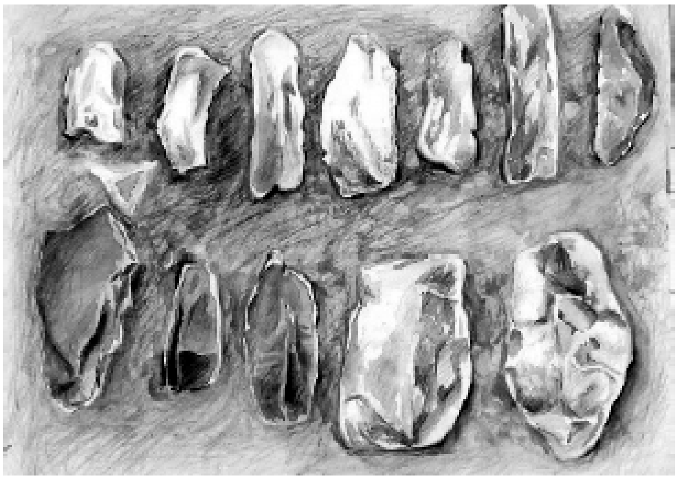

ଚିତ୍ର – ୦.୨ ମେସୋଲିଥିକ୍ ଅସ୍ତ୍ର

(ଖ) ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ – (Mesolithic Age 10,000 BC - 8000 B.C)

ମଧ୍ୟପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ମଣିଷ କିପରି ନିଆଁର ବ୍ୟବହାର ଶିକ୍ଷା କଲେ, ତାହା ଆମେ ପଢ଼ିବା । ଏହା ସମ୍ଭବ ଯେ ଦୁଇଟି ଫିଙ୍ଗା ଯାଉଥିବା ପଥରଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଘର୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିର ଝଲକ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା । ଉକ୍ତ ଆଲୋକ କଣା ହୁଏତ ଶୁଷ୍କ ପତ୍ର ଉପରେ ପଡ଼ି ନିଆଁ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଥିଲା । ପୁରାତନ ମାନବକୁ ଏହା ଭୟଭୀତ କରିଥିଲା ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଉକ୍ତ ନିଆଁର ସୃଷ୍ଟିକୁ ନେଇ ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଇଥିଲା । ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ ନିଆଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ କରିବାରେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ନିରାପଦ ରଖିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି । ରାତିରେ ଆଲୋକ ପାଇବାରେ ଓ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖାଦ୍ୟ ରାନ୍ଧିବାରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ଥଣ୍ଡାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ସେମାନେ ନିଆଁର ସାହାଯ୍ୟ ନେଲେ, ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନର ମନୁଷ୍ୟ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ନିଆଁର ବ୍ୟବହାର କରୁଛି । ପୁରାତନ ମାନବଙ୍କର ନିଆଁର ବ୍ୟବହାର ଇତିହାସର ଏକ ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ଘଟଣା ଅଟେ । ତୁମେ ଅନୁମାନ କରିପାରୁଛ କି, ପୁରାତନ ଯୁଗର ମନୁଷ୍ୟ ଗଛର ଉପରିଭାଗରେ ବାସସ୍ଥାନ କରିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଠାରୁ ନିଆଁର ବ୍ୟବହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥିବା ବିକାଶଧାରା କିପରି ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ? ଏହି ବିକାଶ ଗୋଟିଏ ଦିନ ବା ରାତ୍ରିରେ ହେବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥିଲା । ସତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଏଥିପାଇଁ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ସମୟ ଲାଗିଥିଲା । ବିନାଦ୍ୱିଧାରେ ଉକ୍ତ ନିଆଁର ଆବିଷ୍କାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ଏକ ପ୍ରତୀକ ଅଟେ ।

ଟିପ୍ପଣୀ

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୦.୨

ମନେ ମନେ କଳ୍ପନା କର ଯେ, ତୁମେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଅଛ, ସେଠାରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ରାତିରେ ପ୍ରବଳ ଥଣ୍ଡା ଅନୁଭୂତ ହେଉଛି । ମନେପକାଅ, ପୁରାତନ ଯୁଗର ମଣିଷମାନେ ଉତ୍ତାପ ପାଇବା ପାଇଁ କ'ଣ କରିଥିବେ । ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୩ଟି ଉପାୟ ଲେଖ ଯଦ୍ୱାରା ନିଜେ ଗରମ ପରିବେଶ ମଧ୍ୟରେ ରହିପାରିବ । ନିଆଁ ସଦୃଶ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପୁରାତନ ଯୁଗର ମଣିଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲା । ଏ ଯୁଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମାଇକ୍ରୋଲିଥସ୍ (Microliths) କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଅସ୍ଥିରେ ସେମାନେ ରାଞ୍ଜୁଡ଼ିବା ଅସ୍ତ୍ର, ଧନୁଶର, ହାତୁଡ଼ି ଓ ବଙ୍କା ମୁଣ୍ଡ ଥିବା ହୁକ ପ୍ରଭୃତି ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଗଛ କାଟିବା ପାଇଁ କୁରାଢ଼ି ଓ ଛୁରୀ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ମାରିବା ଓ ବାସସ୍ଥାନ ନିର୍ମାଣ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ସେମାନେ ଛୁରୀ ସଦୃଶ ଛୋଟ ପଥର ଖଣ୍ଡର ଧାରୁଆ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ନିରାପଦ ଦୂରତାରେ ରଖି ଶିକାର କରୁଥିଲେ । ପଞ୍ଜାବ ଓ କାଶ୍ମୀରୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ଉକ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରର ନମୁନା ଦେଖାଯାଇଛି । ତୁମେ ଯଦି ଇଣ୍ଟରନେଟ୍ କିମ୍ବା ପୁସ୍ତକ ଖୋଜିବ, ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ ଅଂଶରେ ଏଭଳି ଅସ୍ତ୍ର ମିଳିଥିବାର ସୂଚନା ପାଇପାରିବ ।

(ଗ) ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ – ନିଓଲିଥିକ୍ ଯୁଗ (Neolithic Age, 8000 B.C - 4000 B.C)

ଉକ୍ତ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭରେ ଅଧିବାସୀମାନେ ଶିକାରୀ ଓ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣକାରୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ହେବାକୁ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା । ଏହାହିଁ ଥିଲା ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ । ସେମାନେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ ଓ ଅନିଶ୍ଚିତ ଶିକାର ଓ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଉ ନଥିଲେ । ଏହା କିପରି ଘଟିଲା ବୋଲି ତୁମେ ଭାବୁଛ ? ନିଆଁର ଆବିଷ୍କାର ଭଳି ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ହୁଏତ କିଛି ମଞ୍ଜି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି ଗଜା ବାହାରିଥିଲା ଓ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ମଞ୍ଜି ବୁଣି ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ଏହା କୃଷିର ଅୟମାରମ୍ଭ ବୋଲି କୁହାଗଲା । ଅଧିବାସୀମାନେ କୃଷି ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ବସବାସ କଲେ ଓ ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେଲା । କୃଷି, ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏକ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୃଷ୍ଟି କଲା । ସେମାନେ ନିରାପଦ ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରି ନିକଟରେ ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରମାନ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଏକତ୍ର ବାସ କରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ପରସ୍ପର ପାଇଁ ନିରାପତ୍ତା ବଳୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେମାନେ ନିଜେ କିଛି ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ରଖିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କଲେ । କୃଷି ଯୋଗୁଁ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟ ନିଜେ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଓ ଚକ୍ଷୁ ବା ଚୋପା ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । କୁକୁର ପ୍ରଥମ ଗୃହପାଳିତ ପ୍ରାଣୀ ଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଛେଳି, ଗୋ ସମ୍ପଦ ଓ ମେଣ୍ଢା ପ୍ରଭୃତିକୁ ସେମାନେ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ଭାବେ ରଖିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଓ ଲୋମକୁ ପୋଷାକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ମିଶ୍ରିତ କୃଷି ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲେ । କୃଷି ସେମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିବାବେଳେ, ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନେ ମାଂସ, ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଲୋମ ଯୋଗାଉଥିଲେ । ପୁରାତନ ମାନବମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଗଛ ସବୁ ମଞ୍ଜିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ମା ସଦୃଶ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ଭୂମିକୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଲୋକମାନେ ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଲୋକମାନଙ୍କ ସଦୃଶ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ଆଗରେ ଭକ୍ତି ଓ ଭୟ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଶଂସାଭାବ ପରିପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ସମୟକ୍ରମେ, ପରିବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି

ହେବା ଯୋଗୁଁ, ଆରାମଦାୟକ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ପୁରାତନ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଚିନ୍ତାକଲେ ଯେ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ଜୀବନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଗଛ କାଟି ପାରୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ର କଠିନ ପଥର ଖଣ୍ଡରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏଥିରେ ଏକ କାଠ ବାଡ଼ି ସଂଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଚିକ୍‌ଣ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସଫାକରାଯାଇ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ଏହି ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବଗିଚା କାମ କରୁଛେ ।

ଚକ (wheel) ଏହି ଯୁଗର ଅନ୍ୟଏକ ଆବିଷ୍କୃତ ପଦାର୍ଥ ଥିଲା । କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରି ନଥିଲେ ଯେ, ଏହା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଚକ ପୁଲି ସଦୃଶ ଗଭୀର କୂପରୁ ଜଳ କାଢ଼ିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସୂତା କାଟି ଲୁଗା ବୁଣିବାରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଯାହାକୁ ବୁଣିବା ଚକ ବା ଚରଖା କୁହାଯାଉଥିଲା । ମାଟିର ପାତ୍ର ନିର୍ମାଣରେ ଏହାକୁ କୁମ୍ଭାର ଚକ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଉକ୍ତ କୁମ୍ଭାର ଚକ ରନ୍ଧା ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ମାଟିପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଗଛର ଛୋଟ ଡ଼ାଳ ଟୋକେଇ ସଦୃଶ ଥିଲା ଓ ମାଟିରେ ତାହାର ବାହାରକୁ ପଲିସ୍ କରାଯାଉଥିଲା । ଉକ୍ତ ପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ଆକାରର ଥିଲା ଓ ଏହା ବାହାରକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଉକ୍ତ ଚକଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଭିନ୍ନ ଗାଡ଼ି ବା ଯାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଚକ ବହୁ ମୁଖ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।

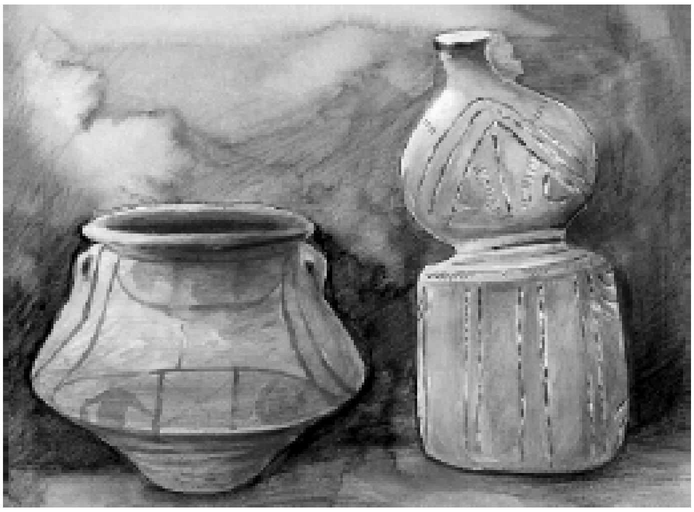

ଚିତ୍ର ୦.୩ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ପାତ୍ର

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୦.୩

ତୁମ ପଠନ ବେଳେ ନିଶ୍ଚୟ ଚିନ୍ତା କରିଥିବ ଯେ, ମାନବ ଜୀବନ ଶୈଳୀ, ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରୁ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗକୁ କିଭଳି ଶୀଘ୍ର ବିକାଶ ଲାଭ କରିଥିଲା । ପୁରାତନ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅବସ୍ଥାସହ ତୁଳନା କର । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟବହାର କର । ନିଆଁ, ଅସ୍ତ୍ର, କୃଷି, ମିଶ୍ରିତ କୃଷି, ଚକ, ଧର୍ମ, ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗେ ସମଝୋତା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୦.୩ (କ)

୧. ପୁରାତନ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ କାହିଁକି ଯାଯାବର କୁହାଯାଉଥିଲା ?

୨. ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ ଓ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ୨ଟି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲେଖ ।

୩. ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଦୁଇଟି ଆବିଷ୍କାର ଲେଖ ।

୪. 'ଚକ'ର ଆବିଷ୍କାର ମାନବ ସଭ୍ୟତା ପାଇଁ ଏକ ଅତୁଳନୀୟ ଅବଦାନ, ଏହାର ତିନୋଟି ବ୍ୟବହାରିକ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୦.୩.୨. ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର – ଚାଲ୍‌କୋଲିଥିକ୍ ଯୁଗ

ମଣିଷ ଦୀର୍ଘଦିନ ଧରି ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ ଓ ପ୍ରସ୍ତରଯୁଗ ସଭ୍ୟତାରେ ଦିନ ବିତାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଜୀବନଶୈଳୀରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନହୋଇ ସେ ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲା । ତମ୍ବା ଧାତୁ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟବହାର ପରିସରକୁ ଆସିଥିଲା । ପ୍ରସ୍ତର ଓ ତମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ଆଧାରିତ ଯୁଗକୁ ଚାଲକୋଲିଥିକ୍ ସଂସ୍କୃତି କୁହାଯାଏ । ଲୋକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣରେ ତମ୍ବା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

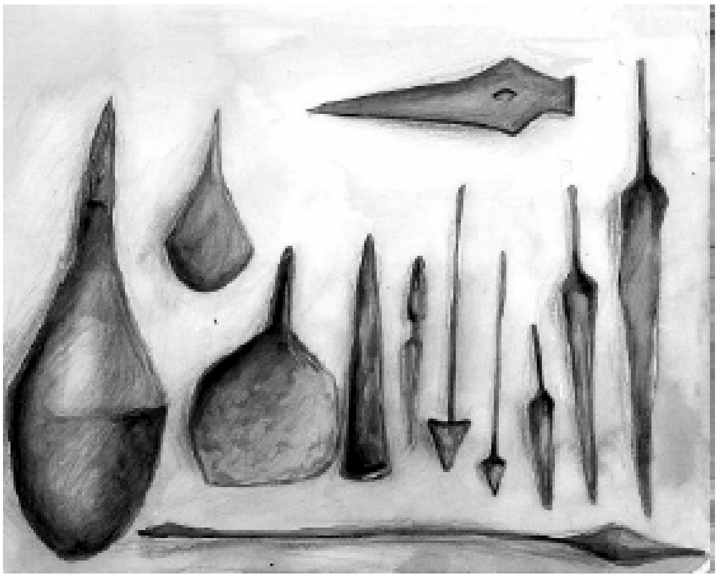

ଚିତ୍ର ୦.୪ ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର

ପୂର୍ବକଳାର ଅଧିବାସୀମାନେ ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତମ୍ବା ଧାତୁକୁ ଟିଣ, ସୀସା ଓ ଜିଙ୍କ୍ ଧାତୁ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଯାଇ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଧାତୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଏହାକୁ ବ୍ରୋଞ୍ଜଯୁଗ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପଥରରେ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଠାରୁ ଅନେକ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଲୋକମାନେ ପଥର, ହାଡ଼ ଓ କାଠ ପରିବର୍ତ୍ତେ ତମ୍ବା ଓ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ବ୍ୟବହାର କରି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ସରଞ୍ଜାମ ତିଆରି କଲେ । ଉକ୍ତ ଚାଲକୋଲିଥିକ୍ ଯୁଗର ଅସ୍ତ୍ର ମହୀଶୂରର ବ୍ରହ୍ମଗିରି, ନିର୍ମଦା ନଦୀ ନିକଟସ୍ଥ ନଓ୍ୱାବଟୋଲି ଓ ଛୋଟ ନାଗପୁର ମାଳଭୂମି ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଇଥିଲା ।

୦.୩.୩. ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ

କୃଷି, ମିଶ୍ରିତ କୃଷି, ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣର ବିକାଶ, ଚକର ଆବିଷ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପୁରାତନ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ରହିବାର ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏହାକୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଅୟମାରମ୍ଭ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ଦଳଗତ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀର ପରିସର କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିବାରୁ ଆଇନ ଶୃଙ୍ଖଳା ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏସବୁକୁ ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଦଳପତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରାଗଲା । ତେଣୁ ବିଭିନ୍ନ ଦଳର ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ନେତାଙ୍କୁ ବାଛିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ନେତା ଦଳଗତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ସମୟକ୍ରମେ ସହର ଭିତ୍ତିକ ସଭ୍ୟତାମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା ତୁମେ ଜାଣ କି, ସିନ୍ଧୁ ଓ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ କୂଳରେ ପ୍ରଥମ ଭାରତୀୟ ସହର ପ୍ରାୟ ୨୫୦୦ B.C.ରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଏହାକୁ ଐତିହାସିକମାନେ ସିନ୍ଧୁ ଉପତ୍ୟକା ସଭ୍ୟତା ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିଲେ ।

ଧର୍ମ – ପୃଥିବୀର ସମଗ୍ର ମାନବ ସମାଜ ଅଜଣା ବସ୍ତୁକୁ ଭୟ କରନ୍ତି । ଯେକୌଣସି କଥା ଯଦି ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାପଡ଼ିଲା ନାହିଁ, ଭୟ ଓ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଶଂସା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓ ଏହା ଶୀଘ୍ର ପବିତ୍ର ଭାବେ ଗଣ୍ୟ ହେଲା । ପୁରାତନ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହିଭଳି ଘଟିଥିଲା । ପୃଥିବୀକୁ ମାତାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା, ଯାହା ସମଗ୍ର ଜଗତକୁ ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଉଥିଲା । ଲୋକମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଅବଦାନ ପାଇଁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କିଛି ଯାଦୁକରମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ମନୋବୃତ୍ତି ପୋଷଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଧର୍ମଯାଜକ କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ଲୋକମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ, ମୃତ୍ୟୁ ଏକ ଯାତ୍ରା ସଦୃଶ ଯେଉଁଠାରୁ କେବେ ଫେରିହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେମାନେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମାଧି ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ ଓ ଏହାକୁ ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଏଥିରେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଦରକାରୀ ପଦାର୍ଥ ରଖିଦେଉଥିଲେ । ତୁମେ ଭାବୁଛ କି, ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଭଳି ସମ୍ମାନ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜରେ ବି ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ? ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ, ଆମର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସମୁହ ଆମମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟଧାରା ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯାଉଛି ।

୦.୩.୪. ଲୌହଯୁଗ / ତାପରବର୍ତ୍ତି

ତୁମେ ଶିକ୍ଷା କରିଅଛ ଯେ, ମଣିଷ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଦେଇ ଅଗ୍ରଗତି କରିଅଛି । ପୁରାତନ ଅଧିବାସୀମାନେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପଥରରେ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ପରେ ଧାତୁର ଆବିଷ୍କାର ହେଲା ଓ ଦରକାରୀ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ ସହଜ ଓ ମଜ୍‌ଭୁତ ହେଲା । ତମ୍ବା, ବ୍ରୋଞ୍ଜ, ଲୌହ ପ୍ରଭୃତି ଧାତୁ ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆବିଷ୍କାର ହୋଇଥିଲା । ମାନବ ସଭ୍ୟତା ପାଇଁ ଲୌହର ଆବିଷ୍କାର ଏକ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ଘଟଣା ଥିଲା । ଏହା ଦୀର୍ଘକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଲୋକମାନେ କାଳକ୍ରମେ ମିଶ୍ରଧାତୁ ତିଆରି କରିବାର କୌଶଳ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କଲେ । ପିତଳ ମିଶ୍ର ଧାତୁର ଏକ ଉଦାହରଣ ଅଟେ । ଲୌହ ସଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗାର ମିଶାଇ ଇସ୍ପାତ କିପରି ତିଆରି ହୁଏ, ସେମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କଲେ । ଦୀର୍ଘଦିନ ପରେ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଆମମାନଙ୍କୁ ଏକ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ଦେଲେ, ଯାହାକୁ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍ କୁହାଯାଏ । ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହୃତ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରାୟ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ । ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅପେକ୍ଷା ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଅନେକ ଗୁଣ ରହିଛି । ବହୁଦିନ ପରେ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁର ପରିବେଶ ଉପରେ ନକାରାତ୍ମ ପ୍ରଭାବ ରହିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ତେଣୁ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ବିଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ନିଷେଧାଜ୍ଞାଜାରି କରାଯାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଯୋଜନା

କରୁଛନ୍ତି । ଯାହା ସହଜରେ ଅନ୍ୟ ଜୈବ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ସଢ଼ି ଯାଇପାରୁଥିବ । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପ୍ରତି ଯୁଗରେ ବିଭିନ୍ନ ଆହ୍ୱାନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦରଭାବେ ବିକାଶ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୦.୪

ଆମ୍ଭେ ପାଳନ କରୁଥିବା କିଛି ଧାର୍ମିକ ନୀତିର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର । ଉକ୍ତ ନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ନିଜର ପରିବାର ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କର । ଉକ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ନୂତନ ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ଚିଠି ତୁମ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଲେଖ । ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଉକ୍ତ ଚିନ୍ତାଧାରାର ପ୍ରଭାବ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଉଲ୍ଲେଖ କର ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୦.୩ (ଖ)

୧. ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ଯୁଗ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଠାରୁ ଉନ୍ନତ ବୋଲି ଆମେ କାହିଁକି କହିବା ।

୨. ପୁରାତନ ମାନବର ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସ ପାଇଁ କେଉଁ କାରଣଗୁଡ଼ିକ ଦାୟୀ ? ଉକ୍ତ କାରଣଗୁଡ଼ିକର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ପ୍ରଭାବ କ'ଣ ?

୩. ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନ ଓ ଧର୍ମ ପୁରାତନ ମାନବର ସମାଜ ଗଠନରେ କିପରି ସହାୟକ ଥିଲା ?

୪. ଲୌହ ଆବିଷ୍କାର ଦ୍ୱାରା ପୁରାତନ ମାନବ ଜୀବନରେ କିଭଳି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିଲା ?

୦.୪ ମାନବିକ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର

ଉପରୋକ୍ତ ଆଲୋଚନାକୁ ଭିତ୍ତିକରି, ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶ ସ୍ତରକୁ, ଯାହା ପୃଥିବୀର ସମଗ୍ର ମାନବ ସଭ୍ୟତା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, ଆମେ ଚିହ୍ନିତ କରି ପାରିବା । ଅତୀତର ସମସ୍ତ ଆବିଷ୍କୃତ ପଦାର୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନର ସଭ୍ୟତା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ବୋଲି, ଚକ (wheel)କୁ ଉଦାହରଣ ଭାବେ ଆମେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

(କ) ଶିକାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ

ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ଲିପିବଦ୍ଧ ଇତିହାସର ପୂର୍ବ ଘଟଣାବଳୀକୁ ସଜାଡ଼ିବାରେ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛି । ଉକ୍ତ ସମୟର ଜୀବନଯାପନକୁ ପ୍ରାଚୀନ ବା ଆଦିମ କୁହାଯଉଥିଲା, କାରଣ ଅଧିବାସୀମାନେ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ମାଛ ଓ କୀଟ ପତଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରି ଶିକାରୀ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ଶିକାରୀ ଥିଲେ । ଏହି ଯୁଗକୁ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ରଖି କ୍ଷୀର, ଘିଅ ଓ ଛେନା ପ୍ରଭୃତି ନୂତନ ଖାଦ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲେ । ଶିକାର ଅପେକ୍ଷା

ନିରାପଦ ସ୍ଥାୟୀ ବସବାସ ଜୀବନ ଉନ୍ନତ ଥିଲା । ତଥାପି ସେମାନେ ଯାଯାବର ଜୀବନରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ନଥିଲେ । ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନେକ ସମୟରେ ଆସୁଥିଲା ।

(ଖ) ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ

କୃଷି ଯୋଗୁଁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା । ସମସ୍ତେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବେ ରହିବାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ । ମାଟିରେ ମଞ୍ଜିବୁଣି ଗଛ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିଲେ । ତେଣୁ ଅଧିବାସୀମାନେ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ରହି ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ସମୟ କ୍ରମେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

(ଗ) ସହର ଜୀବନ

ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ଓ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଅଧିବାସୀମାନେ ସହର ଆଡ଼କୁ ଯିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ସ୍ତରରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ବ୍ୟାପକ ଭାବେ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ଲୋକମାନେ ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କଲେ । ପରିବାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲା । ଅଧିକ ଖାଦ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଦରକାର ହୋଇଥିଲା । ସମସ୍ତ ଅଧିବାସୀ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ନଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବୁଣାଳୀ, ପାତ୍ର ନିର୍ମାଣକାରୀ ଓ ବଢ଼େଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ବଦଳ କରୁଥିଲେ । ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତ ଜୀବନଯାପନ କରିବା ସହଜ ହୋଇଥିଲା । ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ କଳା କୁଶଳତାର ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଲା । ସେମାନେ ତମ୍ବା ଓ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଧାତୁ ବ୍ୟବହାର କରି ନିଜର ଦକ୍ଷତା ପ୍ରତିପାଦନ କରିଥିଲେ । ଲୋକମାନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଧିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ପଦାର୍ଥକୁ ବଦଳ କରି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଆଣିବାର ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ । କୃଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ପନ୍ଥା ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ। ଲୋକମାନେ ବୁଣିବା, କାଠକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଧାତୁରେ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ ପ୍ରଭୃତି ଧନ୍ଦାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକା ଚଳାଉଥିଲେ । ଲୌହର ବ୍ୟବହାର ଫଳରେ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ

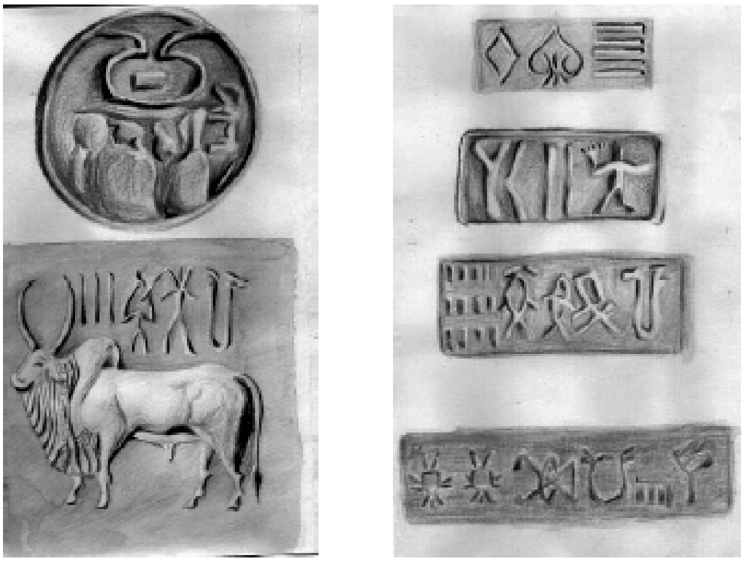

ଚିତ୍ର ୦.୫ ହରପ୍ପା ଶିଳାଲିପି

ବିଭାଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସମୟ ସଙ୍ଗେ ତାଳ ଦେଇ ଅଧିବାସୀମାନେ ବିକାଶ ଧାରାରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଥିଲେ । ଲେଖିବାର କୌଶଳ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ପରେ, ଜ୍ଞାନ ପରିସର ଗୋଟିଏ ପିଢ଼ିରୁ (Generation) ଅନ୍ୟ ପିଢ଼ିକୁ ହସ୍ତାନ୍ତର ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁଲୋକମାନେ ନଗର, ସହର ଓ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଆଇନ ଶୃଙ୍ଖଳା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖିବା କୌଶଳ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ।

(ଘ) ନଗର ସଭ୍ୟତା

କିଛି ବର୍ଷ ପରେ, ଲୋକମାନେ ଅଧିକ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରି ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଅଧିକ ସମୟ ଅବସର ପାଇଲେ ଯାହା ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । କଳା, ଚିତ୍ରାଙ୍କନ, ସଙ୍ଗୀତ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟାର ଉନ୍ନତି ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବପର ହେଲା । ବିଭିନ୍ନ ଧାତବ ପଦାର୍ଥ ଓ ଅଳଙ୍କାର ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକମାନଙ୍କର ନିରାପତ୍ତା ଓ ମୌଳିକ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ହୋଇସାରିଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନେ ଉନ୍ନତ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ପସନ୍ଦଯୋଗ୍ୟ କଳାକୃତି ଉପରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଓ ଶ୍ରେଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସହରଠାରୁ ଉନ୍ନତ ନଗର ସଭ୍ୟତା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସବୁଠାରୁ ପୁରାତନ ସଭ୍ୟତାର ମୂକସାକ୍ଷୀ ହରପ୍ପା ଓ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଅଧୁନା ପାକିସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଭାରତରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉକ୍ତ ନଗର ସଭ୍ୟତାର କ୍ଷେତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଚଣ୍ଡିଗଡ଼ ନିକଟରେ ଥିବା ରୋପାର, ଅହମଦାବାଦ ନିକଟରେ ଥିବା ଲୋଥାଲ ଓ ରାଜସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ଥିବା କାଳି ବଙ୍ଗମ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଅଟେ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଯୋଜନାବଦ୍ଧ ନଗର ଥିଲା । ରାସ୍ତାଘାଟ, ଜଳ ନିଷ୍କାସନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗର ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ।

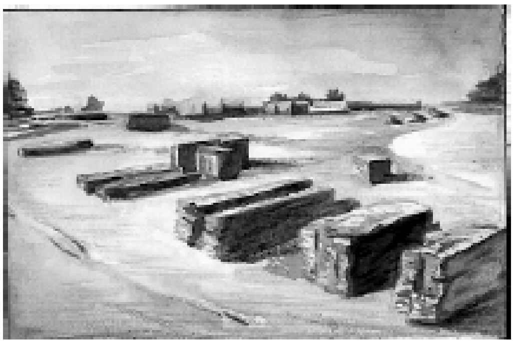
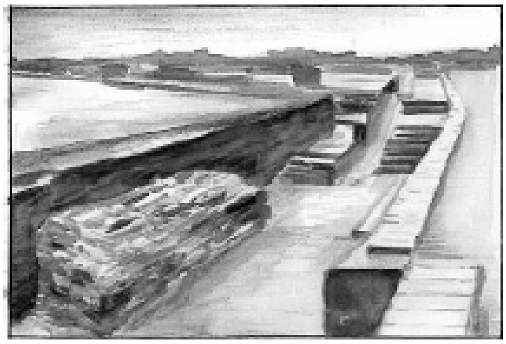

ଚିତ୍ର – ୦.୬ ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ, ଲୋଥାଲ, ଗୁଜୁରାଟ

ବିଜ୍ଞାନ ଓ କାରିଗରୀ ବିଦ୍ୟା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରଗତି ଯୋଗୁଁ, ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ମାଣ ଦ୍ରୁତତର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଜୀବନ ଆରାମ ଦାୟକ ଓ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ନଗର ସଭ୍ୟତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । କେତେକ ସହର ମହାନଗର ନାମରେ ନାମିତ ହେଲା ଯେଉଁଠାରେ ଆମେ ଉଚ୍ଚ ବହୁତଳ ବିଶିଷ୍ଟ କୋଠାଘର, ମୁଖ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ବଡ଼ ବଡ଼ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଅନେକ ଶିଳ୍ପାଞ୍ଚଳମାନ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । ଆମ୍ଭେ ଅନେକ ଆବିଷ୍କାର, ଉଦ୍ଭାବନ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଜୀବନକୁ ଆରାମଦାୟକ ଓ ଅର୍ଥପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛୁ, କିନ୍ତୁ ଆମ ଭିତରେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ପିଇବା ପାଣି, ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଶକ୍ତି, ଶିକ୍ଷା ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସୁବିଧା ଆଦୌ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନେକ ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି, ଯାହାର ସମାଧାନ ଆମକୁ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହି ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଆମେ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜାଣିବା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୦.୪

୧. ମାନବୀୟ ବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରୁ ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ବିଷୟରେ ଲେଖ ।

୨. ଖାଦ୍ୟପାଇଁ ପୁରାତନ ମାନବର ଶିକାରୀ ବୃତ୍ତି ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟର ଶିକାର ଅଭ୍ୟାସଠାରୁ କିପରି ଭିନ୍ନ ଥିଲା ?

୩. ସହରାଞ୍ଚଳ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ କେଉଁ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଦାୟୀ ?

୪. ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ପାଇଁ ଲେଖା କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ?

୦.୫ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ସମସ୍ୟା

ପୁରାତନ ମାନବର ଜଙ୍ଗଲରେ ଶିକାରୀ ଜୀବନଠାରୁ ଆଧୁନିକ ମାନବର ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହକୁ ଉପଗ୍ରହ ପ୍ରେରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚିବା ଏକ ଦୀର୍ଘକାଳୀନ ଯାତ୍ରା ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟକୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ରଖାଯାଇପାରୁଛି ଓ କମ୍ପ୍ୟୁଟର ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଯାଇପାରୁଛି । ଆମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂଚନା ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି । ନଗରଗୁଡ଼ିକ ମହାନଗରରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି । ତଥାପି ଆମ୍ଭେମାନେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ବିକାଶ ଓ ଅଗ୍ରଗତି ପଥରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଅଛୁ । ଆମ୍ଭେ ଅନେକ ଆହ୍ୱାନ ଓ ସୁବିଧାର ଉପଯୋଗ କରି ପୁରାତନ ମାନବର ଜଙ୍ଗଲ ଜୀବନରୁ ଆଧୁନିକ ମନୁଷ୍ୟର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଲମ୍ବା ଯାତ୍ରା ଶେଷ କରିଅଛୁ । ମନୁଷ୍ୟ, ପ୍ରକୃତି ଓ ସମାଜ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ନୂତନ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଏକ ରୁଚିପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନଯାପନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଛେ ।

ଆମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସମସ୍ୟା ପାଇଁ ସମାଧାନର ପନ୍ଥା ଆଲୋଚନା କରିବା ।

(କ) ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ କ୍ଷୁଧା

(କ) ସମ୍ପଦର ଅସମ ବଣ୍ଟନ

(ଗ) ବେକାରୀ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧବେକାରୀ

(ଘ) ସମାନ୍ତରାଳ ଅର୍ଥ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଟିକସ ଛାଡ଼ ଓ କଳା ଟଙ୍କା

(ଙ) ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ଦୁର୍ନିତି

(ଚ) ପ୍ରଦୂଷଣ ଓ ପରିବେଶ ଅବନତି

(ଛ) ଦେଶପ୍ରେମ ଓ ଜାତୀୟତା ଭାବର ଅଭାବ

(ଜ) ଲିଙ୍ଗଭିତ୍ତିକ ସମସ୍ୟା, ମହିଳାମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପକ୍ଷପାତ ନୀତି ଓ ଅପରାଧୀକରଣ, ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା, ଶିଶୁ ମୃତ୍ୟୁ ଓ ଗର୍ଭନଷ୍ଟ, ବେଶ୍ୟାବୃତ୍ତି

(ଝ) ହିଂସା, ଉଗ୍ରବାଦ, ନକ୍ସାଲବାଦ

(ଟ) ଜାତୀୟ ସଂହତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ – ଭାଷା ବିବାଦ, ଆଞ୍ଚଳିକବାଦ, ଜାତିପ୍ରଥା, ଉପନିବେଶବାଦ

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୦.୫

୧. ତୁମେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିବା କେତେକ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟାର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତକର ଯାହା ତୁମ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ନାହିଁ ।

୨. ତୁମର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନରେ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ? ଆଲୋଚନା କର ।

୩. ‘‘ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ୟାର ବି ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଛି’’ ସହରୀକରଣ ଓ ଶିଳ୍ପାୟନ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା କିଛି ସମସ୍ୟା ଲେଖ ।

ତୁମେ କ’ଣ ଶିଖିଲ ?

- ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଓ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ବୁଝିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା କିପରି ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟ ସାଙ୍ଗେ ସଂପୃକ୍ତ, ସେ ବିଷୟରେ ବୁଝିବା ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିଛ ।
- ମାନବ ଜାତିର ଅଭ୍ୟୁତ୍‌ଥାନ ଓ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାର ଅଗ୍ରଗତି ହିଁ ଇତିହାସ ।
- ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷର ସଂଗୃହୀତ ଶିଳା ଲିପି, କଳାକୃତି, ଭଗ୍ନଗୃହ ଓ ସମାଧି ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭୂଗୋଳ ପୃଥିବୀର ଭୂମିରୂପ, ଅଧିବାସୀ, ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ପରିବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥାଏ ।
- ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ବ୍ୟବହାର ବିଷୟରେ ପଠନ କରେ ।
- ସମାଜର ଗଠନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଧାରଣା ଦିଏ । ଅର୍ଥନୀତି, ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ମନୁଷ୍ୟର ପସନ୍ଦକୁ ଉତ୍ପାଦନ ଉପଭୋଗ ଓ ସମ୍ପଦ ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଥାଏ ।
- ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରେ ମଣିଷ ନିଆଁର ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲା ବୋଲି ଆମେ ଶିକ୍ଷା କଲୁ । ସେମାନେ ହାତୁଡ଼ି, ଛୋଟ ଟାଙ୍ଗିଆ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ରମାନ ନିର୍ମାଣ କରି, ଗଛ କାଟିବା, ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେମାନେ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ସାମଧି ନିକଟରେ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ରଖୁଥିଲେ ।
- ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରେ ଅଧିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନଯାପନକୁ ଅଧିକ ଆରାମଦାୟକ କରିଥିଲେ । ‘ଚକ’ର ଆବିଷ୍କାର ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । କୃଷି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାୟୀଭାବେ ବସବାସ କରିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମ, ସହର ଓ ନଗର ସଭ୍ୟତାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

ଅନ୍ତିମ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କିତ । ଉଦାହରଣ ସହ ଆଲୋଚନା କର ।

୨. ତୁମେ ଭାବୁଛ କି, ଇତିହାସ ଅଧ୍ୟୟନର ଗୁରୁତ୍ୱ ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ? ଯୁକ୍ତି ସହ ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ କର ।

୩. ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ଓ ଇତିହାସ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ କ'ଣ ?

୪. ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନର ଅନ୍ୟ ଉପବିଭାଗଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ବୁଝିବାରେ କିପରି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି ?

୫. ଧାତୁ ଓ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗରେ କେଉଁ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସହାୟକ ଥିଲା ? ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଟିପ୍ପଣୀ ପ୍ରଦାନ କର ।

୬. 'ନିଆଁ' ଆବିଷ୍କାରର ଗୁରୁତ୍ୱ କ'ଣ ଥିଲା ?

୭. ଅର୍ଥନୀତି ବିଷୟବସ୍ତୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ଦିଅ ।

୮. ଅର୍ଥନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଶରେ ଅଛି । ତୁମେ ଯଦି ଏକମତ କାରଣ ଲେଖ ।

୯. ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍ ନିର୍ମିତ ବ୍ୟାଗର ବ୍ୟବହାର ଉପରେ କଟକଣା ଲଗାଯାଇଛି କାହିଁକି ? ଧାତୁ ଓ ପ୍ଲାଷ୍ଟିକ୍‌ର ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଗୁଣକୁ ନେଇ, ଏକ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ଉତ୍ତର

୦.୧

୧. ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର, ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା, ଭୂଗୋଳ, ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ଓ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ

୨. ଇତିହାସ ପଠନ, ଆମ ସଭ୍ୟତାର ସୃଷ୍ଟି, ଶକ୍ତି ଓ ଲକ୍ଷ ହାସଲ ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣାଇବା ସଙ୍ଗେ, ଉଚିତ୍ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେଇଥାଏ ।

୩. ଅତୀତରେ ଘଟିଥିବା ମଣିଷମାନଙ୍କ ଜୀବନ କାହାଣୀକୁ ଇତିହାସ କୁହାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଦ୍ୟା ଅତୀତ ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷରୁ ମିଳିଥିବା ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଆମକୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦେଇଥାଏ ।

୪. ଶିଳାଲିପି, ମୁଦ୍ରା, କିର୍ତ୍ତୀସ୍ତମ୍ଭ, ମୋହର, ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ

୫. ହରପ୍ପା, ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ, ରାକ୍ଷିଗାରିହି, ଦ୍ୱାରକା, ନାଳନ୍ଦା

୦.୨

୧. କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଭୌଗୋଳିକ ପରିବେଶ, ସେ ସ୍ଥାନର ଐତିହାସିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ଗୁରୁତ୍ୱ ବହନ କରିଥାଏ । ଯେପରିକି ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ଉପତ୍ୟକା ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

୨. ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ରାଜନୈତିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ଅଭ୍ୟାସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ଅଟେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଓ ଆଭିମୁଖ୍ୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ ।

୩. ମଣିଷମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଦଳ ଉପରେ ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଏ ।

୪. ମଣିଷମାନଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ପାଦନ, ଉପଭୋଗ ଓ ସମ୍ପଦ ଉପରେ ଥିବା ପସନ୍ଦକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ଆବଶ୍ୟକ ତତ୍ତ୍ୱ ବା ଉପାୟମାନ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଅର୍ଥନୀତିକ ଅଧ୍ୟୟନ କୁହାଯାଏ ।

୫. ଉକ୍ତ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସହ ସଂପୃକ୍ତ ଓ ଏହା ସମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମକୁ ବୁଝିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

୦.୩ (କ) ୧. କାରଣ, ସେମାନେ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ ।

୨. ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପୁରାତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ପଲିସ୍ ଥିଲା ।

୩. ଚକ ଓ ମିଶ୍ରିତ କୃଷିର ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥିଲା ।

୪. କୁମ୍ଭାର ଚକର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲା ଓ ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଚକର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା ।

୦.୩(ଖ) ୧. ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପଥରରେ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ଫଳପ୍ରଦ ଥିଲା । ଧାତୁରେ ତିଆରି ଛୁରୀ ଓ ଟାଙ୍ଗିଆ ଦ୍ୱାରା ଜଙ୍ଗଲ ସଫା କରିବାରେ ସୁବିଧା ହେଉଥିଲା ।

୨. ନିଆଁ, ଚକ ଓ ଧାତୁର ଆବିଷ୍କାର ଓ କୃଷିର ଉପଯୋଗିତା ମଣିଷଙ୍କୁ ସ୍ଥାୟୀଭାବେ ରହିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିଳ୍ପଭିତ୍ତିକ ସମାଜରେ ମନୁଷ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଆବିଷ୍କାରର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଟେ ।

୩. ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଜୀବନ ଓ ଧର୍ମ, ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଓ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ, ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ଏହାମଧ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ, ରାଜନୀତି ଓ ନିରାପତ୍ତା ରକ୍ଷାରେ ପରସ୍ପର ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଓ ସଦ୍‌ଭାବକୁ ମଧ୍ୟ ବଜାଇ ରଖିଥିଲା ।

୪. ଲୌହ ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଜଭୁତ୍ ଓ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲା । ମଣିଷର କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ଦେଖାଯାଇଥିଲା ।

୦.୪ ୧. ୧.୩ ଓ ୧.୪ ର ବିଷୟ ଦେଖ ।

୨. ପୁରାତନ ମାନବ ଜୀବନ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ଶିକାର କରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ମଣିଷ ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ଶିକାର କରୁଛି ।

୩. ଶାସନଗତ ସମସ୍ୟା ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ସହରାଞ୍ଚଳ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଦାୟୀ ।

୪. ଦୂରଦୂରାନ୍ତକୁ ଖବର ପଠାଇବା ଓ ସମସ୍ତ ଘଟଣାବଳୀର ରେକର୍ଡ଼ ରଖିବାରେ ଏହା ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

୦.୫ ୧. ନାରୀଶିକ୍ଷା ସମାଜର ଦୁର୍ବଳଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ।

୨. ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ଆମକୁ ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛି । ସମାଜରେ ବିଭିନ୍ନ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗକୁ ଚିହ୍ନିତ କରି ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଛି ।

୩. ସହରୀକରଣର ଉପକାର ଓ ଅପକାରକୁ ନିଜେଚିନ୍ତା କରି ଲେଖ ।

୧
ପୁରାତନ ଯୁଗ

ବଜାରକୁ ଯାଅ କିମ୍ବା ରେଳ ଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଅ, ଘରେ ବସ କିମ୍ବା ରାସ୍ତା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଦେଖ । ତୁମେ ଅନେକ ପଦାର୍ଥ ଦେଖିବ ଯାହା ଧାତୁରେ ତିଆରି ହେଉଅଛି । ଉକ୍ତ ଧାତୁଗୁଡ଼ିକ ତମ୍ବା, ବ୍ରୋଞ୍ଜ, ଲୌହ କିମ୍ବା ଇସ୍ପାତ ବି ହୋଇପାରେ । ଲୌହର ବିଶୁଦ୍ଧ ରୂପକୁ ଇସ୍ପାତ କୁହାଯାଏ । ଧାତୁର ଆବିଷ୍କାର ମଣିଷ ଜୀବନରେ ଏକ ଗଭୀର ଓ ନାଟକୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା ।

ସାମାଜିକ ବିଜ୍ଞାନ ପାଠ ମୁଖବନ୍ଧରେ ତୁମେ ପ୍ରାକ୍ ଐତିହାସିକ ଯୁଗ (Pre-History) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଢ଼ିଅଛ । ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଅଧିବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପଥର, ଅସ୍ଥି ଓ କାଠରେ ତିଆରି କରୁଥିଲେ ବୋଲି ତୁମେ ପଢ଼ିଅଛ । ସେମାନେ ଗୁମ୍ଫାରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଓ ଶିକାର କରି ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେମାନେ କୃଷିର ବ୍ୟବହାର ଜାଣିଲେ ଓ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ରଖି ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ ପରେ ଧାତୁଯୁଗ, ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗ ଓ ଲୌହଯୁଗ କ୍ରମାନୁସାରେ ପୃଥିବୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । କେବଳ ଧାତୁର ଆବିଷ୍କାର ଯୋଗୁଁ ମାନବ ସଭ୍ୟତାର ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା । ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗରେ ମେସୋପଟାମିଆ, ଚୀନ, ଇଜିପ୍ଟ ଓ ଭାରତରେ ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ପଢ଼ିବା । ଆମେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀସ୍, ରୋମ୍, ପର୍ସିଆ ଏବଂ ଭାରତରେ ଆବିଷ୍କୃତ ଲୌହ ଯୁଗ ସଭ୍ୟତା ବିଷୟରେ ପଠନ କରିବା ।

ବହୁ ପୁରାତନ କାଳର ଅଧିବାସୀମାନେ ଲୌହର ବ୍ୟବହାର ଜାଣିବା ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କଥା ନୁହେଁ କି ? ଆଜି ମଧ୍ୟ ଆମେ ଲୌହର ବ୍ୟବହାର କିଛି ନା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟରେ କରୁଅଛେ, ନୁହେଁ କି ? ତୁମେ ତୁମ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଦେଖ, ଦେଖିବ ଅଧିକାଂଶ ପଦାର୍ଥ ଲୌହ କିମ୍ବା ଇସ୍ପାତରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଛି । ଆମ ବାସଗୃହରେ ଇସ୍ପାତ ନିର୍ମିତ ବାସନକୁସନ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ, ଆମେ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ସମ୍ରାଟ ଓ ରାଜବଂଶ ବିଷୟରେ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା । ତୁମେ ନିଶ୍ଚୟ ଏକମତ ହେବ ଯେ, ମାନବ ସଭ୍ୟତାକୁ ଭାରତର ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ ଅଟେ । ଆମର ଅତୀତ ଐତିହ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା, ଏକ କୌତୁହଳ ଓ ଉତ୍ତେଜନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ନୁହେଁ କି ? ଅତୀତକୁ ଚାଲ ଯିବା ଓ ଜାଣିବା ଯେ, ଆମ୍ଭେ, ମାନବ ଜାତି ବହୁ ଯୁଗ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସିଅଛେ ଏବଂ ଏକ ମାର୍ଜିତ, ରୁଚି ସମ୍ପନ୍ନ, ଉନ୍ନତ ଓ ସଭ୍ୟ ମାନବ ହେବା ପାଇଁ ଅହରହ ଉଦ୍ୟମ କରି ଚାଲିଛେ ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ବିଷୟଟି ଅଧ୍ୟୟନ ପରେ, ତୁମେମାନେ –

- ମେସୋପଟାମିଆ, ଚୀନ, ଇଜିପ୍ଟ ଓ ଭାରତୀୟ ଉପତ୍ୟକାରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ପୁରାତନ ବ୍ରୋଞ୍ଜଯୁଗୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଅବଦାନ ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ
- ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମ ଓ ପାର୍ସିଆନ୍ ପ୍ରଭୃତି ଲୌହଯୁଗ ସଭ୍ୟତାର ଅବଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ମତାମତ ଦେଇପାରିବ ।
- ବୈଦିକ ଯୁଗଠାରୁ ହର୍ଷଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ଇତିହାସର ମୁଖ୍ୟ ବିକାଶଧାରା ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ ।
- ପୃଥିବୀ ସଭ୍ୟତାକୁ ଭାରତର ଅବଦାନ ଓ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିପାରିବ ।

୧.୧ ବ୍ରୋଞ୍ଜଯୁଗ

ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗର ଶେଷରେ, ଧାତୁର ବ୍ୟବହାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହି ଯୁଗର ଲୋକମାନେ ପ୍ରଥମେ ତମ୍ବା ଧାତୁ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ପ୍ରସ୍ତର ଓ ତମ୍ବାର ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ଆଧାରିତ ସଂସ୍କୃତକୁ ଚାଲ୍‌କୋଲିଥିକ୍ ସଂସ୍କୃତି କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ଯୁଗକୁ ମଧ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗ କୁହାଯାଏ, କାରଣ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯାହାକି ତମ୍ବା ଓ ଟିଣର ମିଶ୍ରଧାତୁ ଅଟେ, ତାହା ଏହି ସମୟରେ ଉଦ୍ଭାବନ ହୋଇଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଲୋକମାନେ ପଥର, କାଠ ଓ ଅସ୍ଥି ପରିବର୍ତ୍ତେ ତମ୍ବା ଓ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ବ୍ୟବହାର କରି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ସରଞ୍ଜାମମାନ ତିଆରି କଲେ । ସମୟକ୍ରମେ ଲୋକମାନେ ଇଟା ତିଆରି କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା କରି ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଉକ୍ତ ଇଟାଗୁଡ଼ିକ ନିଆଁ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିଲା । ନଦୀ ଉପତ୍ୟକା ଗୁଡ଼ିକରେ ସହରଭିତ୍ତିକ ସଭ୍ୟତାମାନ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ଏହି ସହରଗୁଡ଼ିକ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ, ଶାସନ ପରିଚାଳନାର ମୁଖ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ବ୍ରୋଞ୍ଜଯୁଗର ଲୋକମାନେ ସେଠାରେ ବୃହତ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମାନ ଗଢ଼ିଥିଲେ ଓ ଏହା ତାଙ୍କର ଏକ ମହତ ଅବଦାନ ଥିଲା । ଏହି ପାଠରେ ଆମେ, ମେସୋପଟାମିଆ, ଇଜିପ୍ଟ, ଭାରତ ଓ ଚୀନ ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗୀୟ ସଭ୍ୟତା ବିଷୟରେ ପଠନ କରିବା ।

୧.୧.୧ ମେସୋପଟାମିଆଁ ସଭ୍ୟତା

ମେସୋପଟାମିଆ ଯଥାଯଥ ଭାବେ ଦୁଇଟି ନଦୀର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶକୁ କୁହାଯାଏ । ଏହା ଟାଇଗ୍ରୀସ୍ ଓ ୟୁଫ୍ରେଟିସ ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଯାହାକୁ ଅଧୁନିକ ଇରାକ୍ କହନ୍ତି । ଏହି ନଦୀଗୁଡ଼ିକରେ ବାରମ୍ବାର ବନ୍ୟା ଆସି ଏହାର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱରେ ପଟୁ ଜମା ହୋଇ ଏକ ଉର୍ବର ଉପତ୍ୟକାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ଫଳରେ, ଏହା ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନର ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ କାରିଗର ଯଥା – ଧାତୁଶିଳ୍ପୀ, କୁମ୍ଭକାର, ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ, ବୁଣାକାର, ବଢ଼େଇ ପ୍ରଭୃତି କୁଶଳୀ ଲୋକଙ୍କର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟାଇଥିଲା । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବଦଳ କରି ନିଜର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପଦାର୍ଥ ପାଇପାରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଭାରତ ଭଳି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ ସହ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଗମନାଗମନ ଓ ପରିବହନ ନିମିତ୍ତ ଶଗଡ଼ଗାଡ଼ି ନୌକା, ଜାହାଜ ଆଦିର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଲେଖିବାର କଳା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଲିପି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ ଓ ଚିତ୍ରର ଏକ ସମଷ୍ଟି ଥିଲା । ସେମାନେ କୀଳକ ସଦୃଶ ରେଖାମାନ ଅଙ୍କିତ କରୁଥିବାରୁ ଏହି ଲିପିକୁ କ୍ୟୁନିଫର୍ମ ଲିପି ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି ।

ମେସୋପଟାମିଆର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ସହରଗୁଡ଼ିକ ଛୋଟ ଛୋଟ ରାଜ୍ୟ ସଦୃଶ ଥିଲା ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ନିଜର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ରହିଥିଲା । ପୂଜକ, ରାଜା ଓ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶାସନର ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ବ୍ୟବସାୟୀ, ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ କ୍ରୀତଦାସମାନେ ମଧ୍ୟ ଶାସନରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ମେସୋପଟାମିଆର ଲୋକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ଉତ୍ପାଦକ ଶକ୍ତି ଅନ୍ୟତମ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହରର ନିଜସ୍ୱ ଦେବଦେବୀମାନେ ଥିଲେ ।

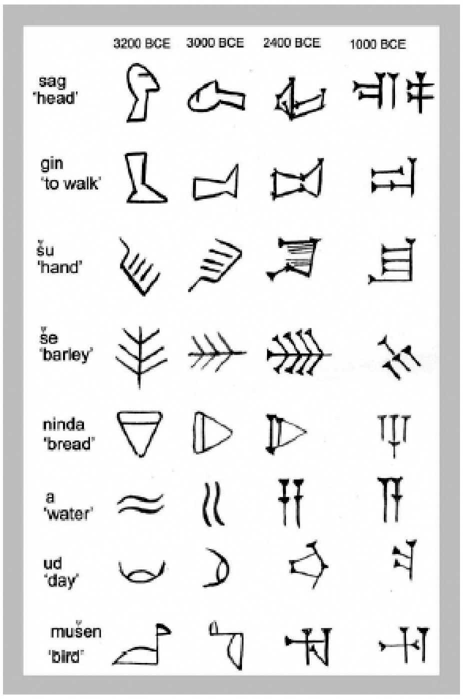

ଚିତ୍ର – ୧.୧ କ୍ୟୁନିଫର୍ମ ଲିପି

୧.୧.୨ ଇଜିପ୍ଟ ସଭ୍ୟତା

ଇଜିପ୍ଟର ନୀଳ ନଦୀ କୂଳରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ନୂତନ ସଭ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଉକ୍ତ ନଦୀ ଦ୍ୱାରା ଆନୀତ ପଟୁମାଟି ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳର ଉର୍ବରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ଇଜିପ୍ଟର ରାଜାମାନଙ୍କୁ 'ଫାରୋ' କୁହାଯାଉଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶାନୁଯାୟୀ ଭୂ-ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିଚାଳନା କରିବା ସହିତ କର ମଧ୍ୟ ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମଯାଜକମାନେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଓ ସମ୍ମାନନୀୟ ପଦ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହରରେ ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦେବତାଙ୍କୁ ସମର୍ପିତ କରାଯାଇଥିଲା ପ୍ରାଚୀନ ଇଜିପ୍ଟର ଲିପିକୁ ହାଇରୋଗ୍ଲାଇଫିକ୍ କୁହାଯାଏ । ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ସୌଦାଗରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟରେ ଉଭୟ ସ୍ଥଳ ଓ ଜଳଭାଗକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ପଥର କଟାଳି ଓ ବଢ଼େଇ ପ୍ରଭୃତି ଦକ୍ଷ କାରୀଗର ଗୋଷ୍ଠୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଇଜିପ୍ଟ ବାସୀଙ୍କର ଗଣିତ ବିଦ୍ୟା, ଓଜନ ଓ ପରିମାପ ଉପରେ ବହୁତ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ଫାରୋମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ବିଶ୍ୱରେ ପିରାମିଡ଼ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ସମାଧି ସୌଧମାନ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଯେହେତୁ ସେମାନେ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ, ତେଣୁ ମୃତ ଶରୀରକୁ ସାଇତି ରଖୁଥିଲେ ଯାହାକୁ 'ମମି' କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ପିରାମିଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ ସମାଧି ସୌଧରେ ପରିଣତ କରି ସେଥିରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ମୃତ ଶରୀରକୁ ମମି କରି ରଖାଯାଉଥିଲା ।

୧.୨ ଚିତ୍ର – ହାଇରୋଗ୍ଲାଇଫିକ୍ ଲିପି

୧.୧.୩ ଚୀନ୍ ସଭ୍ୟତା

ଚୀନ୍ ସଭ୍ୟତା ଉତ୍ତର ଚୀନ୍‌ର ହ୍ୱାଙ୍ଗ ହୋ ନଦୀ ଉପତ୍ୟକାରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । 'ସାଙ୍ଗ' (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୧୫୨୩ – ୧୧୨୨) ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରଥମ ଶାସକ ଥିଲେ ଓ ଚୀନ୍‌ର ପ୍ରଥମ ସହର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ଚୀନର କଳା ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସାଙ୍ଗ ଶାସକଙ୍କ ଅବଦାନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଚୀନ ଲେଖନ ପ୍ରଣାଳୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କରି ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ରହିଥିଲା ।

'ସାଙ୍ଗ' ରାଜବଂଶ 'ଝୋଉ'ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜର ସୁରକ୍ଷା ଓ ବାହ୍ୟ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଦୁର୍ଗ ଓ ପ୍ରାଚୀର ବନ୍ଧ ସହରମାନ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଝୋଉ ଶାସନର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଲୌହର ପ୍ରଚଳନ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପରେ ପରେ ଚୀନ୍‌ରେ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗର ଅବସାନ ଘଟିଥିଲା ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୨୧ରେ ଚୀନ୍ ଶାସକମାନେ ଚୀନରେ କ୍ଷମତାସୀନ ହେଲେ । ସମଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାରର ଭାଷା, ଆଇନ୍ ଏବଂ ଓଜନ ଓ ପରିମାପକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ପାଇଁ ସେମାନେ ଆଦେଶ ଜାରି କଲେ । ତୁମେ ଜାଣ କି, ସେମାନେ ଏଭଳି ଶାସକ ଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଚୀନର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୃହତ୍ ପ୍ରାଚୀର (Great wall) ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ?

ଚୀନ୍‌ମାନଙ୍କ ପରେ 'ହୁନ୍' ରାଜବଂଶ ଖ୍ରୀ:ଅ : ୨୨୦ରେ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଚୀନ୍‌ର ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ରେଶମ ପଥ ଦେଇ (ଯାହା ମଧ୍ୟ ଏସିଆ ଓ ପର୍ସିଆ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରୁଥିଲା) ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ନିୟମିତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ ।

ଚୀନ୍ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପୂଜା ଓ ପ୍ରକୃତିର ଆରାଧନା ଏକ ସାଧାରଣ ବିଧି ଥିଲା । ଚୀନ୍‌ରେ କନ୍‌ଫୁସିଅସ୍ ନାମକ ଜଣେ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ସଦାଚାରର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରବକ୍ତା ଥିଲେ ଯାହା ଚୀନ୍‌ର ସମାଜ ଓ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ସେ ନୈତିକତା,

ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ, ପରିବାର ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ଏବଂ ଆଇନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ମାନ୍ୟତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଥିଲେ ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୧.୧

ନଦୀ କୂଳରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟତାକୁ ପାଠ କଲ କି ? ନଦୀମାନଙ୍କ କୂଳରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା କେତେକ ମୁଖ୍ୟ ସହରର ଠିକଣା ଲେଖ । ତୁମେ ଦୁଇଟି କାରଣ ଭାବି ପାରୁଛ କି, ନଦୀ କୂଳିଆ ସଭ୍ୟତା, ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଥିବା ସଭ୍ୟତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ଓ ସଫଳ ଅଟେ ।

୧.୨ ଭାରତ : ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତା

ତୁମେ ଜାଣ କି, ଭାରତ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଅଂଶ ବିଶେଷ ଥିଲା ଓ ଏହା ସିନ୍ଧୁନଦୀ ଓ ତାର ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । କାରଣ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ୧୯୨୦ ମସିହାରେ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳର ମାଟି ଖନନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭକରି କିଛି ସୂଚନା ପାଇଥିଲେ । ହରପ୍ପା ଓ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷେତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଖନନ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାକୁ ହରପ୍ପା ସଭ୍ୟତା କୁହାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସଭ୍ୟତାର ଶତାଧିକ ଅଞ୍ଚଳ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇସାରିଛି । ହରପ୍ପା (ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବ), ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ (ସିନ୍ଧ), ଲୋଥାଲ (ଗୁଜୁରାଟ), କାଲିବଙ୍ଗନ (ରାଜସ୍ଥାନ), ରୋପାର (ପଞ୍ଜାବ), ବନୱାଲି, ରକ୍ଷିଗାଡ଼ି (ହରିୟାନା) ଏବଂ ଢ଼ୋଲାଭିରା (ଗୁଜୁରାଟ) ପ୍ରଭୃତି ନଗର ସଭ୍ୟତା ମୁଖ୍ୟ ଥିଲା ।

୧.୨.୧ ସହର ଯୋଜନା

ଦକ୍ଷିଣ ଏସିଆରେ ପ୍ରଥମ ସହରାଞ୍ଚଳ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ନିଦର୍ଶନ ଥିଲା । ଉନ୍ନତ ରୁଚି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହର ଯୋଜନା, କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାର ଅସାଧାରଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିଲା । ଏହି ଲୋକମାନେ ସୁପରିକଳ୍ପିତ ସହରମାନଙ୍କରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସଭ୍ୟତାର ଏକ ବିଶେଷ ଉପାଦାନ ହେଉଛି, ଏହାର ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗ ଯେଉଁଠାରେ ଅନେକ ସାର୍ବଜନୀନ ଅଟାଳିକା ରହିଥିଲା । ଏହି ସହରଗୁଡ଼ିକରେ ପରସ୍ପରକୁ ସମକୋଣରେ ଅତିକ୍ରମ ପ୍ରଶସ୍ତ ରାସ୍ତାମାନ ରହିଥିଲା । ଘରଗୁଡ଼ିକ ଇଟାରେ ନିର୍ମିତ ଓ ଦ୍ୱିତଳ ବିଶିଷ୍ଟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହରେ କୂଅ, ସ୍ନାନାଗାର, ନାଳ ଏବଂ ଜଳ ନିଷ୍କାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ରହିଥିଲା । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ପରିମଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତ ଥିଲା । ପକ୍କା ରାସ୍ତା ଓ ତାହାର ଆଲୋକିକରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବି ଥିଲା । ଏହି ସହରର ନିମ୍ନବର୍ତ୍ତି ବାସଗୃହଗୁଡ଼ିକ ବ୍ୟତୀତ ବହୁ ସ୍ତମ୍ଭ ବିଶିଷ୍ଟ ବଡ଼ ପ୍ରକୋଷ୍ଠମାନ ମହେଞ୍ଜୋଦାରୋ ଦୁର୍ଗସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଛି । ବୃହତ ସ୍ନାନାଗାର ଏଠାର ସବୁଠାରୁ ଦର୍ଶନୀୟ ଚିତାକର୍ଷକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଅଟେ । ଏହାର ଲମ୍ବା ୧୮୦ ଫୁଟ ଏବଂ ପ୍ରସ୍ଥ ୧୦୮ ଫୁଟ । ଏଠାରେ ଥିବା ସ୍ନାନ କୁଣ୍ଡଟି ୩୯ ଫୁଟ ଲମ୍ବ, ୨୩ ଫୁଟ ପ୍ରସ୍ଥ ଓ ୮ ଫୁଟ ଗଭୀର । ହରପ୍ପାର ଶସ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ମଧ୍ୟ ଏକ ବିରାଟ ଅଟ୍ଟାଳିକା । କୃଷକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ବଳକା ଶସ୍ୟକୁ ସେଠାରେ ସଂରକ୍ଷିତ କରାଯାଉଥିଲା ।

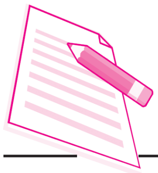

୧.୨.୨ ସମାଜ ଓ ଅର୍ଥନୀତି

ହରପ୍ପାର ଅଧିବାସୀମାନେ କୃଷି, ପଶୁପାଳନ, କଳା ଓ ଶିଳ୍ପବୃତ୍ତି, ବ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବା ମୁଖ୍ୟ ଶସ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଗହମ, ବାର୍ଲି, ଯବ ଓ ମଟର ଥିଲା । ଧାନଚାଷ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଲୋଥାଲ ଓ ରାଙ୍ଗାପୁରଠାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଛି । କାଳିବଙ୍ଗନଠାରେ ଦେଖାଯାଇଥିବା ଲଙ୍ଗଳଗାରରୁ ସେମାନେ ଜମିକୁ ହଳ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଯାଇଛି । ଫସଲ ଅମଳରେ ଦାଆର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜଳସେଚନ ପ୍ରଣାଳୀ ସେମାନେ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିଲେ । କପା, ଏକ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ଗାଈ, ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, କୁକୁର, ବିରାଡ଼ି, ଓଟ, ଗଧ, କୁବ୍‌ଜ ଷଣ୍ଢ ଆଦି ପଶୁମାନେ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁଭାବେ ପାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ଲୋକମାନେ ଗହମ ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ, ମାଛ, ମାଂସ, ଦୁଗ୍ଧ, ଅଣ୍ଡା ଏବଂ ଫଳ ଆଦି ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । ମୁଖ୍ୟତଃ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଓ ତମ୍ବା ନିର୍ମିତ ବିଭିନ୍ନ ଉପକରଣ ଓ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ସୁନା, ରୂପା, ମୂଲ୍ୟବାନ ପଥର, ଶଙ୍ଖ ଓ ହସ୍ତୀ ଦନ୍ତରେ ଅଳଙ୍କାରମାନ ତିଆରି କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଲୌହର ବ୍ୟବହାର ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା । କଳାକାର ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୁମ୍ଭକାର, ବୁଣାକାର, ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ, ବଢ଼େଇ, ଧାତୁଶିଳ୍ପୀ, ଅଳଙ୍କାର ବ୍ୟବସାୟୀ, ମୂର୍ତ୍ତିକାର, ପଥରଖୋଦନକାରୀ, ଇଟା ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ । ଉଭୟ ଅନ୍ତଃବାଣିଜ୍ୟ ଓ ବହିଃବାଣିଜ୍ୟ ଦେଶ ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ଚାଲିଥିଲା । ମେସୋପଟାମିଆ ସହିତ ହରପ୍ପାର ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ମୁଖ୍ୟ ଆମଦାନୀ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁନା, ଟିଣ, ତମ୍ବା ଓ ବିଭିନ୍ନ ମୂଲ୍ୟବାନ ରତ୍ନ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା । ସେହିପରି କୃଷିଜାତ ପଦାର୍ଥ, କପା, ମାଟିପାତ୍ର, ଅଳଙ୍କାର, ହାତୀଦାନ୍ତ ନିର୍ମିତ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତ ନିର୍ମିତ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ରପ୍ତାନୀ କରାଯାଉଥିଲା । ହରପ୍ପାର ମୋହର (seal)କୁ ବାଣିଜ୍ୟିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସମାଜ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

୧.୨.୩ ଧର୍ମ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତି

ଅନେକ ନାରୀ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଅନୁମାନ କରାଯାଉଛି ଯେ, ହରପ୍ପା ବାସୀ ମାତୃଶକ୍ତି ବା ଦେବୀ ଶକ୍ତିର ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସିଲ୍ ଉପରେ ଏକ ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରତିକୃତି ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା ଯାହାଙ୍କର ପରିପାର୍ଶ୍ୱ ପଶୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେ ଯୋଗାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଶିବ (ପଶୁପତି) ଭାବେ ଅନୁମାନ କରାଯାଉଛି । ଲିଙ୍ଗପୂଜା, ବୃକ୍ଷ ଓ ପଶୁ ପ୍ରଭୃତିର ପୂଜା ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଭାରତର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ଧାର୍ମିକ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରତିଫଳନ ତୁମେ ଦେଖିପାରୁଛ କି ? ତୁମେ ଯଦି କୌଣସି ଶିବ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଅ, ସେଠାରେ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପୂଜା ହେବାର ଦେଖିବ । ତୁମେ ଜାଣିବା ଉଚିତ୍ ଯେ, ହିନ୍ଦୁମାନେ ମଧ୍ୟ ପୁରାତନ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ସଦୃଶ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ, ଅଶ୍ୱତଥ୍ ବୃକ୍ଷ ।

୧.୨.୪ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ

ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ ଜଣାଥିଲା । ସେମାନେ ସହର ନିର୍ମାଣର ଯାନ୍ତ୍ରିକ ପଦ୍ଧତି, ଓଜନ ଓ ପରିମାପକ ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଲିଖନ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଜାଣିଥିଲେ । ସେମାନେ ଏକ ଲିପି ବ୍ୟବହାର କରିଥିବା ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯାହାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନାହିଁ ।

୧.୨.୫ ପତନ

ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ କାରଣ ପାଇଁ ଏହି ସଭ୍ୟତାର ପତନ ଘଟିଲା, ତାହା କହିବା କଷ୍ଟକର ଅଟେ । ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତା ପତନର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହୋଇପାରେ । ବାରମ୍ବାର ବନ୍ୟା, ନଦୀମାନଙ୍କରେ ଶୁଷ୍କତା, ମୃତ୍ତିକା କ୍ଷୟ ଓ ଉର୍ବରତା ହ୍ରାସ, ବହୁଳ ପରିମାଣରେ କାଠର ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ଜଙ୍ଗଲ ନଷ୍ଟ ଭୂମିକମ୍ପ, ବୃଷ୍ଟିହୀନତା, ମରୁଭୂମିର ପ୍ରସାରଣ ଏହି ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସଲୀଳା ଘଟାଇଥିଲା । କେତେକ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କ ମତ ଅନୁଯାୟୀ, ମେସୋପଟମିଆ ସହ ବୈଦେଶିକ ସମ୍ପର୍କ ଛିନ୍ନ ହେବା ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତାର ପତନର କାରଣ ହୋଇପାରେ । ଏହି ସଭ୍ୟତାର ପତନ ସହିତ ଭାରତରେ ସ୍ୱାକ୍ଷରତା ଏବଂ ସହର ଜୀବନ ଏକ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପାଇଁ ଉଭେଇ ଯାଇଥିଲା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧.୧

୧. ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର –

(କ) ବ୍ରୋଞ୍ଜଯୁଗ ସଭ୍ୟତାରେ ସମାଜ ବିଭିନ୍ନ ____________ ଭାବେ ବି ବିଭାଜିତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଖ) ____________ହରପ୍ପା ସଭ୍ୟତାର ଧ୍ୱଂସର କାରଣ ହୋଇପାରେ ।

(ଗ) ହରପ୍ପାର ଲୋକମାନେ ____________ ସଙ୍ଗେ ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଥିଲେ ।

୨. ମଣିଷ ପ୍ରଥମେ କେଉଁ ଧାତୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲା ?

୩. କେଉଁ ନଦୀ କୂଳରେ ମେସୋପଟମିଆ ସଭ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ?

୪. ଇଜିପ୍ଟର ପୁରୁଣା ଲିପିର ନାମ କ'ଣ ?

୫. ହରପ୍ପା ସଭ୍ୟତାର ୪ଟି ସ୍ଥାନ କୁହ ଯାହା ଭାରତରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

୧.୩ ଲୌହଯୁଗ ସଭ୍ୟତା

ତିନି ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଲୌହ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହି ଯୁଗରେ ଲୁହାର ବହୁଳ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାରରେ ଲାଗୁଥିଲା । ଲୁହା ତମ୍ବା ଓ ବ୍ରୋଞ୍ଜଠାରୁ ଶସ୍ତା ଏବଂ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲା । ତେଣୁ ଲୌହ ଉପକରଣ ଓ ସରଞ୍ଜାମ, କୃଷି ପ୍ରସାର ନିର୍ମିତ ଜଙ୍ଗଲ ସଫାକରି ଚାଷଜମି ଚାଷୋପଯୋଗୀ କରିବାରେ ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା । ଏହା ଲୋକମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନରେ ଏକ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ଦେଇଥିଲା ।

ଲୁହାର ବ୍ୟବହାର ପରିବହନ ଓ ଯୋଗାଯୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା । ଲୁହାରେ ଫଳ (rim) ଓ ଅର (spoke) ତିଆରି ହେବାରୁ ଚକଗୁଡ଼ିକ ମଜବୁତ୍ ହେଲା । ଲୁହା କଣ୍ଟା ଏବଂ ଲୁହା ଚଦର ନୌକା ଓ ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲା । ଏହି କାରଣରୁ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ପ୍ରସାର ଏବଂ ଉନ୍ନତି ଘଟିଲା । ନୂତନ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରର ନିର୍ମାଣ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ତେଣୁ ଲମ୍ବା ଓ ଓଜନିଆ, ଖଣ୍ଡା, ବକ୍ରଖଣ୍ଡା, ଲୁହା ଢ଼ାଲ, ତେଣ୍ଟା ଏବଂ ବର୍ଚ୍ଛା ଆଦି ଯୁଦ୍ଧ ପଦ୍ଧତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଲା ।

ଲୌହ ଯୁଗ ଏକ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ଯୁଗ ଥିଲା । ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ସୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଏହି ଯୁଗର ସବୁଠାରୁ ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଛବିଲିପି ପ୍ରଣାଳୀର ଅନ୍ତ ଘଟାଇଥିଲା ଯାହା ଇଜିପ୍ଟ, ମେସୋପଟାମିଆ ଓ ଚୀନ୍‌ର ବ୍ରୋଞ୍ଜଯୁଗୀୟ ସଭ୍ୟତାରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଲୌହଯୁଗ ସଭ୍ୟତା, ଗ୍ରୀସ, ରୋମ, ପର୍ସିଆ ଓ ଭାରତରେ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିଥିଲା ।

୧.୩.୧ ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତା

୨୦୦୦ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଗ୍ରୀସ୍ ସଭ୍ୟତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନଗର ରାଜ୍ୟମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ଓ ଏକ ଉନ୍ନତ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ବିକାଶଲାଭ କରିଥିଲା । ଉକ୍ତ ନଗର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ଗ୍ରୀକ୍ ସଭ୍ୟତାର ଏକ ଅନନ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହରର ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ଏକ ପ୍ରାଚୀର ଚର୍ତୁଦିଗରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥିଲା । ସହର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଏକ ଦୁର୍ଗ ଥିଲା ଯାହାକୁ ଆକ୍ରପୋଲିସ୍ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଗ୍ରୀକ୍ ନଗର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଥେନ୍‌ସ ଓ ସ୍ପାର୍ଟା ସବୁଠାରୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲେ । ଆଥେନ୍ସମାନେ ଧନୀ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲେଖକ, ଦାର୍ଶନିକ, କଳାକାର ଏବଂ ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ବାସ କରୁଥିଲେ । ସମାଜଟି ଶ୍ରମଭିତିକ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ନାଗରୀକମାନେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ସ୍ପାର୍ଟାରେ ଥିଲା । ସେଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା ।

ଏଥେନ୍‌ସ ଓ ସ୍ପାର୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଡାରିଅସ୍ ଏବଂ ଜେରେକ୍ସଙ୍କର ପାର୍ସି ସୈନ୍ୟଦଳ ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରୀସ୍ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ପାର୍ଟା ଓ ଏଥେନ୍ସ ଏକ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ପେରିକିଲ୍‌ସଙ୍କ ସମୟରେ ଏଥେନ୍‌ସ ଏକ ସୁବର୍ଣ୍ଣଯୁଗର ସ୍ୱାଦ ଚାଖିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏଥେନ୍ସ ଓ ସ୍ପାର୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଦୀର୍ଘକାଳୀନ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକୁ ପେଲାପନେସିଆନ୍ ଯୁଦ୍ଧ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ୨୭ ବର୍ଷ ଧରି ଚାଲିଥିବା ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏଥେନ୍‌ସର ପରାଜୟ ଘଟିଥିଲା । ତୁମେ ଜାଣ କି, ଗ୍ରୀସ୍‌କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ? ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସୀୟମାନେ କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଶିକ୍ଷା, ବିଜ୍ଞାନ, ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆଦିର ଅଗ୍ରଦୂତ ଥିଲେ । ସକ୍ରେଟିସ୍, ପ୍ଲାଟୋ ଓ ଆରିଷ୍ଟୋଟଲ ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଦାର୍ଶନୀକମାନେ ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାର ମୁଖ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ ଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବି ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଉଛି । ସେଠାରେ ହେରୋଡଟସ୍ ଏବଂ ଥୁସିଡାଇଡ୍‌ସ ପ୍ରମୁଖ ଐତିହାସିକ ଥିଲେ । ସେହିଭଳି ଆର୍କିମେଡ଼ିସ୍, ଆରିଷ୍ଟାକସ୍ ଏବଂ ଡେମୋକ୍ରିଟସ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ବି ଥିଲେ । ଆସିଲସ୍, ସୋଫୋକ୍ଲିସ୍, ଆରିଷ୍ଟୋଫେନସ୍ ପ୍ରଭୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ନାଟ୍ୟକାର ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସଭ୍ୟତାରେ 'ଇଲିୟାଡ' ଓ ଓଡ଼ିସି ଭଳି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାଟକର ଲେଖକ ହୋମର ବି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ସ୍ଥାପତ୍ୟ କଳାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ରହିଥିଲା । ସେମାନେ ବହୁତ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାସାଦ ଓ ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଗ୍ରୀକ୍‌ବାସୀ ଅନେକ ଦେବତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହରର ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ବା ଦେବତା ଥିଲେ । ଦେବତାମାନେ ମାଉଣ୍ଟ୍ ଅଲିମ୍ପସ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବସବାସ କରୁଥିବା ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା । ଅଲମ୍ପିକ୍ ଖେଳ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୭୭୬ରେ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହି ଖେଳ ପ୍ରତି ଚାରିବର୍ଷରେ ଅଲିମ୍ପିଆ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । କ୍ରୀଡ଼ା ଆଦିର ଆୟୋଜନ ଦେବତାମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ 'ଜିଅସ୍'ଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା ।

ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଏକଦା ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସହରଗୁଡ଼ିକ ଶାସନ ତଥା ସାଂସ୍କୃତିକ ଏବଂ ଅର୍ଥନୀତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । କୃଷକମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଅଙ୍ଗୁର, ଅଲିଭ ଏବଂ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ମଦ ଓ ଅଲିଭ୍‌ତେଲ ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ପାଦନର ବସ୍ତୁ ଥିଲା ।

ମାସିଡ଼ୋନିଆର ଶାସକ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର, ଯାହାଙ୍କୁ ଇତିହାସର 'ମହାନ୍ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡାର' କୁହାଯାଏ, ସେ ସିରିଆ, ମେସୋପଟାମିଆ, ଇଜିପ୍ଟ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ଏବଂ ମଧ୍ୟ ଏସିଆ ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ । ସେ ମାତ୍ର ୩୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଛୋଟ ଛୋଟ ରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଗ୍ରୀସ୍ ରୋମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକାର କରାଯାଇଥିଲା ।

୧.୩.୨ ରୋମ ସଭ୍ୟତା

ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୧୦ରେ ରୋମାନ୍‌ମାନେ ଏକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ ରୋମ ସହର ମଧ୍ୟ ଇଟାଲିର ଟିବର ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଏହି ରୋମୀୟ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଏକ 'ସିନେଟ୍' ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ଯାହା ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । କନସଲ୍‌ମାନେ ସିନେଟ୍‌ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ଓ ସିନେଟ୍‌ରମାନେ ଦୁଇଜଣ କନସଲ୍‌ଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ କରୁଥିଲେ । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୦୦ ସୁଦ୍ଧା ରୋମ, ଇଟାଲିର ଏକ ଅଗ୍ରଣୀ ଶକ୍ତି ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇସାରିଥିଲା । ଏହା ଭୂମଧ୍ୟସାଗରୀୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ କାଥେଜ୍ ଭଳି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ରୋମୀୟ ସମାଜକୁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଗ, ସାଧାରଣ ବର୍ଗ, ଏବଂ କ୍ରୀତଦାସବର୍ଗ ଏହିପରି ତିନି ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ରୋମୀୟ ଅର୍ଥନୀତି 'ଦାସତ୍ୱ' ଶ୍ରମ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କ୍ରୀତଦାସ ରଖୁଥିଲେ । ଏହି କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡାରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦିଆଯାଇଥାଏ, ଯାହା କ୍ରୀତଦାସ ଏବଂ ହିଂସ୍ରପଶୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଯୁଦ୍ଧ ଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କ ବିଦ୍ରୋହ ବାରମ୍ବାର ସଂଘଠିତ ହେଉଥିଲା । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୭୪ରେ ସେହିଭଳି ଏକ ବିଦ୍ରୋହ ସ୍ପାର୍ଟାକସ୍ ନାମକ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ହୋଇଥିଲା ।

ଯଦିଓ ରୋମରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଥିଲା ତଥାପି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ନେତାମାନେ କ୍ଷମତା ପାଇଁ ସର୍ବଦା ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ଜୁଲିଅସ୍ ସିଜର୍ ସେହିଭଳି ଏକ ନେତା ଥିଲେ ଯିଏ ବହୁ କ୍ଷମତା ଅକ୍ତିଆର କରି ଏକଛତ୍ରପତି ଶାସକ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୪୪ରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସିଜରଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ରୋମରେ ଏକ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଅଗଷ୍ଟସ୍ ସିଜର ରୋମର ପ୍ରଥମ ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ । ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଇଉରୋପ, ଏସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ଏହି ତିନୋଟି ମହାଦେଶକୁ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ଅଗଷ୍ଟସ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ମହାନ୍ ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବେଥଲେସରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ସବୁ ମଣିଷ ଇଶ୍ୱରଙ୍କ ସନ୍ତାନ । ସେ ପରସ୍ପରକୁ ଭଲ ପାଇବା ପାଇଁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର ଭକ୍ତମାନେ ତାଙ୍କର ବାଣୀକୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପୂର୍ବରେ ମେସୋପଟମିଆଠାରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ଗଉଲ (Gaul) ଏବଂ ବ୍ରିଟେନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ସମଗ୍ର ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଲୋକମାନେ ରୋମୀୟ

ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ କରୁଥିଲେ । ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ନାନାଗାର, ମନ୍ଦିର, ପ୍ରାସାଦ ଏବଂ ନାଟ୍ୟଶାଳା ସହିତ ବଡ଼ ସହରମାନ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରଦେଶ ଓ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରେ ରୋମବାସୀ, ବୃହତ ଆରାମଦାୟକ କୃଷି ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥ ଗୃହମାନ ଯାହାକୁ 'ଭିଲା' କୁହାଯାଏ ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ରୋମ ଶାସକମାନେ ବିଜୟ ସମାରୋହ, ଧର୍ମ ସମ୍ମିଳନୀ, ଏବଂ କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଗ୍ଲାଡ଼ିଏଟର ଯୁଦ୍ଧ, ରଥ ଦୌଡ଼, ନାଟକ ଆଦି ପ୍ରମୁଖ ମନୋରଞ୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଚାଲିଥିଲା ।

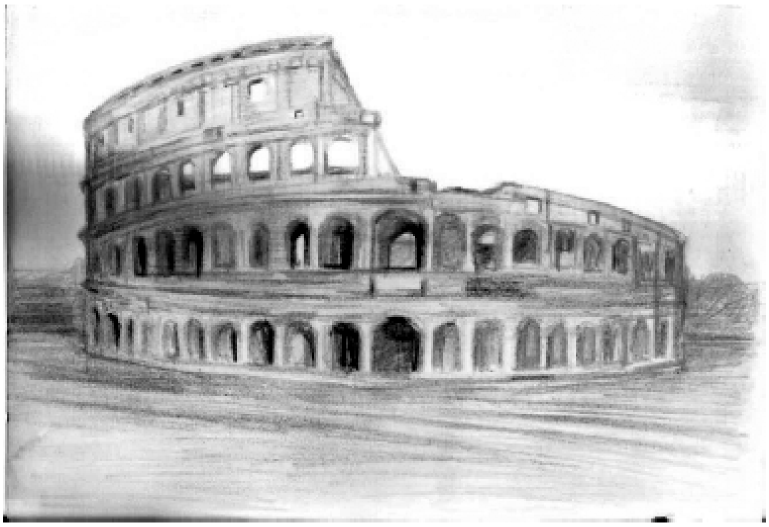

ଚିତ୍ର ୧.୪ ରୋମରେ ବୃହତକାୟ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ

ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଅନେକ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଜଣେ ଜଣେ ଶାସକ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅନେକ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଶାସନକଳର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗର ତଦାରଖ କରୁଥିଲେ । ରୋମ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗ ଥିଲା । ଲିଜିଅନ୍ ଯାହା ୫୦୦୦ ସୈନ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଥିଲା ଏବଂ ଜଣେ ସେନାପତି ଏହା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ । ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସୈନ୍ୟ ଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା ।

ଖ୍ରୀ:ଅ: ୩୯୫ ସୁଦ୍ଧା ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଶାସନର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ବର୍ବରମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ (ଖ୍ରୀ:ଅ ୪୭୬)ରେ ରୋମାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ଭାଗର ପତନ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବଭାଗ (ରାଜଧାନୀ ବାଇଜାନଟିଅମ୍) ତିଷ୍ଠି ରହିଥିଲା । ସମ୍ରାଟ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟାଇନ୍ ବାଇଜାନଟିଅମ୍‌କୁ ଏକ ନୂତନ ନାମ 'କନ୍‌ଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ' ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିଲେ । ଏହା ପ୍ରାଚ୍ୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ଥିବା ସହିତ ବାଇଜାନ୍‌ଟାଇନ୍ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୧.୨

ତୁମେମାନେ ଏହି ପାଠରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ଲାଡ଼ିଏଟର ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟରେ ପଢ଼ିଲ । ତୁମ ଭିତରୁ କେହି ଉକ୍ତ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଦୂରଦର୍ଶନ ପରଦା କିମ୍ବା ଚଳଚିତ୍ର ପରଦାରେ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିଥିବ । ଏହା ତୁମକୁ ଦେଖିବାରେ ଭଲ ଲାଗିଲା କି ?

ତୁମେ ଭାବୁଛ କି, ପୂର୍ବ କାଳରେ ଲୋକମାନେ ଏଭଳି ଏକ ଅମାନୁଷିକ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ପାଇବା ଏକ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା ? ଏ ବିଷୟରେ ତୁମର ମତାମତ କ'ଣ, ୫୦ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

୧.୩.୩ ପାରସ୍ୟ ସଭ୍ୟତା

ଲୌହ ଯୁଗର ପର୍ସିଆ (ଆଧୁନିକ ଇରାନ୍) ରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଯାହା 'ମେଡ଼ିସ୍' ନାମରେ ପରିଚିତ ଦେଶର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ ବସତିସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଶାଖା ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପୂର୍ବଭାଗ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ପାର୍ସି ବୋଲି କୁହାଗଲା । ମେଡ଼ିସ୍‌ମାନେ ଇରାନ୍‌ର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନେଇ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟକୁ ପାର୍ସିମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ ହୋଇଥିଲେ । ସାଇରସ୍ ନାମକ ଏକ ପାର୍ସି ରାଜା ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୫୦ରେ ପର୍ସିଆର ଏକତ୍ରୀକରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଗଠନ କରି ବେବିଲୋନ୍, ଆସିରିଆ ଓ ଏସିଆ ମାଇନର ଜୟଲାଭ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ଆର୍କିମେନିଆ ରାଜବଂଶର ରାଜା ଡାରିଅସ୍ ପ୍ରଥମ ପର୍ସିଆର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସିନ୍ଧୁନଦୀଠାରୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ପୂର୍ବତଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ସେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୧୮ରେ ପର୍ସିପଲିସ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ପର୍ସିଆରେ କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଏବଂ ନିର୍ମାଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ନୌବାହିନୀ ଗଠନ କରିଥିଲେ ।

ପର୍ସିଆର ସମ୍ରାଟମାନେ ଦକ୍ଷ ଶାସକ ଥିଲେ । ସେମାନେ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଜଣେ ଲେଖାଏ ରାଜ୍ୟପାଳ ଯାହାକୁ 'ସତ୍‌ରାପ' କୁହାଯାଏ, ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ପାର୍ସିମାନେ ଉତ୍ତମ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଅଶ୍ୱବାହିନୀ, ନୌବାହିନୀ ପ୍ରଭୃତି ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗ ଥିଲା । ସେମାନେ ଲୌହ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଯଦିଓ ପାର୍ସିମାନେ ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର (ଖ୍ରୀ:ପୂ : ୩୩୧)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ସଭ୍ୟତାର ଅନ୍ତ ହୋଇ ନଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ସଭ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତି ପାର୍ଥିଆ ଓ ଶସାଣ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ଅଧିନରେ ଚାଲିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପରିଶେଷରେ ଖ୍ରୀ:ଅ: ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସେମାନେ ଆରବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ପାର୍ସିମାନେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକୃତି ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଆକାଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଦେବତାଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଆଁକୁ ପବିତ୍ରତାର ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ପଶୁବଳୀ ଓ ଅଗ୍ନି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭିନ୍ନ ବିଧି ଓ ପ୍ରଥା ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ଏକ ଧର୍ମଯାଜକ, ଜୋରାଷ୍ଟର ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, 'ଆହୁର ମଜ୍‌ଦା' ସବୁ ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ଦେବତା ଅଟନ୍ତି । ସେ ସ୍ୱର୍ଗ ଏବଂ ଆଲୋକର ଦେବତା, ଯିଏ ମଣିଷକୁ ଶକ୍ତି ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ଜୋରାଷ୍ଟରଙ୍କ ଅନୁଯାୟୀ ଜୀବନ ଭଲ (ଆଲୋକ) ଏବଂ ମନ୍ଦ (ଅନ୍ଧକାର) ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅବିରତ ସଂଘର୍ଷ । ପାର୍ସିମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଜେନ୍ଦ୍‌–ଅଭେସ୍ତା କୁହାଯାଏ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧.୨

୧. ତିନୋଟି କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ଲେଖ ଯେଉଁଠାରେ ଲୌହ ବହୁଳ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

୨. ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଦୁଇଟି ନଗର ରାଜ୍ୟର ନାମ ଲେଖ ।

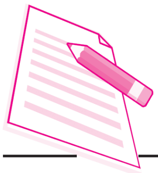

୩. କେଉଁ ନଦୀ କୂଳରେ ରୋମ ନଗରୀ ଅବସ୍ଥିତ ?

୪. ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ।

(କ) କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ୍ _________ ର ରାଜଧାନୀ ।

(ଖ) _________ପାର୍ସିଆନ ରାଜା ପାର୍ସିମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରିଥିଲେ ।

(ଗ) ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପୁରାତନ ପାର୍ସିମାନେ _________ ଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ।

୧.୪ ଭାରତ : ବୈଦିକ ଯୁଗ

ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସରେ ବୈଦିକ ଯୁଗ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗାରମ୍ଭର ସୂଚନା ଦେଇଥିଲା । ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୧୫୦୦ରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତକୁ ଆସି ବୈଦିକ ଯୁଗର ଅୟମାରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହା ପ୍ରାୟ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିଲା, ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅର୍ଥନୈତିକ, ରାଜନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଧାର୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥାସାଧ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା । ବୈଦିକ ଯୁଗକୁ ସମାନ ଅବଧିର ଦୁଇଟି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି, ଯଥା – ଆଦିବୈଦିକ ଯୁଗ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଦିକ ଯୁଗ ।

ତୁମେ ବେଦମାନଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଅଛ ? ବୈଦିକ ଯୁଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଉକ୍ତ ବେଦ ସମୂହ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ତଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ଆଦି ବୈଦିକ ଯୁଗ ବିଷୟରେ ଋକ୍ ବେଦରୁ ଜଣାଯାଏ, ଯାହା ବେଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ରଚିତ ବେଦ । ସେହି ସମୟରେ କେତେକ ବୈଦିକ ଜନଜାତିମାନେ ଉପମହାଦେଶର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଭାଗ ସହ ପଞ୍ଜାବ ଓ ଆଫଗାନ୍ସ୍ଥାନରେ ବସବାସ କରୁଥିଲେ ତାହାର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରମାଣ ଆମ ପାଖରେ ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ, ସମ୍ଭବତଃ ଆଦି ବୈଦିକ ଯୁଗ ଲୋକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଯାଯାବର ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବେଶୀ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରୁ ନଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଅର୍ଥନୀତି ମୁଖ୍ୟତଃ ପଶୁପାଳନ ଥିଲା । ଗୋପାଳନ ସେମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଜୀବିକା ଥିଲା ଏବଂ ତା ସାଙ୍ଗରେ ଘୋଡ଼ା, ମେଷ, ଛାଗ ପ୍ରଭୃତି ପାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ସାଧାରଣ କୃଷି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ପରିବାର ବା କୁଳ, ଗ୍ରାମ ଏବଂ ଗ୍ରାମଠାରୁ ବୃହତ୍ତମ ଅଞ୍ଚଳ 'ଜନ' ଏହିପରି ସାମାଜିକ ସ୍ତରରେ ବୈଦିକ ସମାଜ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେତେବେଳେ କୌଣସି ଜାତିପ୍ରଥା ନଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ରର ମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ ରାଜା କୁହାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଲୋକପ୍ରିୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯଥା – ସଭା ଏବଂ ସମିତି ଲୋକତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ରହିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦେବଦେବୀ ପୂଜିତ ହେଉଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତା ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଦିକ କାଳ ବିଷୟରେ ବିଷଦ ଭାବରେ ସେହି ସମୟର ବିଶାଳ ଲେଖା ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ନତାତ୍ତ୍ୱିକ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକରୁ ଜଣାଯାଏ । ସେ ସମୟର ବେଦ ରଚନା ଯଥା – ସାମବେଦ, ଯଜୁର୍ବେଦ ଓ ଅଥର୍ବବେଦ ପ୍ରଭୃତି ତିନୋଟି ବେଦ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଚାରିବେଦର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଯଥା – ବ୍ରାହ୍ମଣ, ସଂହିତା, ଅରଣ୍ୟକ, ଉପନିଷଦ ଆଦିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ସେ ସମୟର ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଖନନ କରାଯାଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକ ଧୂସରବର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରିତ ପାତ୍ର (Painted Gray Ware) ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଇଛି ଯେଉଁଥିପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ପେଣ୍ଟେଡ୍ ଗ୍ରେ ୱେୟାର ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଦିକ କାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପୂର୍ବମୁଖୀ ଯଥା – ଗାଙ୍ଗେୟ କ୍ଷେତ୍ର ଦୋଆବ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ଗାଙ୍ଗେୟ ସମତଳ ଭୂମି ଅଭିମୁଖେ ଗତି କରିଥିବା ଲକ୍ଷ କରାଯାଏ । ସେ ସମୟର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ତିନୋଟି ପ୍ରମୁଖ ରାଜ କାଶି, କୋଶଳ ଓ ବିଦେହ ଏହାର ସୁଦୂର ପୂର୍ବରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ କୃଷି ମୁଖ୍ୟ ଜୀବିକା ଥିଲା

ଏବଂ ଧାନ, ଗହମ, ଆଖୁ ସମେତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଥିଲା । ଲୋକମାନେ ଏକ ସ୍ଥାୟୀ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା ଏବଂ ଲୌହ ନିର୍ମିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସରଞ୍ଜାମମାନ ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇଥିଲା । ଜାତିପ୍ରଥା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ, ଚାରୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଯଥା – ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରୀୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୁଦ୍ର ପ୍ରଭୃତିରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ରାଜା ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଓ ସଭାଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଭାବ ସମାନୁପାତରେ ହ୍ରାସ ପାଇଲା । ଯାଗଯଜ୍ଞ, ବଳିପ୍ରଥାର ବ୍ୟାପକ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା, ଇନ୍ଦ୍ର ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଇଲା ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ନୂଆ ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ପ୍ରଜାପତି' ବିଶେଷ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲେ । ଏହି ଯୁଗର ଶେଷକାଳରେ ବଳି ଓ ଦାନ ପ୍ରଥାର ବିରୋଧ ଆଭାଷ ବିଶେଷ କରି ଉପନିଷଦରେ ଦେଖାଯାଏ ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୧.୩

ନିମ୍ନରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପଂକ୍ତିକୁ ପାଠ କରି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଲେଖ ।

ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଚିନ୍ତା, କର୍ମ ଓ ବୃତ୍ତି ଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୂଜାପାଠ କରନ୍ତି, ବଢ଼େଇ କାଠ ନିର୍ମିତ ସରଞ୍ଜାମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ମରାମତି କରେ, ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା କରନ୍ତି । କମାରମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗ୍ୟ ବୃକ୍ଷରାଜି ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ପର, ସୁନାରୀମାନଙ୍କ ପଥର, ଅଗ୍ନିଶିଖା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ମୁଁ ଜଣେ କବି, ପିତା ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଓ ମାତା ଶସ୍ୟ ଚୁରାଳି ।

୧. ପଂକ୍ତିରେ ଲେଖାଯାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତିର ତାଲିକା କର ।

୨. ଏହା କି ପ୍ରକାର ସମାଜର ସୂଚନା ଦିଏ ।

୩. ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ କି ? କାହିଁକି କିମ୍ବା କାହିଁକି ନୁହେଁ ?

୧.୪.୧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଦିକ ଯୁଗ

ଖ୍ରୀ: ପୂ: ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍ତର ଏବଂ ପୂର୍ବ ଭାରତରେ ମହାଜନପଦ ନାମକ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବୃହତ୍ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ସେହିଭଳି ଷୋହଳଟି ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ଯାହାକୁ ଷୋଡ଼ଶ ମହାଜନପଦ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା – ଅଙ୍ଗ, ମଗଧ, ବ୍ରଜ, କାଶୀ, କୋଶଳ, ମଲ୍ଲ, କୁରୁ, ପାଞ୍ଚାଳ, ବତ୍ସ, ଅବନ୍ତି, କାମ୍ବୋଜ, ଗାନ୍ଧାର, ଅସ୍ମକ, ଚେଦି, ମତ୍ସ୍ୟ ଏବଂ ସୁରସେନ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଗଧ, କୋଶଳ ଏବଂ ଅବନ୍ତି ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲା । କୃଷିର ବିସ୍ତାର, ବାଣିଜ୍ୟକ ଏବଂ ଔଦ୍ୟୋଗିକ ଉନ୍ନତି, ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ଥାନ ଓ ସହରୀକରଣର ପ୍ରାରମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ଏକ ନୂତନ ଶକ୍ତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହିଭଳି ଖ୍ରୀ:ପୂ: ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀ ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଏକ ଯୁଗ ଥିଲା । ଲୋକମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦ ଏବଂ ବୈଦିକ ରୀତି ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହୋଇଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଜୈନ ଧର୍ମ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧ ଧର୍ମ ମୁଖ୍ୟ ଥିଲା ।

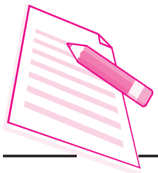

୧.୪.୨ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ

ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୬୩ରେ ଭାରତ-ନେପାଳ ସୀମାବର୍ତ୍ତୀ ଲୁମ୍ବିନୀଠାରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ କପିଳବସ୍ତୁର ଶାକ୍ୟ କୁଳର ମୁଖ୍ୟ ଶୁଦ୍ଧୋଦନଙ୍କର ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ସେ ୨୯ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ବୋଧଗୟାର ଏକ ପିପ୍ପଳ ବୃକ୍ଷ ତଳେ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ (ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ) ହୋଇଥିଲେ । ସେ ବାରଣାସୀ ନିକଟସ୍ଥ ସାରନାଥଠାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଚାରି ଆର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ୟ, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗିକ ମାର୍ଗ ମୁଖ୍ୟ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ମତରେ (୧) ସଂସାର ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ (୨) କାମନା (ତୃଷ୍ଣା) ଦୁଃଖର କାରଣ (୩) କାମନାର ବିନାଶ ଦୁଃଖର ବିନାଶ (୪) ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ମାର୍ଗର ଅନୁସରଣରେ ଦୁଃଖର ବିନାଶ । ଏହି ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକ – (୧) ସମ୍ୟକ୍ ଦୃଷ୍ଟି, (୨) ସମ୍ୟକ୍ ସଂକଳ୍ପ (୩) ସମ୍ୟକ୍ ବାକ୍ୟ (୪) ସମ୍ୟକ୍ କର୍ମ (୫) ସମ୍ୟକ୍ ଜୀବିକା (୬) ସମ୍ୟକ୍ ଉଦ୍ୟମ (୭)ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ମୃତି (୮) ସମ୍ୟକ୍ ଧ୍ୟାନ । ବୁଦ୍ଧ ଏହି ମାର୍ଗକୁ ମଧ୍ୟମ ମାର୍ଗ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ । ଯାହା ଅତ୍ୟଧିକ ବିଳାସବ୍ୟସନ ଏବଂ କଠୋର ସନ୍ନ୍ୟାସ ବ୍ରତଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ନୈତିକ ଆଚରଣ ବିଧି ଯଥା – ଅହିଂସା ପାଳନ କରିବା, ଚୋରି ନକରିବା ପ୍ରଭୃତି ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ସେ ଅଶି ବର୍ଷ ବୟସରେ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୪୮୩) ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶସ୍ଥିତ କୁଶି ନଗରଠାରେ ନିର୍ବାଣ (ଦେହତ୍ୟାଗ) କରିଥିଲେ ।

୧.୪.୩ ଜୈନଧର୍ମ

ଜୈନଧର୍ମର ପ୍ରଥମ ତିର୍ଥାଙ୍କର ରିସଭନାଥ ଉକ୍ତ ଧର୍ମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ତିର୍ଥଙ୍କର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ମହାବୀର ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ୱନାଥ ଥିଲେ ୨୩ତମ ତିର୍ଥାଙ୍କର । ମହାବୀର ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୫୪୦ରେ ବୈଶାଳୀ (ବିହାର) ନିକଟସ୍ଥ କୁଣ୍ଡ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜ୍ଞାତୃକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ମୁଖ୍ୟଥିଲେ । ମହାବୀର ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ୪୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସେ ୩୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜର ମତ ପ୍ରଚାର କରି ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୪୮୬ରେ ରାଜଗୃହ ନିକଟସ୍ଥ ପାବାପୁରୀ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କୁ ‘ଜୈନ’ ବୋଲି କୁହାଗଲା । ଜୈନଧର୍ମରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉ ନଥିଲା । ଏହା ଭଗବାନଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୈନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ନିମ୍ନସ୍ଥାନରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ଥିଲା ଏହାର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ସଦୃଶ ଏହା ବୈଦିକ ଯୁଗର କଳୁଷିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦ ଏବଂ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବିଧିବିଧାନକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲା । ଏହା ଜାତିପ୍ରଥାକୁ ମଧ୍ୟ ବିରୋଧ କରୁଥିଲା ଏବଂ କର୍ମ ଓ ପୁନର୍ଜନ୍ମର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ଜୈନଧର୍ମର ପାଞ୍ଚୋଟି ପ୍ରଧାନ ନିୟମାବଳୀ ଥିଲା ଯଥା – (୧) ଅହିଂସା (୨) ସତ୍ୟ (୩) ଅଚୌର୍ଯ୍ୟ (ଚୋରି ନକରିବା) (୪) ଅପରିଗ୍ରହ (୫) ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଧର୍ମର ତ୍ରିରତ୍ନ ଥିଲା (୧) ସମ୍ୟକ୍ ଦର୍ଶନ (୨) ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ (୩) ସମ୍ୟକ୍ ଚରିତ୍ର

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୧.୪

ବୁଦ୍ଧ ଓ ମହାବୀରଙ୍କର ନିୟମଗୁଡ଼ିକୁ ପଠନ କର । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ତିନୋଟି ନିୟମକୁ ବାଛ ଯାହାକୁ ନିଜର ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାରେ ଲଗାଇ ପାରିବ ।

୧.୫ ମୌର୍ଯ୍ୟ ଯୁଗ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୨୨ – ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୧୮୪)

ମଗଧ, ମହାଜନପଦ ବିମ୍ବିସାର, ଅଜାତଶତ୍ରୁଙ୍କ ଭଳି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କ ଅଧିନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିସ୍ତୃତିଲାଭ କରିଥିଲା । ନନ୍ଦ ରାଜବଂଶର ଶେଷ ରାଜା, ମହାପଦ୍ମନନ୍ଦ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୨୨ରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ପଞ୍ଜାବରୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଏବଂ ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକାରୁ ନନ୍ଦମାନଙ୍କର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରି ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କ୍ରମାଗତ ବିଜୟ ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ମିଶ୍ରଣ ଦ୍ୱାରା ସେ ସମଗ୍ର ଭାରତକୁ ଏକତ୍ର କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୨୨ରୁ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୯୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜୁତି କରିଥିଲେ । ସେ ଭଦ୍ରବାହୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଜୈନଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ମହୀଶୂର ନିକଟସ୍ଥ ବେଲଗୋଲାଠାରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥିଲେ ।

ବିନ୍ଦୁସାର (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୯୩ – ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୭୨), ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଅମିତ୍ରଘାତ ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଜୟକରି ମହୀଶୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ବିସ୍ତାର କରିଥିବା କୁହାଯାଏ । ସେ ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆର ଗ୍ରୀକ୍ ଶାସକ ଆଣ୍ଟିଓକସ୍‌ଙ୍କ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହାସନ ପାଇଁ ବିବାଦ ହୋଇଥିବାର ବୌଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟରୁ ଜଣାଯାଏ ।

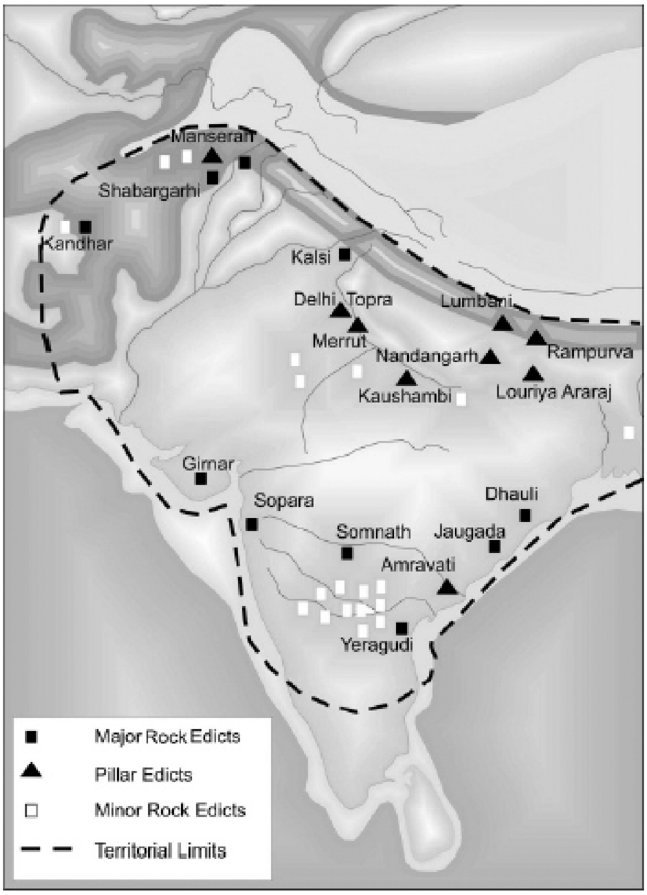

ଚିତ୍ର ୧.୫ ଅଶୋକଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଘୋଷଣା ଓ ଶିଳାଲିପି

ଆଶୋକ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୭୨ - ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୩୬) ସିଂହାସନ ଅଧିକାର ନିମିତ୍ତ ଭାତୃମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଘଟିଥିବା ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଜୟୀ ହୋଇ ମଗଧ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୨୬୦ରେ ଘଟିଥିବା କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା ଥିଲା । ଏହା ତାଙ୍କର ତ୍ରୟୋଦଶତମ ଶିଳାଲିପିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେ ଯୁଦ୍ଧ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ମହାନୁଭବ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ସେ ଅନେକ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧର୍ମନୀତି, ଧର୍ମ ସହିଷ୍ଣୁତା, ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ, ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରତି ଯତ୍ନ, ଦୟା, ସତ୍ୟ ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧତା ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଭାରତ ବାହାରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ସମୟର ଶିଳାଲେଖ, ସ୍ତମ୍ଭଲେଖଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ଶାସନକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏକ ବିଶଦ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ।

ଅଶୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ବହିଃ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣର ବିପଦ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅର୍ଥନୈତିକ ପରିସ୍ଥିତିର ଅବନତ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ଶେଷ ସମ୍ରାଟ ବୃହଦ୍ରଥ ଏକ ଦୁର୍ବଳ ଶାସକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚାଭିଳାସୀ ସେନାପତି ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଶୃଙ୍ଗ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୧୮୪ରେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ । ମୌର୍ଯ୍ୟ ଶାସନ ପରେ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଶୃଙ୍ଗ ଏବଂ କନ୍ୱ ଏବଂ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ସାତବାହନମାନେ ଶାସନ କରିଥିଲେ ।

୧.୬ ସଙ୍ଗମ ଯୁଗ (ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୦୦ - ଖ୍ରୀ:ଅ: ୨୦୦)

ସଙ୍ଗମ ଯୁଗ ସହ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଐତିହାସିକ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସଙ୍ଗମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବିଦ୍ୱାନ କିମ୍ବା ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ସଭା ବା ସମ୍ମେଳନ ଯାହା ମଦୁରାଇର ପାଣ୍ଡ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଜି ତାମିଲ ସାହିତ୍ୟ ତୋଲକାପିଅମ୍, ଆଠଟି କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ସଂଗ୍ରହ (ଏଟ୍ଟୁତୋଗାଇ), ପଟୁ ପଟୁ, ଅଠରଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନା, ତିନି ପୁରାଣ (ଶିଳପାଦିକରମ୍, ମଣିମେଖଲାଇ, ସିବାଗ ସିନ୍ଦମଣି)କୁ ନେଇ ଗଠିତ । ସଙ୍ଗମ ଯୁଗ ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀ:ପୂ: ୩୦୦ରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୨୦୦ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ସଙ୍ଗମ ସାହିତ୍ୟ ମୂଳତଃ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚୀତ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଚୋଳ ଏବଂ ଚେର ରାଜୁତି ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ମୂଲ୍ୟବାନ ତଥ୍ୟ ରହିଛି । ପାଣ୍ଡ୍ୟମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ତାମିଲନାଡୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଚେରମାନେ କେରଳରେ ଏବଂ ଚୋଳ ଉତ୍ତର ତାମିଲନାଡୁ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ମଦୁରାଇ ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।

୧.୭ କୁଷାଣ ଯୁଗ

ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ବହୁ ବିଦେଶୀ ଶକ୍ତି ଯଥା - ବାକ୍ଟ୍ରିଆନ୍, ଗ୍ରୀକ୍, ଶାକ, ପାର୍ଥିଆନ୍ ଏବଂ କୁଷାଣ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ପଶ୍ଚିମ ଓ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ଶାସନ କଲେ । କୁଷାଣମାନେ ମଧ୍ୟ ଏସିଆର ୟୁ-ଚି, ଜାତିର ଏକ ଶାଖା ଥିଲେ । କୁଜୁଲା କାଡ଼ଫାଇଜେସ୍ କୁଷାଣମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଶାସକ ଥିଲେ । ଭୀମ, କାଡ଼ଫାଇଜେସ୍ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଥିଲେ । ଭୀମଙ୍କ ପରେ 'କନିଷ୍କ' ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । କନିଷ୍କ କୁଷାଣ ବଂଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶାସକ ଥିଲେ । ସେ କାଶ୍ମୀର ଜୟ କରି ଭାରତର ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକାରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟଏସିଆରେ କସଗାର, ୟାରକନ୍ଦ, ଓ ଖୋଟାନ ଆଦି ଜୟ କରିଥିଲେ । ପଞ୍ଜାବ ଓ ଆଫଗାନିସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । କନିଷ୍କ

ଜଣେ ବୁଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଚୀନ, ମଧ୍ୟଏସିଆ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇପାରିଥିଲା । ସେ ମଧ କଳାବିଦ୍ୟାର ଜଣେ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ପୁରୁଷପୁର (ପେଶୱାର) ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ବସିଷ୍କ, ହବିଷ୍କ, କନିଷ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଏବଂ ବସୁଦେବ କନିଷ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଗଣ ଥିଲେ । ବସୁଦେବ କୁଷାଣମାନଙ୍କର ଶେଷ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କୁଷାଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲା । କୁଷାଣ ସମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ଥିରତାର ସୂଚକ ହୋଇଥିଲା ଯାହା ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଥିଲା ।

୧.୮ ଗୁପ୍ତଯୁଗ (୩୧୯–୫୫୦ ଖ୍ରୀ:ଅ)

ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଗୁପ୍ତଯୁଗର ଉତ୍‌ଥାନ ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଏକ ନୂତନ ଅଧ୍ୟାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ବିଭ୍ରାନ୍ତି ଓ ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ଥିରତା ଦୂର ହୋଇ ଏକତା ଓ ଅଖଣ୍ଡତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା । ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଗୁପ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଭାରତୀୟ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମଧ ଉନ୍ନତ ଭୌତିକ ବିକାଶ ଧାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ଚୀନ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଫାହିଆନ୍ (ଖ୍ରୀ:ଅ ୪ର୍ଥ–୫ମ ଶତାବ୍ଦୀ)ଙ୍କ ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ।

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତ ରାଜବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ତାଙ୍କ ପରେ ଘଟୋତ୍କଚ ଗୁପ୍ତ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ରାଟ ଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ–୧ (ଖ୍ରୀ: ଅ: ୩୧୯–୩୫୫) ଏବଂ ସେ ମହାରାଜାଧିରାଜ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଏକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଗୁପ୍ତସମ୍ରାଟ ଥିଲେ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ । ଆହ୍ଲାବାଦ ସ୍ତମ୍ଭଲିପିରେ ରାଜକବି ହରିସେନ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ସାମରିକ କୀର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ପର୍କିତ ବିସ୍ତୃତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏକ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ ଶାସକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଉଚ୍ଚମାନର ଜଣେ କବି, କଳାବିଦ୍ୟାର ଅନୁରାଗୀ ଏବଂ ଖ୍ୟାତନାମା ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଥିଲେ । ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱର ପ୍ରତୀକ ସ୍ୱରୂପ ସେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଉଥିଲେ ।

ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ–୨ (୩୮୦–୪୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ) ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତର ଶକମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ଉପାଧି ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ଏକତ୍ର କରିବା ପାଇଁ ବୈବାହିକ ସମ୍ପର୍କମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ରୀ ପ୍ରଭାବତୀ ରକଟକ ରାଜା ରୁଦ୍ରସେନ–୨ଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଓ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଥିଲେ କୁମାର ଗୁପ୍ତ–୧ (୪୧୫–୪୫୫ ଖ୍ରୀ:ଅ) । ତାଙ୍କର ଶାସନକାଳ ଶାନ୍ତି ଓ ପ୍ରଗତିର ପରିଚାୟକ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତ (୪୫୫–୪୬୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ) ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ ଯିଏ ହୁନ୍‌ମାନଙ୍କର ଅନେକ ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିହତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ (ପୁରୁଗୁପ୍ତ, ବୁଦ୍ଧଗୁପ୍ତ, ନରସିଂହଗୁପ୍ତ) ତାଙ୍କ ପରି ଯୋଗ୍ୟ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ନଥିଲେ । ଏହା କ୍ରମଶଃ ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଘଟାଇଥିଲା ।

ଗୁପ୍ତଯୁଗରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀଗଣ ତାଙ୍କୁ ଦୈନନ୍ଦିନ ଶାସନରେ ସହାୟକ ହେଉଥିଲେ । ଗୁପ୍ତମାନଙ୍କର ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଥିଲା । ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକ ରାଜ୍ୟପାଳମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ଅଧିନରେ ଅନେକ କର୍ମଚାରୀ ସହର ଏବଂ ଜିଲ୍ଲାର ଶାସନଭାର ତୁଲାଉଥିଲେ । ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ (ଗ୍ରାମିକ) ଗ୍ରାମର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟତା ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଗୁପ୍ତମାନେ ଏକ ଦକ୍ଷ ନ୍ୟାୟପାଳିକା ଓ ରାଜସ୍ୱ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିକଶିତ କରିଥିଲେ ।

୧.୮.୧ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗୁପ୍ତଯୁଗ (୫୫୦–୭୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ)

ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ଏବଂ ଥାନେଶ୍ୱରର ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କର ଉତ୍‌ଥାନ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳ ଏକ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଏବଂ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତାର ସମୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ ଭାରତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ହୁନ୍ ଶକ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ ୪ଟି ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ମଗଧର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗୁପ୍ତ, କନୌଜର ମୌଖରି, ଥାନେଶ୍ୱରର ପୁଷ୍ୟଭୂତ ଏବଂ ବଲ୍ଲଭୀ, ଗୁଜୁରାଟର ମୈତ୍ରକ । ବାଦାମିର ଚାଲୁକ୍ୟ ଏବଂ କାଞ୍ଚିର ପଲ୍ଲବମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ପ୍ରମୁଖ ରାଜବଂଶ ଥିଲେ । ପୁଲକେଶୀ ଦ୍ୱିତୀୟ (୬୦୯ ରୁ ୬୪୨ ଖ୍ରୀ:ଅ) ନରସିଂହ ବର୍ମନ ପ୍ରଥମ (୬୩୦ ରୁ ୬୮୮ ଖ୍ରୀ:ଅ)ଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚାଲୁକ୍ୟ ଓ ପଲ୍ଲବ ଶାସକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ପୁନଶ୍ଚ ଏକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସକଳୋତର ପଥନାଥ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କାରଣ ସେ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଭାରତରେ କେତେକାଂଶରେ ଏକ ରାଜନୈତିକ ଏକତା ପୁନଃ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ହର୍ଷ କାଦମ୍ବରୀ ଓ ହର୍ଷ ଚରିତ୍ରର ଲେଖକ ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରିଥିଲେ । ଚୀନର ବିଦ୍ୱାନ ପରିବ୍ରାଜକ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ହର୍ଷଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଭାରତ ଭ୍ରମଣରେ ଆସିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳାର ରାଜା ଶଶାଙ୍କ ହର୍ଷଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ଜାତି ପ୍ରଥାର ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଦୁଇଜାତି ମିଶି କେତେକ ନୂଆ ଜାତି ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସହିତ ଅନେକ ଉପଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଏବଂ ଜାତିପ୍ରଥା ବାହ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ହୁଏନ୍‌ସାଂ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଅବନତି ଘଟିଥିଲା । ଧର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟବାଦର ଉତ୍‌ଥାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପତନ ଘଟାଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ, ଶୈବଧର୍ମ ଏବଂ ଜୈନ ଧର୍ମ ପାଳନ କରାଯାଉଥିଲା ।

୧.୯ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତା : ଏକ ଦୃଷ୍ଟିପାତ

ବିଶ୍ୱ ଇତିହାସରେ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାର ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ରହିଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମ ଭଳି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ରହିଥିଲା । ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ବିଜ୍ଞାନର ବିଭିନ୍ନ ଶାଖାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିଥିଲୁ । ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର, ଧାତୁ ବିଦ୍ୟା, ଭେଷଜ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭାରତର ଯୋଗଦାନ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ଆର୍ଯ୍ୟଭଟ୍ଟ ଓ ବରାହମିହିର ବିଖ୍ୟାତ ଗଣିତଜ୍ଞ ଏବଂ ଜ୍ୟୋତିଷବିଦ୍ ଥିଲେ । ଚରକ ଏବଂ ଶୁଶ୍ରୁତ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଚିକିତ୍ସକ ଥିଲେ । ନାଗାର୍ଜୁନ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ରସାୟନବିତ୍ ଏବଂ ଔଷଧବିତ୍ ଥିଲେ । ଶୂନ୍ୟର ଧାରଣା ଏବଂ ଦଶମିକ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଥମେ ଭାରତରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟମାନେ ମଧ୍ୟ କଳା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ, ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ଅଶୋକଙ୍କ ସ୍ତମ୍ଭଲିପି, ଅଜନ୍ତା ଏବଂ ଏଲୋରା ଗୁମ୍ଫା, ଦକ୍ଷିଣଭାରତର ମନ୍ଦିର, ସାଞ୍ଚିସ୍ତୁପ, ମଥୁରାର ବୁଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି ହେଉଛି ଭାରତୀୟ କଳାର ଅସୀମ ସାଗରର କେତେକ ବିରଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ତକ୍ଷଶୀଳା, ନାଳନ୍ଦା, ବିକ୍ରମଶୀଳା, ବଲ୍ଲଭି, କାଶୀ ଏବଂ କାଞ୍ଚି ଭଳି ଅନେକ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଯାହା ଉଭୟ ଦେଶ ଓ ବିଦେଶର ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଗୁରୁମାନେ ସେଠାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ବିଦେଶୀ ଆରବ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲା ।

ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ଅନେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସାହିତ୍ୟିକ କୃତୀମାନ ରଚନା କରାଯାଇଥିଲା । ଋକ୍‌ବେଦ ଭାରତ-ଇଉରୋପୀୟ ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବପ୍ରଥମ ନମୁନା ଅଟେ । ବେଦ, ସୁତ୍ର, ମହାକାବ୍ୟ, ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣ, ତ୍ରିପିଟକ ଜୈନ ଅଗମ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଅବଦାନ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ନାଟକ, ଗଦ୍ୟ ଏବଂ କାବ୍ୟିକ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା । କାଳିଦାସ, ବାଣଭଟ୍ଟ, ହରିସେନ୍, ବିଶାଖାଦତ୍ତ, ଭାଷ, ଭାରବି, ଶୁଦ୍ରକ ଭଳି ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଏବଂ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଏହି ଯୁଗର ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି। ସଂସ୍କୃତ, ପାଲି ଏବଂ ପ୍ରାକୃତ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ବହୁ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲା ।

ଚିତ୍ର ୧.୬ ସାଞ୍ଚିସ୍ତୁପ

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୧.୩

୧. ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଜିବୀକା କ'ଣ ଥିଲା ?

୨. କଳିଙ୍ଗ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଅଶୋକ କେଉଁ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ?

୩. ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ୪ଟି ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରର ନାମ ଲେଖ ।

୪. ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ୨ଟି ଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ନାମ ଲେଖ ।

୫. (କ) ତାମିଲକୃତି ତୋଲକାପିଅମ୍ _________ ଯୁଗର ଅଟେ ।

(ଖ) _________ପାଣ୍ଡ୍ୟମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।

(ଗ) କନିଷ୍କ _________ ରାଜବଂଶର ରାଜା ଥିଲା ।

ତୁମେ କ'ଣ ଶିଖିଲ ?

- ମାନବ ସଭ୍ୟତା ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତର ଦେଇ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରର କିଛି ନା କିଛି ଅନନ୍ୟ ଯୋଗଦାନ ରହିଛି ।

- ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗ ପରେ ଧାତୁ ଯୁଗ, – ତମ୍ବା, ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଓ ଲୌହ ଯୁଗ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଆସିଥିଲା ।
- ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗରେ ସହର ସଭ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।
- ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗରେ ଲେଖିବା କୌଶଳର ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା ।
- ସିନ୍ଧୁ ସଭ୍ୟତା ଏହାର ସହର ଯୋଜନା, ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ ଓ ସଂସ୍କୃତି ପାଇଁ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା ।
- ଲୌହ ଯୁଗ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟ କ୍ରମେ, ଲୋକମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ଅନେକ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା ।
- ଗ୍ରୀକ୍, ରୋମୀୟ, ପାର୍ସି ଓ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ରାଜନୀତି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର, କଳା ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବଦାନ ଥିଲା ।
- ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ବୁଦ୍ଧ ଓ ଜୈନଧର୍ମ ସମାଜରେ ଅନେକ ସଂସ୍କାରମୂଳକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆଣିଥିଲା ।
- ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତା ତାର ଦୀର୍ଘ ଯାତ୍ରାରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପଥଦେଇ ଗତି କରିଥିଲା ।

ଅନ୍ତିମ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତର ଯୁଗରୁ ବ୍ରୋଞ୍ଜ ଯୁଗର ସୃଷ୍ଟି କିପରି ହୋଇଥିଲା ?

୨. ହର୍‌ପ୍‌ପା ସଭ୍ୟତାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ?

୩. ଲୌହର ଆବିଷ୍କାର କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା ?

୪. ରୋମ ସଭ୍ୟତାର ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କିପରି ଥିଲା ?

୫. ବୈଦିକ ସମୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ, ଧାର୍ମିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତକ କ୍ଷେତ୍ର କିପରି ଥିଲା ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୬. ଅଶୋକଙ୍କ ମତରେ ଧର୍ମ କ'ଣ ?

୭. ଭାରତର ଅବଦାନ ପୃଥିବୀ ସଭ୍ୟତା ପାଇଁ କ'ଣ ଥିଲା ?

୮. ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକୁ ରେଖାଙ୍କିତ ମାନଚିତ୍ରରେ ଚିହ୍ନିତ କର ।

(କ) ନଦୀ – ଟାଇଗ୍ରୀସ, ଇୟୁଫେଟିସ୍, ନେଲ, ହୁଆଙ୍ଗହୋ, ଇଣ୍ଡସ୍

(ଖ) ସ୍ଥାନ – ଇଜିପ୍ଟ, ଗ୍ରୀସ, ରୋମ, ଇରାନ, ନାଳନ୍ଦା

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ଉତ୍ତର

୧.୧ – ୧. (କ) ଶ୍ରେଣୀ ସମୁହ (ଖ) ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ (ଗ) ମେସୋପଟାମିଆଁ

୨. ତମ୍ବା,

୩. ଟାଇଗ୍ରୀସ୍ ଏବଂ ଇୟୁଫ୍ରେଟିସ୍

୪. ହାଇରୋଗ୍ଲାଇଫିକସ୍

୫. ଲୋଥାଲ (ଗୁଜୁରାଟ), କାଲିବଙ୍ଗନ (ରାଜସ୍ଥାନ), କନଓ୍ୱାଲି (ହରିୟାନା), ଧୋଲଭିର (ଗୁଜୁରାଟ), ରୋପାର (ପଞ୍ଜାବ)

୧.୨ – ୧. କୃଷି, ପରିବହନ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ

୨. ଆଥେନସ୍, ସ୍ପାର୍ଟା

୩. ଟିବର

୪. (କ) ବୈଜଣ୍ଟାଇନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ (ଖ) ସାଇରସ୍ (ଗ) ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି

୧.୩ – ୧. କୃଷି ଓ ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ

୨. ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ

୩. ତକ୍ଷଶୀଳା, ନାଳନ୍ଦା, କାଶୀ, ବିକ୍ରମଶୀଳା, ବଲ୍ଲଭି

୪. ଚରକ ଓ ଶୁଶ୍ରୁତ

୫. (କ) ସଙ୍ଗମ ଯୁଗ (ଖ) ମଦୁରାଇ (ଗ) କୁଷାଣ

୨
ମଧ୍ୟଯୁଗ

ଆମେ ପ୍ରାଚୀନ ବିଶ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ସଭ୍ୟତା ବିଷୟରେ ଜାଣିଲେ । ତୁମେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଯେ, ଏହି ସଭ୍ୟତାଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥିତି କ'ଣ ହେଲା ଏବଂ କେତେବେଳେ ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ଅନ୍ତ ହେଲା ? କ'ଣ ଏଗୁଡ଼ିକର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଲା ? ଅଥବା ସେମାନଙ୍କ ଭଳି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଭ୍ୟତାମାନେ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ନେଲେ ? ତେବେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ସନ୍ଧାନ କରିବା । ଏହି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଆମେ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିବା । ଆମେ ମଧ ଦେଖିବା, ଇସଲାମ ନାମକ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମର ଜନ୍ମ କିଭଳି ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆରେ ଏକ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ବିଶ୍ୱର ବହୁ ସ୍ଥାନକୁ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ଏହା ମଧ ଆମେ ଜାଣିବା, ହର୍ଷଙ୍କ ରାଜୁତି ପରେ ଭାରତର ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଅତୀତ କ'ଣ ଥିଲା ?

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ବିଷୟଟି ଅଧ୍ୟୟନ ପରେ ତୁମେମାନେ –

- ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର କ୍ରମବିକାଶରେ ମଧ୍ୟଯୁଗକୁ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତର ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବ;
- ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବ;
- ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପରେ ପ୍ରଚଳିତ ସାମନ୍ତ ପ୍ରଥାର ରାଜନୈତିକ, ସାମରିକ, ସାମାଜିକ ଏବଂ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦିଗଗୁଡ଼ିକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବ;
- ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମର ବିକାଶ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ଏସିଆରେ ସମାଜ ଓ ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବ;
- ଭାରତରେ ମଧ୍ୟଯୁଗର ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମୁଖ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନିବା;
- ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତ ଅର୍ଥନୀତିର ମୁଖ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବ;
- ଏବଂ କିଭଳି ଭାବରେ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନ ଶୈଳୀ ଏକ ଅନନ୍ୟ ସମନ୍ୱୟତାର ପରମ୍ପରା ଚିତ୍ରଣ କରିଥିଲା, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାର ସକ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବ ।

୨.୧ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଇଉରୋପ

ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟକୁ ମଧ୍ୟଯୁଗ କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ ନାମରୁ ସୂଚନା ମିଳେ, ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ ଏବଂ ନୂତନ ଯୁଗର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମୟକୁ ଦର୍ଶାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ କ'ଣ ଏହି ଯୁଗର କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ନାହିଁ ଏବଂ ଏହା କେବଳ ଦୁଇ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯୁଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗ ବୋଲି ଚିହ୍ନିତ ହେବ ? ଆଦୌ ନୁହେଁ କାରଣ ଏହି ଯୁଗ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର କ୍ରମବିକାଶରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ମହତ୍ୱକୁ ଉନ୍ମୋଚନ କରିବା ପାଇଁ ଏହାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ଆବଶ୍ୟକ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହାର ସଫଳତା ଏବଂ ଗୌରବ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଆଗମନରେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ହୋଇପାରିଥିଲା । କହିବାକୁ ଗଲେ 'ଆଧୁନିକତା'ର ମୂଳଭିତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଯୁଗବାଦରେ ହିଁ ରହିଛି ।

ଏହା ଜାଣିବା ଏକ କୌତୁହଳ ବିଷୟ ଯେ, 'ମଧ୍ୟଯୁଗ' ଶବ୍ଦଟିର ଉଦ୍ଭାବନ ସପ୍ତଦଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଉରୋପୀୟମାନେ କରିଥିଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ଏହାକୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ ଓ ରୋମ ସଭ୍ୟତା ଓ ସେମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଏବଂ ଅନ୍ଧକାର ଯୁଗ ରୂପୀ ଅନ୍ତରାୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଥିଲେ । ତଥାପି ଏହି ମଧ୍ୟଯୁଗ ଏକ ଅନ୍ଧକାର ଯୁଗ ନଥିଲା କି ଏକ ଅନ୍ତରାୟ ମଧ୍ୟ ନଥିଲା । ଇସ୍‌ଲାମ ଜଗତ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ଯୁଗ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ ଏକ ସଭ୍ୟତା ବିକଶିତ ହୋଇ ଗୌରବର ଶିଖରରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ଭାରତରେ ମଧ୍ୟଯୁଗ ଏକ ସମିଶ୍ରଣର ଯୁଗ ଥିଲା । ଏହା ପୁରାତନ ଏବଂ ନୂତନ ରାଜନୈତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଏବଂ ସାମାଜିକ ପ୍ରଣାଳୀର ଏକ ମିଳନ ଦେଖିଥିଲା । ଏହି ମିଳନରୁ ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନ ଏବଂ ସହିଷ୍ଣୁତାର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସାଂସ୍କୃତିକ ନମୁନାର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ଯାହା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତର ଏକ ମୁଖ୍ୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଇଉରୋପରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଛବି ସେଭଳି ଅନ୍ଧକାରମୟ ନଥିଲା ଯାହା ସମୟ ସମୟରେ ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଭୌତିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଦକ୍ଷତା ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ ଅନୁନ୍ନତ ଥିଲା କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ସ୍ତରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ଦେଖାଯାଇଥିଲା । ଇଉରୋପୀୟମାନେ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତିଷ୍ଠାନମାନ ଏବଂ ନୂତନ ଚିନ୍ତାଶୈଳୀ ବିକଶିତ କରି କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଶିଖରରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଯଥାର୍ଥରେ ଯେଉଁ ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାଗୁଡ଼ିକର ଉଦ୍ଭ ବ ହୋଇଥିଲା ତାହା କେବଳ ଇଉରୋପର ସମୂହ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲା ବରଂ ବିଶ୍ୱର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶରେ ଆଗାମୀ ସମୟରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା । ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପଢ଼ିବା, ବିଶ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ଭାଗରେ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ କ'ଣ ସବୁ ଘଟିଥିଲା ।

୨.୧.୧ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ

ଆମେ ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶକ୍ତି ଏବଂ ବିଶାଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିଅଛେ । ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଓ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ବିଭାଜିତ ହୋଇଥିଲା । ରୋମ, ପଶ୍ଚମାଞ୍ଚଳର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ଏବଂ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟିନୋପଲ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ରୋମ ସମ୍ରାଟ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟାଇନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୩୩୦ରେ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ରାଜଧାନୀ ଗ୍ରୀକ୍ ସହର ବାଇଜାଣ୍ଟାଇନ୍‌ରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ନାମ ଅନୁଯାୟୀ କନଷ୍ଟାଣ୍ଟନୋପଲ ନାମରେ ନାମିତ ହେଲା । ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପଶ୍ଚିମରେ ପତନ ହୋଇ, ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତିଷ୍ଠିରହି ପାରିଥିଲା । ଏହାକୁ ପୂର୍ବ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବା ବାଇଜାଣ୍ଟାଇନ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷୀ ପୂର୍ବ ସଭ୍ୟତା ସେତେବେଳେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ଶିଖରରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପ ଆପାତତଃ ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା । ପଶ୍ଚିମର ରୋମାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଗୋଥ, ଭଣ୍ଡାଲ,

ଭିଜିଗୋଥ, ଏବଂ ଫ୍ରାଙ୍କ ଭଳି କେତେକ ଜର୍ମାନ ଜାତିଙ୍କର ଆକ୍ରମଣ ଯୋଗୁଁ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଥିଲା । ୪୭୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପଶ୍ଚିମରେ ରୋମ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟମାନ ଗଠନ କରିଥିଲେ ।

ଏହିସବୁ ଉତ୍‌ଥାନ ପତନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ଦେଇଥିଲା କି ? ରୋମୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ରାଜନୈତିକ ଏବଂ ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହୋଇଯାଇଥିଲା କି ? ଜର୍ମାନୀର ନୂତନ ଶାସକମାନେ ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନଥିଲେ । ବରଂ ରୋମୀୟ ଓ ଜର୍ମାନ ସମାଜ ପରସ୍ପର ସହ ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ପରସ୍ପର ସହ ମିଶି ଯାଇଥିଲେ ।

ଏହା ଫଳରେ, ପ୍ରଚଳିତ ରାଜନୈତିକ ଏବଂ ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରୋମ ଏବଂ ଜର୍ମାନୀଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଭିନ୍ନ ଏକ ନୂତନ ସମାଜ ଇଉରୋପରେ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି ନୂତନ ସମାଜର ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ଥିଲା ସାମନ୍ତବାଦ । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲା । ଆମେ ଦେଖିବା, ଏହି ପ୍ରଣାଳୀର କିଭଳି ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଓ ଏହାର ବିଶେଷତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ଥିଲା ।

୨.୨ ସାମନ୍ତ ପ୍ରଥା : ରାଜନୈତିକ, ସାମରିକ ଏବଂ ସାମାଜିକ ତଥା ଅର୍ଥନୈତିକ ଦିଗ

ରାଜନୈତିକ ଦିଗ

ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ପଶ୍ଚିମରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଜର୍ମାନୀ ଭାଷାଗୁଡ଼ିକ କେତେ ମାତ୍ରାରେ ରାଜନୈତିକ ସ୍ଥିରତା ଆଣିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଚାର୍ଲମେନ୍‌ଙ୍କ ଅଧିନରେ ଏକ ବୃହତ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାରେ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା । ଏହା କାରୋଲିଙ୍ଗ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ଯାହାର ନବମ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ମଧ୍ୟଭାଗରୁ ନୂତନ ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରଭାବରେ ଲୋପ ପାଇବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ଯେଉଁ ରାଜନୈତିକ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ତାହା ଏକ ନୂତନ ରାଜନୈତିକ ଶ୍ରେଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଯାହାକୁ ସାମନ୍ତବାଦ କୁହାଗଲା । ସାମନ୍ତବାଦ କହିଲେ ରାଜନୈତିକ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱର ଏକ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ବା ଶ୍ରେଣୀ ବିନ୍ୟାସର ଏକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀକୁ ସହଜରେ ବୁଝିହେବ ଯଦି ଆମେ ଏହାର ସୋପାନଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚରେ ଥିଲେ ରାଜା । ତାଙ୍କ ନିମ୍ନରେ ଥିଲେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତଶ୍ରେଣୀ ଯାହାଙ୍କୁ ଡ୍ୟୁକ୍ ଏବଂ ଆର୍ଲ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହି ଶ୍ରେଣୀପରେ ଥିଲେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀ ଯାହାଙ୍କୁ ବ୍ୟାରନ୍ କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ତଳେ ଥିଲେ ନାଇଟ୍ ଯେଉଁମାନେ ସବୁଠାରୁ ନିମ୍ନସ୍ତରର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଗ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଗ ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ଠିକ୍ ତାଙ୍କର ଉପରିସ୍ଥ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବର୍ଗଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ବିଶ୍ୱସ୍ତତା ଏବଂ ଆନୁଗତ୍ୟ ସେହିଭଳି ଠିକ୍ ତାଙ୍କଠାରୁ ଉପର ସ୍ତରର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଗ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା । ଏହିପରି ସେମାନଙ୍କୁ ସେବକ ବା ଦାସ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଗଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚଠାରୁ ସର୍ବନିମ୍ନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକାପ୍ରକାରର ଥିଲା । ଏହି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଶାସକମାନେ ନିଜ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳରେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଥିଲେ । ଏହି ଭଳି ରାଜନୈତିକ କ୍ଷମତା ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭଳି ସମ୍ରାଟଙ୍କଠାରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ନହୋଇ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏହା ସାମନ୍ତବାଦର ରାଜନୈତିକ ଦିଗ ଥିଲା ।

ଏହି ସାମନ୍ତବାଦୀ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରଣାଳୀର ଏକ ଅନନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା ସାମନ୍ତ (Lord) ଏବଂ ଉପସାମନ୍ତ (Vassal)ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ବା ଚୁକ୍ତି । ଏହି ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଉତ୍ସବର

ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ଉତ୍ସବରେ ଉପସାମନ୍ତ ତାହାର ସାମନ୍ତଙ୍କର ସେବା ନିମିତ୍ତ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଉଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ତା'ର ସାମନ୍ତର ଆଶ୍ରୟ ପାଉଥିଲା । ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ଥିରତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେହି ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଉପସାମନ୍ତମାନେ ସେମାନଙ୍କ ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ପ୍ରତିବଦଳରେ ତାଙ୍କ ସାମନ୍ତଙ୍କର ଯାବତୀୟ ସେବା କରୁଥିଲେ । ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମରିକ ସେବାକୁ ବୁଝାଉଥିଲା ଯାହାର ଅର୍ଥ ଥିଲା ଯେ, ଉପସାମନ୍ତ କେତେକ ସୈନିକଙ୍କୁ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକ ମତେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଉଥିଲେ । ଏହା ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଫିଏଫ୍ ବା ଏକ ଦାନ ଜମି ଆକାରରେ ସେବକମାନଙ୍କର ଭରଣପୋଷଣ ପାଇଁ ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା । ଏହିଠାରୁ (Feudalism) ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସାମନ୍ତମାନେ ଏହି ସୈନ୍ୟଶକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ଆୟତ୍ତାଧୀନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖି ପାରୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ ସୈନ୍ୟବଳ ଦ୍ୱାରା ସାମନ୍ତମାନେ ନିଜ ଅଞ୍ଚଳର ସର୍ବେ ସର୍ବା ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ଆହ୍ୱାନକୁ ବି ଖାତିରି କରୁ ନଥିଲେ ।

ଏକ ରାଜନୈତିକ ଅସ୍ଥିରତା ସମୟରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ପରି କୃଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ସୁରକ୍ଷା ଲୋଡୁଥିଲେ । ଏହି କୃଷକମାନଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଭୂମି କିମ୍ବା ଉପକରଣ ନଥିଲା କିମ୍ବା ବିହନ କ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ବଳ ନଥିଲା । ଏହି ସବୁ ସାମଗ୍ରୀ ଏବଂ ନିଜ ସୁରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ କୃଷକମାନେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତଶ୍ରେଣୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହାୟତା ଲୋଡ଼ିଥିଲେ । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପର ଉକ୍ତ ନିର୍ଭରଶୀଳ କୃଷକମାନେ ଜମିରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିଲେ ଓ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱିକାର କଲେ ଯାହାକୁ ଭୂମି ଦାସ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରି ଅନେକ ସମ୍ପତ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବା କୃଷି, ଏ ଯୁଗରେ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିଲା ।

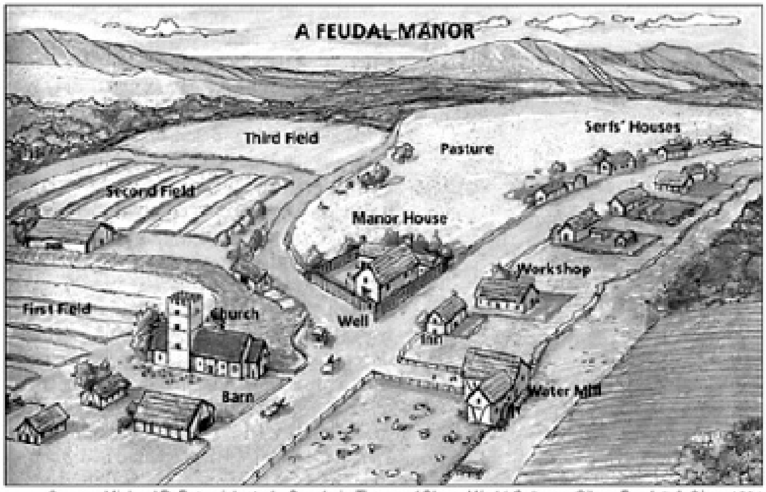

Source: Michael B. Petrovich et al., *People in Time and Place: World Cultures*, Silver, Burdett & Ginn, 1991

ଚିତ୍ର ୨.୧ ସାମନ୍ତଙ୍କ ଜମିଦାରୀ

ସମଗ୍ର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା ଏକ ସାମନ୍ତ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲା ତାହାକୁ 'ମ୍ୟାନର' ବା ଜମିଦାରୀ କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେହି ଜମିଦାରୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ଜମିକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ଯଥା (୧) ଜମିଦାରଙ୍କଅଧିକୃତ ଜମି (୨) ରୟତମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଚାଷ ଜମି (୩) ଚାରଣ ଭୂମି ଯାହାକୁ ସମସ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଭୂମିଦାସମାନେ ଏହି ଜମି ଅଧିକାରରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଜମିଦାରଙ୍କ ରୟତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ରୟତମାନଙ୍କୁ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ଖଜଣା ଆକାରରେ ଟିକସ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏହି ଖଜଣାକୁ କୃଷକମାନେ ଶ୍ରମ ଜରିଆରେ ପରିଶୋଧ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ସପ୍ତାହରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିନମାନଙ୍କରେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ

ଜମିରେ କାମ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ସମୟରେ ସେହି ରୟତମାନଙ୍କୁ ଅତିରିକ୍ତ ଶ୍ରମ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ସେହିଭଳି ବିନା ମୂଲ୍ୟ ଶ୍ରମ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ଶ୍ରମଦାନ ପ୍ରଥା ପରିଶୋଧନୀୟ ଶ୍ରମ ବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ।

ଏହି ରୟତମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାଦନର କିଛି ଭାଗ ଖଜଣା ଆକାରରେ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଜମିଦାରମାନେ ମନମୁଖୀ ଭାବରେ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ଅଧିକ ରୟତମାନଙ୍କୁ କାମରେ ବିନିଯୋଗ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଅନେକ କର ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ସେହି ଜମିଦାରୀ ଏକ ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ପନ୍ନ ଅର୍ଥନୈତିକ ସଂସ୍ଥା ସ୍ୱରୂପ ଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁର ଉତ୍ପାଦନ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ଏଠାରେ କରାଯାଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଲୁହା ଉପକରଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରୁଟି, ମଦ ଆଦି ତିଆରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଳକାରଖାନାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ଜମିଦାରଙ୍କର ନିଜର ଥିଲା । ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପାରିଶ୍ରମିକରେ ରୟତମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଖଟିବାକୁ ବାଧ କରାଯାଉଥିଲା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୨.୧

ପୂର୍ବପାଠରେ ତୁମେ ରୋମାନ୍ କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ପଢ଼ିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକ / କୃଷକମାନେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ନିଜର ଜମି ନାହିଁ, ଅନ୍ୟର ଜମିରେ କାମ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା କିପରି ଅଛି ? ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମନ୍ତବାଦର ଜମିଦାସମାନଙ୍କୁ ରୋମାନ କ୍ରୀତଦାସ ଓ ଭାରତୀୟ କୃଷି ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କର । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଟିପ୍ପଣୀ ଦିଅ ।

୨.୨.୧ ସାମନ୍ତ ଅର୍ଥନୀତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ : ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପରେ ସମୃଦ୍ଧି ଏବଂ ସଙ୍କଟ

ଆମେ ସାମନ୍ତ ପ୍ରଥାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କଲେ । କିନ୍ତୁ କ'ଣ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଏକା ପ୍ରକାର ରହିଥିଲା, ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଏହି ସାମନ୍ତଯୁଗର ଅର୍ଥନୀତିରେ ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଇଥିଲା ଏବଂ ଏହା ସମୃଦ୍ଧ ଓ ସଙ୍କଟ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରିଥିଲା ।

ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପତନର କିଛି ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏକ ଅବନତି ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଆମେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବଗତ ଯେ, ଏହା ରାଜନୈତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ଯୁଗ ଥିଲା । ନାଗରିକ ଜୀବନର ପତନ, ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ଅର୍ଥ ବିନିମୟ ଏହି ଯୁଗର କେତେକ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା । କେତେକ ରାଜ୍ୟ ରୋମୀୟ ଯୁଗରୁ ବର୍ତ୍ତି ରହିଥିଲା କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅର୍ଥନୈତିକ ଭୂମିକା ନଥିଲା । ରାସ୍ତାଘାଟର ଅବନତି ଘଟିଥିଲା ଏବଂ ମୁଦ୍ରାର ବ୍ୟବହାର, ବସ୍ତୁ ବିନିମୟ ସ୍ଥାନ ନେଇଥିଲା । ଇଉରୋପୀୟ ଅର୍ଥନୀତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ଥିଲା ଏବଂ ଆଞ୍ଚଳିକ ବ୍ୟବସାୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ଥିଲା । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ବା ଜମିଦାରୀ ଥିଲା ମୁଖ୍ୟ ଅର୍ଥନୈତିକ ବିଭାଗ । କୃଷି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯନ୍ତ୍ର କୌଶଳର ବ୍ୟବହାର ଅନୁନ୍ନତ ଥିଲା ଏବଂ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ଆଶାତୀତ ନଥିଲା । ଏହି ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗି ରହିଥିଲା ।

ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ଏହି ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ସ୍ଥାୟୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୃଷି ଜମିର ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା । କୃଷି ଭିତ୍ତିକ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳର ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଉନ୍ନତି କୃଷି ଉପାଦାନ

ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଥିଲା । ରୋମ ଯୁଗର ହାଲୁକା ଲଙ୍ଗଳ 'ଆରାଟ୍ରମ' ପରିବର୍ତ୍ତେ ଏକ ନୂତନ ଲଙ୍ଗଳର ବ୍ୟବହାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ନୂତନ ଲଙ୍ଗଳ ଓଜନିଆ ଥିଲା, ଏହାର ଚକ ଥିଲା ଏବଂ ବଳଦମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଟଣା ଯାଉଥିଲା । ଏହା ଉତ୍ତର ଇଉରୋପର ଓଜନିଆ ଏବଂ କାଦୁଆ ମୃତ୍ତିକାକୁ ଚାଷ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । କୃଷି ଜମିକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଯଥା – ଅନାବାଦୀ ଓ ଚାଷଜମି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହାକୁ ଏକ ତିନି ଶ୍ରେଣୀୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଯେଉଁଥିରେ ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ଜମିକୁ ଅନାବାଦୀ ଛଡ଼ା ଯାଉଥିଲା, ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ଶାରଦୀୟ ଫସଲ ପାଇଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ତୃତୀୟାଂଶ ବସନ୍ତ ଋତୁର ଫସଲ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ଚାଷ ଜମିର ପରିମାଣ ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ନୂତନ ଲଙ୍ଗଳ, ତିନି ପ୍ରଣାଳୀର ଚାଷ ଏବଂ ନୂତନ କୃଷି ଭିତ୍ତିକ ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ଦଶମଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ, କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ସହ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ନାଗରିକ ଜୀବନରେ ବହୁ ପୁନରୁତ୍‌ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । କ୍ଷୁଦ୍ର ଧରଣର ବାଣିଜ୍ୟ ଯଥା – ଆଞ୍ଚଳିକ ବଜାରରେ କୃଷକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ୟ ଏବଂ ଅଣ୍ଡା ବିକ୍ରୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦୂରଦୂରାନ୍ତ, ବାଣିଜ୍ୟ ଯଥା – ମଦ ଓ କାର୍ପାସ ବିକ୍ରୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ବ୍ୟବସାୟ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା । ନୂତନ ପଥ ନିର୍ମାଣ ପରିବହନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିଥିଲା । ନଦୀ ଓ ସମୁଦ୍ର ପଥର ମଧ୍ୟ ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ପୁନର୍ଜାଗରଣ ଦ୍ୱାରା ଏକ ନୂତନ ପରିଶୋଧନ ପ୍ରଣାଳୀର ଆବଶ୍ୟକତା ଦେଖାଦେଲା । ବସ୍ତୁ ବିନିମୟ ପ୍ରଣାଳୀ ଯଥେଷ୍ଟ ନଥିବାରୁ ଏହି ସମୟର ନୂତନ ମୁଦ୍ରା ବିନିମୟ ପ୍ରଣାଳୀର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ସମୂହ ଉନ୍ନତି ଘଟିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସହରାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକର ଦ୍ରୁତ ଉନ୍ନତି ସମ୍ଭବ ହେଲା । ଫଳରେ ସହରରେ ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ ଭଳି ନୂତନ ଉଦ୍ୟୋଗମାନ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା । ବ୍ୟବସାୟିକ ସମିତିମାନ ଗଠନ କରାଗଲା । ଏହି ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସହର ଗୁଡ଼ିକର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉନ୍ନତି ଓ ଭୂମିକା ପରିଶେଷରେ ସାମନ୍ତବାଦର ପତନରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ଏହି ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବିବୃଦ୍ଧିର ପ୍ରବୃତ୍ତି ତାହାର ଶିଖରରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଥିଲା । ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ସାମନ୍ତ ପ୍ରଥାରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଲା ଯେତେବେଳେ କି ଉନ୍ନତି ମାର୍ଗରେ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା । ଏହି ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ବିକାଶ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିର କାରଣ ହେଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରମାନେ ଅଧିକ ଶ୍ରମ ଯୋଗାଣ କରିବାରେ ସଫଳ ହେଲେ । ଫଳରେ ସେମାନେ ନିଜର ଭୂସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ ନକରି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଛୋଟ ଛୋଟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଣତ କରି ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଭଡ଼ା ଆକାରରେ ଦେଇଥିଲେ । ପୂର୍ବଭଳି ସେମାନଙ୍କର ବୃହତ୍ ଚାଷ ଜମିଗୁଡ଼ିକରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ରପାତିର ଆବଶ୍ୟକତା କମିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ବିପୁଳ ଶ୍ରମର ଲଭ୍ୟତା ଯୋଗୁଁ ଶ୍ରମ ସାପେକ୍ଷ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଚାହିଦା କମିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଥି ସହିତ ବୃହତ୍ ଜମିଦାରଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ତା ହରାଇଲେ ଏବଂ କୃଷକମାନଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରମଦାନର ଅବଶ୍ୟକତା ମଧ୍ୟ କମିଗଲା । ଜମିଦାରମାନେ ଶ୍ରମ ବଦଳରେ ଭଡ଼ା, ଧାନ ବା ବସ୍ତୁ ଆକାରରେ ଦାବୀ କଲେ । ଏହି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ଏକ ମୁଦ୍ରା ଅର୍ଥନୀତି, ବାଣିଜ୍ୟ ଏବଂ ପୌର କେନ୍ଦ୍ର ବୃଦ୍ଧିକୁ ଉତ୍ସାହିତ କଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣମାନଙ୍କ ସହ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ଶ୍ରମିକ ଶ୍ରେଣୀର ହ୍ରାସ ଏବଂ କୃଷି ପ୍ରାଦ୍ୟୋଗିକରଣରେ ସ୍ଥିରତା କୃଷି ଉତ୍ପାଦନକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ହ୍ରାସ କରିଥିଲା । ଖାଦ୍ୟାଭାବ, ମରୁଡ଼ି ଏବଂ ମହାମାରୀ କ୍ରମଶଃ ଦେଖାଦେଲା । ଏହିସବୁ ଘଟଣାମାନଙ୍କ ପରିପ୍ରକାଶରେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ସମୂହ ଅବନତି ଘଟିଲା । ତଥାପି ଦଶମ ଶତାବ୍ଦର ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜ ଏହି ସଂକାଟାପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ୧୪୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସୁଦ୍ଧା ଅର୍ଥନୀତିର ପୁନରୁତ୍‌ଥାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ।

? ତୁମେ ଜାଣ କି

ସାମନ୍ତଙ୍କ ସମସ୍ତ ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ଯେଉଁ ଅଂଶ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଥିଲା ତାହାକୁ Demesne କୁହାଯାଉଥିଲା । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ଆମେ କିଛି ଧାରଣା ପାଇଲେ । ଆମେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦୀର୍ଘ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀଧରି ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପରିବର୍ତ୍ତନଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆସ ଦେଖିବା ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଭୌତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତିକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ।

ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ନିମ୍ନମାନର ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ସେ ସମୟର ଶିକ୍ଷା ଓ କଳା କ୍ଷେତ୍ରର ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥା ଆମକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ କରିବ ନାହିଁ । ସେ ସମୟରେ ଶିକ୍ଷା କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ ଥିଲା । ସାଧାରଣ ଲୋକେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇପାରୁ ନଥିଲେ । ଏପରିକି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଶିକ୍ଷିତ ଥିଲେ । କେବଳ ଧର୍ମଯାଜକ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଦସ୍ୟମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିଲା ଯାହା କେବଳ ଧର୍ମଯାଜକ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ତଥାପି ଏହି ସୀମିତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଏହା ଯୁକ୍ତି କିମ୍ବା ତର୍କ ଉପରେ ଆଧାରିତ ନହୋଇ କେବଳ ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା । ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ଥିଲା । ଏହିଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ସାଧନ ନହେବା ନିତାନ୍ତ ସ୍ୱାଭାବିକ୍ । ଏହାର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ପାଇଁ କିଛି ପଦକ୍ଷେପ ନିଆଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହା କୌଣସି ନୂତନ ବୌଦ୍ଧିକ ସୃଷ୍ଟିରେସହାୟକ ହୋଇ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମଯାଜକ ଶ୍ରେଣୀ ଏବଂ ଆଶ୍ରମମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷିତ ସଦସ୍ୟମାନେ ରୋମ ସାହିତ୍ୟର କେତେକ ମୁଖ୍ୟ କୃତିକୁ ପୂନର୍ବାର ନକଲ କରି ସଂରକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏହି ଚେଷ୍ଟା ଅନ୍ତତଃ ଏକାଦଶ ଏବଂ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶିକ୍ଷାର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଏକ ମୂଳଭିତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

ସାକ୍ଷରତାର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ସେହି ଯୁଗରେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରି ନଥିଲା । କଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପ୍ରକାର ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ତଥାପି ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଅନନ୍ୟ ଶୈଳୀର ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା । ତାହାଥିଲା ପାଣ୍ଡୁଲିପି ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ । ମୋଟ ଉପରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଏହି ଯୁଗରେ ସମଗ୍ର ଇଉରୋପରେ ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଗଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟମାନେ ଅନାହାରରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉପଲବ୍ଧି ଥିଲା ବିରଳ ଏବଂ ନ୍ୟୁନତମ । ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟତା ଏହି ସମୟରେ ବାଇଜାଣ୍ଟାଇନ ଏବଂ ଇସ୍‌ଲାମ ଭଳି ଅନ୍ୟ ସମସାମୟିକ ସଭ୍ୟତାମାନଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅନୁନ୍ନତ ଥିଲା । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ଜଣେ ଆରବୀୟ ଭୌଗୋଳିକ ସେ ସମୟର ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଥିଲେ ଯେ, ସେଠାକାର ଲୋକମାନେ ଥିଲେ ଅସଦାଚାରୀ, କଟୁତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପର୍ଣ୍ଣ । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ପର ସମୟର ଉନ୍ନତି ଏବଂ ଆପାତତଃ ଶାନ୍ତି ସେ ସମୟର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ସାକ୍ଷରତା ଯଥା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ସ୍ଥାପନ ଏବଂ ପ୍ରସାର ଘଟିଥିଲା । ରୋମ, ଗ୍ରୀସ ଏବଂ ଆରବ ସଭ୍ୟତାମାନଙ୍କର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଜ୍ଞାନ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରାଗଲା । ଏହି ଯୁଗ ଇଉରୋପରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଚାରଧାରାର ପ୍ରଗତି ଦେଖିଥିଲା । ଏହା ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଦିଗରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦକ୍ଷେପ ଥିଲା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୨.୧

୧. ସାମନ୍ତ ଓ ଉପସାମନ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ଚୁକ୍ତିକୁ ୩୦ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

୨. କେଉଁମାନେ ଭୂମି ଦାସ ଥିଲେ ?

୩. ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟରେ ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ କର ।

(କ) ''ଦଶମ ଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ସହର ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିରାଟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା ।''

____

(ଖ) ''ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପରଠାରୁ ସାମନ୍ତ ଯୁଗର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ବିପରିତ ଥିଲା ।''

____

(ଗ) ''ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ଇଉରୋପର ସାଂସ୍କୃତି ଜୀବନ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସମୃଦ୍ଧ ଥିଲା ।''

____

୨.୩ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଆରବ ସଭ୍ୟତା

ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ଆରବ ଏକ ଉପଦ୍ୱୀପ । ଇସ୍‌ଲାମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ବରୁ ଅଧିକାଂଶ ଆରବବାସୀ ବେଦୁଇନ୍ ଥିଲେ । ଯାହାର ଅର୍ଥ ଓଟ ଆରୋହଣକାରୀ ଯାଯାବର ଜାତି । ପଶୁପାଳନ ଓ ମରୁଦ୍ୟାନର ଖଜୁରୀ ଉତ୍ପାଦନ ସେଠାରେ ମୁଖ୍ୟ ଜୀବିକା ଥିଲା । ଶିଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ କମ ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ମନ୍ଥର ଏବଂ ସହରୀକରଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମିତ ଥିଲା ।

ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗରେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତ ବାଣିଜ୍ୟ ପଥଗୁଡ଼ିକ ନିମିତ୍ତ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଦ୍ରୁତତା ଆସିଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ଆରବର ଦୁଇଟି ପ୍ରତିପତ୍ତିଶାଳୀ ପଡ଼ୋଶୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରୋମ ଏବଂ ପର୍ସିଆ ମଧ୍ୟରେ କଳହ ଲାଗିରହିଥିଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ କାରଣରୁ ଆରବ, ବଣିକମାନଙ୍କର ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକା ମଧ୍ୟରେ ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ଏକ ନିରାପଦ ପଥ ପାଲଟି ଥିଲା । ଏହା ନୂତନ ସହରର ନିର୍ମାଣକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ସହିତ ବାଣିଜ୍ୟପଥର ସୁବିଧା ବଢ଼ାଉଥିଲା । ସବୁଠାରୁ ମୁଖ୍ୟ ଥିଲା ମକ୍କା ସହର ଯାହା ବିଭିନ୍ନ ବାଣିଜ୍ୟ ପଥର ସଂଗମ ସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ଏକ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳୀ କାବାର ଉପସ୍ଥିତି ନିମିତ୍ତ ମକ୍କା ଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି କାବା ସେହି ସମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଆରବ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କର ଉପାସନାସ୍ଥଳୀର କେନ୍ଦ୍ରରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । କୁରେଶ ଜାତି, ମକ୍କାର ଆର୍ଥିକ ଜୀବନରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ସେମାନେ ମକ୍କା ପବିତ୍ର ସ୍ଥଳୀର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମହମ୍ମଦ ମକ୍କାରେ ଏହି କୁରେଶ ଜାତିରେ ୫୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମହମ୍ମଦ, ପିଲାଦିନେ ଅନାଥ ଥିବାରୁ, ସେ ତାଙ୍କର ଦାଦାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଏକ ବିଧବା, ଖାଜିଜାଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏକ ସଫଳ ବଣିକ ହୋଇପାରିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ସେହି

ମହିଳାଙ୍କୁ ପରେ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ୬୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ସେ ଏକ ଧାର୍ମିକ ଚେତନା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ମଧ୍ୟ ଏକ ବାଣୀ ଶୁଣି ପାରିଥିଲେ, ଯାହା ତାଙ୍କୁ କହିଲା ଆଲ୍ଲାଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ଭଗବାନ ନାହାନ୍ତି । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଲ୍ଲାଙ୍କୁ ଆରବମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ବୃହତ୍ତର ସତ୍ତା ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା । ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଐଶ୍ୱରୀକ ଅନୁଭୂତି ନିମିତ୍ତ ଏହି ବହୁଦେବ ବାଦ ଓ ବହୁଦେବ ବିଶ୍ୱାସ ଏକେଶ୍ୱର ବାଦରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ତାହାପରେ ମହମ୍ମଦ ଅନେକ ଦୈବ୍ୟବାଣୀ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନ ନିମିତ୍ତ ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ନୂତନ ଧର୍ମଟି ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ଏବଂ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଏହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ବା ଧର୍ମଦୂତ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରାଗଲା । ପ୍ରଥମେ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସେ କୁରେଶମାନଙ୍କୁ ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାକୁ ଅସଫଳ ହେଲେ ।

ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ ସହର ପାର୍ଥିବର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦ୍ୱନ୍ଦର ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ମହମ୍ମଦ ୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ସହଚରମାନଙ୍କ ସହ ସେହି ସହରକୁ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଏହାପରେ ସେ କ୍ରମାଗତ ଭାବରେ ଅନେକ ସଫଳତା ହାସଲ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଯାତ୍ରା ବର୍ଷକୁ ଆରବ ଭାଷାରେ 'ହିଜ୍‌ରୀ' ନାମରେ ନାମିତ କରାଗଲା ଏବଂ ଇସ୍‌ଲାମ ପଞ୍ଜିକାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ମହମ୍ମଦ ସେହି ସହରର ଶାସକ ରୂପେ ନିଜକୁ ଅବସ୍ଥାପିତ କଲେ ଏବଂ ଏହାକୁ 'ମଦିନା' ନାମରେ ନାମିତ କଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ସେ ତାଙ୍କର ଅନୁଚରମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠନ କରି ଏକ ରାଜନୈତିକ ତଥା ଧାର୍ମିକ ସଂପ୍ରଦାୟ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ତାପରେ ମକ୍‌କାରେ ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରସାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ଓ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀମାନେ କୁରେଶ ବଣିକ ଯାତ୍ରୀ ଦଳମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ାଉ କଲେ । ମହମ୍ମଦ ୬୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କୁର୍ଯ୍ୟାସମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ମକ୍‌କାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । କୁରେଶମାନେ ସେହି ଧର୍ମକୁ ସମର୍ପଣ କଲେ ଏବଂ ତା ପରଠାରୁ କାବା ଇସ୍‌ଲାମର ମୁଖ୍ୟ ପବିତ୍ରସ୍ଥଳୀ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଲା । ମକ୍‌କାର ପରାଜୟ ପରେ ସମଗ୍ର ଆରବବାସୀ ସେହି ନୂତନ ଧର୍ମକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଇସ୍‌ଲାମର ସିଦ୍ଧାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ । ଇସ୍‌ଲାମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସମର୍ପଣ ଏବଂ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆନୁଗତ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନ ନିକଟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପଣ । ଏହି ଧର୍ମର ଅନୁସରଣକାରୀମାନଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ କୁହାଯାଏ । ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମ ମତରେ ଭଗବାନ ଏକ । ମୁସଲମାନମାନେ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଅନ୍ତିମ ଧର୍ମଦୂତ ଭାବେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଇହୁଦୀ ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥାନ୍ତି । ମୁସଲମାନମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ବିଚାର ଦିନ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥାନ୍ତି ଯେତେବେଳେ ସାଧୁ ଏବଂ ଧାର୍ମିକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ନିରନ୍ତର ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ ଏବଂ ପାପୀମାନଙ୍କୁ ନିରନ୍ତର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏବଂ ନର୍କବାସ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ । ଏକ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନଯାପନ ପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୋରାନ୍‌ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବ୍ୟବହାର ମୂଳକ ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । କୋରାନ୍ ହେଉଛି ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିବା ଦୈବୀ ବାଣୀଗୁଡ଼ିକର ଏକ ସଂଗ୍ରହ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ । ସେହି ପଦକ୍ଷେପଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ନୈତିକତା ଓ ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନକୁ ସମର୍ପଣ ଏବଂ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଉପବାସ, ମକ୍‌କାକୁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା ଏବଂ କୋରାନ୍‌ର ବାରମ୍ବାର ଆବୃତ୍ତି ଭଳି ଏକ ଧାର୍ମିକ ନିୟମାବଳୀକୁ ମାନ୍ୟତା ଦେବା । କୋରାନ୍ 'ସୁନ୍‌ନା' ବା ଧର୍ମଦୂତଙ୍କର ବ୍ୟବହାରିକ ଆଚରଣ ଏବଂ 'ହଦିସ୍' ବା ଧର୍ମଦୂତଙ୍କର ବାଣୀ ମଧ୍ୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆପେକ୍ଷିକ ବ୍ୟବହାର ସୂତ୍ରମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି । ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମାନୁସାରେ ଭକ୍ତ ଓ ଭାଗବାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କେହି ନାହାଁନ୍ତି । ଧର୍ମଯାଜକମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ କେବଳ ଧର୍ମ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିୟମାବଳୀ ଉପରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବାର କ୍ଷମତା

ରହିଛି । ଇସ୍‌ଲାମ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଏକ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରେ । ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ପଦ୍ଧତିରେ ଇସ୍‌ଲାମର ଇହୁଦୀ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ସହ ଅନେକ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ।

୨.୩.୧ ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତି

ଆରବର ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ଚିନ୍ତାଧାରା ଉପରେ ଆଧାରିତ । ଗ୍ରୀକ୍ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଯୌକ୍ତିକତା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲେଖାଯାଇଥିଲା । ଏହି ଦାର୍ଶନିକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଦାର୍ଶନିକ ଅନୁମାନ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟୟନରେ ମଧ୍ୟ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଚିକିତ୍ସାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ୟୋତିଷବିଦ୍ୟା ସଠିକ୍ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା । ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ କେବଳ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ଗଭୀର ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ ତା ନୁହେଁ ବରଂ ତା'ଠାରୁ ଅଧିକ ଗବେଷଣାମାନ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଇବନ ସିନା, ଯିଏ ପଶ୍ଚିମରେ ଆଭିସିଏନା ନାମରେ ପରିଚିତ ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗର ସଂକ୍ରମଣତାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସ୍ନାୟୁରୋଗ ଆଦିର ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ଆଲ ରାଜି, ଯିଏ ପଶ୍ଚିମରେ ରାଃଜେଶ ନାମରେ ପରିଚିତ, ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ଥିଲେ ଏବଂ ବସନ୍ତ ଓ ମିଳିମିଳା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ଉନ୍ମୋଚନ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଆରବ ଦେଶର ଚିକିତ୍ସକମାନେ ମଧ୍ୟ ପାକସ୍ଥଳୀ କର୍କଟ ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ନିରୁପଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବିଷର ପ୍ରତିଷେଧକ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟଏକ କୌତୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଆରବ ଲୋକେ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଗଠନ କରିବାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସଂସ୍କୃତିମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ପ୍ରାୟ ୩୪ଟି ବୃହତ୍ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ପାରସ୍ୟ, ସିରିଆ, ଇଜିପ୍ଟ ଆଦି ମୁଖ୍ୟ ସହର ଗୁଡ଼ିକରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଧୁନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ ।

ଆରବମାନେ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ, ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର, ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ କରିଥିଲେ । ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନବିତ୍‌ମାନେ ଦୃଷ୍ଟି ବିଜ୍ଞାନ ଅନ୍ୱେଷଣ କରି ଆଲୋକର ବେଗ, ପ୍ରେରଣ ଦିଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅନେକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରୁପଣ କରିଥିଲେ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସେମାନେ ଅଙ୍ଗାରକାମ୍ଳଯୁକ୍ତ ସୋଡ଼ା, ଫିଟିକିରି, ଯବକ୍ଷାରଜାନ ସୋଡ଼ା, ଯବକ୍ଷାରଜାନ ଅମ୍ଳ ଇତ୍ୟାଦୀ ଉପାଦାନ ଏବଂ ମିଶ୍ର ଉପାଦାନମାନ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ପରିସ୍ରବଣ, ଶୋଧନ ଏବଂ ଉତ୍କର୍ଷତା ଆଦିର ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରେ ଆରବୀୟମାନେ ପ୍ରଥମ ଥିଲେ । ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ଜ୍ୟାମିତି ଏବଂ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା ପ୍ରଣାଳୀ ଏକତ୍ର କରିବା ଥିଲା ଆରବୀମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ସଫଳତା । ଭାରତୀୟ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରଣାଳୀ ଆରବରେ ଏଭଳି ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଦେଶମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ 'ଆରବୀ ସଂଖ୍ୟା' ବୋଲି ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରଚଳିତ

European	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Arabic-Indic	٠	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩
Eastern Arabic-Indic (Persian and Urdu)	۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
Devanagari (Hindi)	०	१	२	३	४	५	६	७	८	९
Tamil		௧	௨	௩	௪	௫	௬	௭	௮	௯

ଚିତ୍ର ୨.୨ ଗଣନା ପ୍ରଣାଳୀ

ଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ସମନ୍ୱୟରେ ଆରବୀୟମାନେ ପାଟୀଗଣିତ, ଜ୍ୟାମିତି ଏବଂ ତ୍ରିକୋଣମିତି ପ୍ରଭୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଗତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଆରବ ସଭ୍ୟତା ଏହାର ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷ ରକି କାବ୍ୟ କୃତି ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ଓମାର ଖୟାମଙ୍କ 'ରୁବିୟାତ' କାବ୍ୟର ଏକ ଉଦାହରଣ ଯାହା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନସପଟରେ ଜୀବିତ ରହିଛି । ଅନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କ ଭଳି ଆରବ କଳା ପାରସ୍ୟ ବାଇଜାଣ୍ଟାଇନ୍ ଭଳି ଅନେକ ପ୍ରକାର କଳାଶୈଳୀ ସମିଶ୍ରଣର ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ । ସ୍ଥପତି ବିଦ୍ୟା ଆରବକଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ଆରବ ନିର୍ମାଣ କଳାର ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ମସ୍‌ଜିଦ୍, ପ୍ରାସାଦ, ମଦ୍ରାସା ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୟମାନ । ଗମ୍ବୁଜ, ଅର୍ଦ୍ଧଗୋଲାକୃତି ମିନାର ପ୍ରଭୃତି ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା ।

ସଂକ୍ଷେପରେ ଏହା କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ, ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶଗୁଡ଼ିକ, ଜ୍ଞାନ କୌଶଳ ଏବଂ କଳା ସ୍ଥାପତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଛରେ ଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଆରବ ସଭ୍ୟତା ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିପାରିଥିଲା । ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥାପନ ଦ୍ୱାରା ଆରବୀୟମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସଭ୍ୟତା ଏବଂ ବିବିଧ ସଂସ୍କୃତିମାନଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ । ଏହା ଆରବ, ପାରସୀ, ତୁର୍କୀ, ଭାରତୀୟ ଓ ଆଫ୍ରିକୀୟ ଭଳି ବିଭିନ୍ନ ସଭ୍ୟତା ସହିତ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ମଧ କରିପାରିଥିଲା । ଏହି ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏହା ଏକ ସୁନ୍ଦର ସମାଜ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲା ଏବଂ କେତେକ ମୌଳିକ ଉଦ୍ଭାବନ ଓ କୃତୀତ୍ୱକୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସ୍ୱରୂପ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୨.୨

ଭାରତରେ କିମ୍ବା ଭାରତ ବାହାରେ ଆରବ ସଭ୍ୟତାର କଳାକୃତି ଓ ସ୍ଥାପତ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ଯାହା ବହି କିମ୍ବା ମାଗାଜିନ୍‌ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିବାର ତୁମେ ପଢ଼ିଛ ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ୫ଟିକୁ ସଂଗ୍ରହ କର । ଉକ୍ତ କଳାର ବିଶେଷତ୍ୱ କ'ଣ ଥିଲା ? ଏହା କେଉଁଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ? ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ତୁମର ଚିନ୍ତାଧାରା କ'ଣ ? ଲେଖ ।

୨.୪.୧ ରାଜନୈତିକ ଘଟଣାବଳୀ

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ଶାସନ ପରେ, ରାଜନୈତିକ ବିକେନ୍ଦ୍ରୀକରଣ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ମଧ ଦୀର୍ଘକାଳଧରି ଚାଲିଥିଲା ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ ଅନେକ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟତା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇଥିଲେ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ପାଳ, ପ୍ରତିହାର ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରକୂଟ ନାମରେ ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଚୌହାନ, ପାରମାର ଓ ଗଡ଼ୱାଲ ପ୍ରଭୃତି ରାଜପୁତ ରାଜବଂଶମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣରେ ଚୋଳ ରାଜବଂଶ ସମଗ୍ର ଉପଦ୍ୱୀପର ଅଧିକାଂଶ ଭାଗରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । ଏହି ରାଜନୈତିକ ସଭାର ବିଭାଜନ ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ରୀକରଣ ଗଜନୀର ମାମୁଦ ଭଳି ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା । ପଶ୍ଚିମ ଏବଂ ମଧ ଏସିଆରେ ଅନେକ ସଫଳ ଅଭିଜାନ ପରେ ସେ ଭାରତ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଭାରତ ବିଜୟ ୧୦୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାପରେ ସେ ପଞ୍ଜାବ, କାଶ୍ମୀର ଏବଂ ପୂର୍ବ ରାଜସ୍ଥାନ ତଥା ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକାର ଅନେକ ସ୍ଥାନ ଉପରେ ବାରମ୍ବାର ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମାମୁଦ ଭାରତରେ ତାଙ୍କର ରାଜୁତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନଥିଲେ ।

ମାମୁଦଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ପରେ ତୁର୍କୀମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ତୁର୍କୀମାନେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍ତର ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନରେ ସେମାନଙ୍କର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତୁର୍କୀ ଶାସକମାନଙ୍କୁ ସୁଲତାନ କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ସେମାନେ ରାଜଧାନୀ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ତେଣୁକରି ଦିଲ୍ଲୀ ସଲତନତ୍ କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହାର ସବୁଠାରୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜବଂଶ ଥିଲା ଖିଲ୍‌ଜୀ ଏବଂ ତୋଗଲକ୍ ବଂଶ । ଅଧିକାଂଶ ଶାସକମାନଙ୍କୁ ମଙ୍ଗୋଲ ଆକ୍ରମଣ ଭୟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ବିଜୟନଗର ଏବଂ ବାହମନି ରାଜବଂଶ ଦ୍ୱୟ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରତିପତ୍ତି ପାଇଁ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦିତା ଚଳାଇଥିଲେ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ମୋଗଲମାନଙ୍କର ଆଗମନରେ ଭାରତୀୟ ଇତିହାସରେ ଏକ ନୂତନ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ନିର୍ମାଣ ହୋଇଥିଲା । ଯାହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନଥିଲା । ରାଜନୈତିକ ଏକତ୍ରୀକରଣ ଏବଂ ଦୀର୍ଘ ସମୟଧରି ଶାନ୍ତି ଓ ସ୍ଥିରତା ଅର୍ଥନୈତିକ ବିକାଶ ଓ ସମୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ବିଭିନ୍ନ ପରମ୍ପରାର ମିଳନ ଯୁଗ ଥିଲା । ଏହି ସମନ୍ୱୟ ଫଳରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଧାର୍ମିକ ନୀତି ବ୍ୟବହାର ଓ ବିଶ୍ୱାସରେ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ କଳା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରମ୍ପରାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା । ଏହା ପାରସ୍ପରିକ ସହିଷ୍ଣୁତା ଏବଂ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସହବାସ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା ।

ଏହି ଦିଲ୍ଲୀ ସଲ୍‌ତନତ୍ ଏବଂ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭଳି ବୃହତ୍ ଶାସନର ଅବସ୍ଥିତି ସମୟରେ କେତେକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଆଞ୍ଚଳିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସକ ବଂଶ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିଲେ । ସେମାନେ ଥିଲେ – ବଙ୍ଗର ଇଲ୍ୟାଶାହୀ ଓ ହୁସେନ୍ ଶାହି ରାଜବଂଶ, ଆସାମର ଅହୋମ, ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତି ରାଜବଂଶ, ରାଜସ୍ଥାନରେ ମେୱାର ଓ ମାରୱାଡ଼ିର ରାଜପୁତ ରାଜବଂଶ ଏବଂ ଜଉନପୁରର ସାର୍‌କୀ ରାଜବଂଶ ଅନ୍ୟତମ । ଏହି ରାଜବଂଶଗୁଡ଼ିକର ପରିଚୟ ବୃଦ୍ଧି ସହ ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତିର ବିକାଶ ହୋଇଥିଲା ।

୨.୪.୨ ରାଜନୈତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ

ତୁର୍କୀ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କର ଆଗମନ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ଏବଂ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏକ ନୂତନ ଚିନ୍ତା ଆଣିଦେଇଥିଲା । ପ୍ରଥମତଃ, ଇସ୍‌ଲାମୀୟ ରାଜନୈତିକ ପରିକଳ୍ପନାରେ ରାଜପଦର କୌଣସି ସ୍ପଷ୍ଟ ବୈଧତା ନଥିଲା ଯାହା ସମକକ୍ଷମାନଙ୍କର ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା । ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ସୁଲତାନ ଏବଂ ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷମତା ବଣ୍ଟନ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବଲବନ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସୁଲତାନଙ୍କ ସ୍ଥାନର ମାନ୍ୟତାରେ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା ଏବଂ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରର ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ରହିଥିଲା । ତୁର୍କୀ ଅମୀରମାନଙ୍କ ଶକ୍ତିକୁ ସୀମିତ କରାଗଲା । ମୋଗଲମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର କ୍ଷମତା ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅଭୁତପୂର୍ବ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ ।

ଦିଲ୍ଲୀର ସୁଲତାନ ଏବଂ ମୋଗଲମାନେ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ନୂତନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀ ସଲ୍‌ତନତରେ ସେନା ନାୟକମାନଙ୍କର 'ଇକ୍‌ତା' ମାନ ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯାଇଥିଲା । ଇକ୍‌ତା ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ବିଭାଗ ଥିଲା । ତଥାପି ଇକ୍‌ତା ଗ୍ରହଣକାରୀମାନଙ୍କୁ ଜମିର ମାଲିକାନା ଦିଆଯାଇନଥିଲା କିନ୍ତୁ ଇକ୍‌ତାଗୁଡ଼ିକର ରାଜସ୍ୱ ଉପରେ ଅଧିକାର ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏହି ଆୟକୁ ଇକ୍ତାଦାର ବା ଗ୍ରହୀତାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ତଥା ସୈନ୍ୟ ଦଳର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ନିମିତ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଇକ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ହସ୍ତାନ୍ତର ଯୋଗ୍ୟ ଥିଲା । ତାଙ୍କଠାରୁ ତା' ବଦଳରେ ସୁଲତାନମାନଙ୍କ ଡାକରା ଅନୁସାରେ ସୈନ୍ୟ ସହାୟତା ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା । ତଥାପି ଗ୍ରାମଗୁଡ଼ିକରେ ପୂର୍ବସ୍ଥିତ ଜମି ଉପରେ ଅଧିକାର ଏବଂ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧତାର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିନାବାଧାରେ ଚାଲୁ ରହିଥିଲା ।

ମୋଗଲମାନଙ୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯଥା – ରାଜସ୍ୱ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଏବଂ ଜମିବଣ୍ଟନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂଚାରୁ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ମୋଗଲମାନେ 'ମାନସବଦାର'ମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି କରିଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଉଭୟ ସାମରିକ

ଓ ବେସାମରିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ମାନସବଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ ପଦ ବା ସ୍ଥାନକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ଯାହା ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କର ମୋଗଲ ଅମଲାତନ୍ତ୍ରରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଅଧିନସ୍ଥ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସୈନ୍ୟଦଳକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । ଏହି ମାନସବଦାରଙ୍କୁ ବେତନ ଆକାରରେ ଜମି ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯାଉଥିଲା ଯାହାକୁ 'ଜାଗିର' କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ହସ୍ତାନ୍ତରଶୀଳ ଥିଲା । ଜାଗିରଗୁଡ଼ିକ ଇକ୍ତା ସହ ସମାନ ଥିଲେବି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥିଲା । ଇକ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଉଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଜାଗିରଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଭାର ଗ୍ରହଣ କରୁ ନଥିଲେ । ଏହି ପାର୍ଥକ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଇକ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ଜାଗିର ସଦୃଶ ଥିଲେ । ମୋଗଲ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ମାନସବଦାରୀ ଏବଂ ଜାଗିରଦାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସୁପରିଚାଳନା ଏହା ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା ।

୨.୪.୩ ଅର୍ଥନୀତି

ଦିଲ୍ଲୀ ସଲ୍ତନତ ଏବଂ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କୃଷକମାନଙ୍କର ଅତିରିକ୍ତ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା, ଯାହା ରାଜସ୍ୱ ଆକାରରେ ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିଲା । ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ବିଶେଷ କରି ଆକବରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ରାଜସ୍ୱ ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଥିଲା । ଜମିର ଉର୍ବରତା ମଧ୍ୟ ବିବେଚନା କରାଯାଉଥିଲା । ଜମି ମାପ କରାଯାଉଥିଲା । ଖଜଣା ଜମିର ପ୍ରକୃତ ପରିମାଣ ଅନୁଯାୟୀ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କରାଯାଉଥିଲା । ଉତ୍ପାଦନ ଉପରେ ରାଜ୍ୟ ଭାଗର ମୂଲ୍ୟ ବଜାରରେ ପ୍ରଚଳିତ ମୂଲ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ଗଣନା କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଖଜଣା ତଦନୁଯାୟୀ ନଗଦ ଧନ ଆକାରରେ ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ର ମଧ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଅଣକୃଷି ବା ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ କୃଷିର ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ନିମିତ୍ତ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉଥିଲା । ଏହା ଅଗ୍ରଣୀ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଉଥିଲା । ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଋଣ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲା ଏବଂ କୌଣସି କାରଣରୁ ଫସଲ ବିଫଳ ହେଲେ କର ମୁକ୍ତି କରି ଦେଉଥିଲା ।

ଗୁପ୍ତଯୁଗ ପରଠାରୁ ଯେଉଁ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ଅବନତି ଘଟିଥିଲା, ଏହି ସମୟରେ ସେଥିରେ ପୁନର୍ଜାଗରଣ ଘଟିଥିଲା । ଏକ ଦୀର୍ଘ ପତନ କାଳ ପରେ ସହରାଞ୍ଚଳମାନଙ୍କର ବିକାଶ ଘଟିଥିଲା । ଉକ୍ତ ନୂତନ ସହରୀକରଣ ଫଳରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆର୍ନ୍ତଦେଶୀୟ ବାଣିଜ୍ୟର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ସହରାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଯୋଗ କରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରାସ୍ତା ବାଣିଜ୍ୟର ସୁବିଧା ପାଇଁ ନିର୍ମାଣ କରାଗଲା । ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଗ୍ରା, ଲାହୋର, ମୁଲତାନ, ଢାକା, ଅହମ୍ମଦାବାଦ, ସୁରତ ଏବଂ କାମ୍ବେ ଭଳି ସହରମାନ ଗଢ଼ି ଉଠିଲା । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ପଞ୍ଜାବରୁ ପଶ୍ଚିମ ଓ ମଧ୍ୟ ଏସିଆ ବଜାରମାନଙ୍କୁ ପଠାଯାଉଥିଲା । ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ରାଜନୈତିକ ସ୍ଥିରତା ଏବଂ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାତାବରଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସହରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାତାୟତ ବହୁ ପରିମାଣରେ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ବାଣିଜ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଥିଲେ ଏବଂ ବାଣିଜ୍ୟକ ରୀତିନୀତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚମାନର ଏବଂ ସାଧୁତାପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ସେଠ୍, ଭୋରା ଓ ମୋଦିମାନେ ଦୂରଦୁରାନ୍ତ ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ବ୍ୟାପାରୀ, ବଣିକମାନେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଓ ଖୁଚୁରା ବ୍ୟପାର କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବଞ୍ଜାରାମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଣୀର ବଣିକ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ବୃହତ୍ ପରିମାଣର ବସ୍ତୁ ବିଶେଷକରି ଖାଦ୍ୟଶସ୍ୟର ବ୍ୟାପାର କରୁଥିଲେ । ସରାଫମାନେ ଅର୍ଥ ବଦଳକାରୀ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ହୁଣ୍ଡି ବା ବିନିମୟପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ହୁଣ୍ଡି ଏକ ଜବାବ ରକ୍ଷଣ ବା ବିଶ୍ୱାସପତ୍ର ଥିଲା ଯାହାକୁ ଏକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହା ରାଷ୍ଟ୍ରର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟସ୍ଥାନକୁ ବସ୍ତୁ ନେବା ଆଣିବାରେ ସହାୟକ ହେଉଥିଲା । କାରଣ ଏହା ଦୂରଦୁରାନ୍ତରେ ଅର୍ଥ ବିନିମୟ ସହଜ କରିଥିଲା ।

୨.୪.୪ ସାଂସ୍କୃତିକ ଏବଂ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନ

ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ, ପରମ୍ପରାମାନଙ୍କର ସମନ୍ୱୟ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଦେଖାଯାଇଥିଲା । ଧାର୍ମିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭକ୍ତି ଓ ସୁଫି ଆନ୍ଦୋଳନ ଏହାର ଏକ ଉଦାହରଣ । ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ଯାହା ଏକେଶ୍ୱରବାଦ ଏବଂ ଆତ୍ମଭକ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରିଥିଲା ତାହା ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଏହା ରୀତି ଏବଂ ବଳିଦାନ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରେମ ଓ ଭକ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲା । ଏହା ଜାତିପ୍ରଥା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତିକୁ ଜାହିର କରିଥିଲା । ରାମାନୁଜ, କବୀର, ନାନକ, ରବିଦାସ, ମିରାବାଇ, ତୁକାରାମ ଏବଂ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଭଳି ଭକ୍ତି ସନ୍ଥମାନେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ଓ ମନ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲେ ଯାହା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବ୍ୟାହତ ରହିଛି । ଏହି ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କର ବହୁ ଅନୁଗାମୀ ଥିଲେ । ଗୁରୁ ନାନକଙ୍କର ପଞ୍ଜାବର ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ରହିଥିଲା । ନାନକଙ୍କର ବିଶାଳ ଅନୁଗାମୀଗଣ ଶିଖ୍ ଧର୍ମ ବୋଲି ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଏହି ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କୁ ଶିଖ୍ ବୋଲି କୁହାଗଲା । ସେହିଭଳି ଭାବରେ ସୁଫି ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମ ଓ ଭକ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲା ଏବଂ ଏହାକୁ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାପ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ବୋଲି କହିଥିଲା । ସେମାନେ ସହିଷ୍ଣୁତା ଓ ଦୟାଭାବ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ସଂଯମ ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ଦୁଃଖ ଏବଂ ଚିନ୍ତାରେ ନିଜକୁ ସାମିଲ କରୁଥିଲେ । ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ରହିଥିଲା । ଭକ୍ତି ଏବଂ ସୁଫି ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ପାରସ୍ପରିକ ବିଚାର ଏବଂ ଦାର୍ଶନିକ ଭାବଧାରାର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୋଇଥିଲା । ଉଭୟ ପରମ୍ପରା ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସେତୁ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

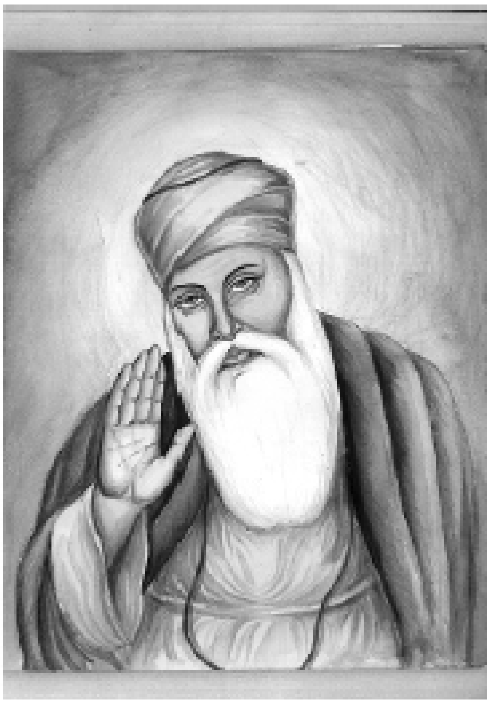

ଚିତ୍ର ୨.୩ ଗୁରୁ ନାନକଜି

ତୁମେ ଜାଣ କି

କବିରଙ୍କ ଦୋହା – ଦୁଃଖରେ ସମସ୍ତେ ଭଗବାନଙ୍କ ସରଣାପନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସୁଖରେ ତାଙ୍କୁ (ଭଗବାନଙ୍କୁ) କେହି ମନେ ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଦି କେହି ତାଙ୍କୁ ସୁଖବେଳେ ଡାକନ୍ତା, ଦୁଃଖର କାରଣ ନ ରହନ୍ତା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୨.୩

ତୁମ ରାଜ୍ୟ କିମ୍ଵା ନିକଟସ୍ଥ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭକ୍ତି କିମ୍ଵା ସୁଫି ସନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଠାବକରି ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କର । ତାଙ୍କର ଧର୍ମସ୍ଥଳୀ ଦେଖ । କ'ଣ ଦେଖିଲ ତାହା ବିଷୟରେ କିଛି ଲେଖ ।

ତିନୋଟି ସୁଫି କିମ୍ଵା ଭକ୍ତି ସନ୍ୟାସୀଙ୍କ ଛବି ସଂଗ୍ରହ କରି ସେମାନଙ୍କ ମହତ ବାଣୀ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବା ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅଛି ଲେଖ । ଏହାଦ୍ଵାରା ତୁମ ଉପରେ କି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା, ତାହା ତୁମ ବନ୍ଧୁ କିମ୍ଵା ପରିବାରରେ ଆଲୋଚନା କର ।

ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଭିନ୍ନ ପରମ୍ପରାର ସେହି ସମନ୍ଵୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ବହନ କରିଥିଲା । ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଦିଓ ପାର୍ସି ଓ ସଂସ୍କୃତ ଭଳି ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାର ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାମାନଙ୍କର ଅଭିବୃଦ୍ଧିରେ ଘଟିଥିଲା । ହିନ୍ଦି, ବଙ୍ଗଳା, ଓଡ଼ିଆ, ଗୁଜୁରାଟୀ ଭଳି ଅନେକ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ପରିପକ୍ଵତାର ଏକ ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ସର୍ଜନାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ରାମଚରିତ ମାନସ, ମଲ୍ଲୀକ ମହମ୍ମଦ ଜୟସୀଙ୍କ ପଦ୍ମାବତୀ ପ୍ରଭୃତି ରଚନାମାନ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଥିଲା ।

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ କଳା ଓ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ହୋଇଥିଲା । ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସମୟରେ ରାଜକୀୟ କାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ଚିତ୍ରକଳାମାନ ସଂଗଠିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଚିତ୍ରକାରମାନେ ସରକାରୀ ବେତନ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ ଥିଲେ । ମୋଗଲ ଚିତ୍ରକଳା ପାର୍ସି ଏବଂ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଣାଳୀର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନକଲ କରୁଥିଲେ । ଏହା କେତେକାଂଶରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ କଳାକାରମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍କୃତି ଯଥା – ରାଜପୁତନା, ଗୁଜୁରାଟ, ମାଲୱା ପ୍ରଭୃତିର ବିଭିନ୍ନ ଉପାଦାନମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣ ଥିଲା । ବାସବନ, ମୁକୁନ୍ଦ, କେଶବ ଓ ଦାଶୱନ୍ତ ଆଦି କେତେକ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଚିତ୍ରକାର ଥିଲେ । ପାରସ୍ୟର ଅବ୍‌ଦୁଲ ସମଦ ଏବଂ ସୟଦ ଅଲ୍ଲିଙ୍କ ଭଳି ନିପୁଣ କଳାକାରଙ୍କ ତତ୍ତ୍ଵାବଧାନରେ ପାର୍ସି ପ୍ରଣାଳୀର ଉପାଦାନମାନଙ୍କୁ ଅଣାଯାଇଥିଲା । ପାଣ୍ଡୁଲିପି ନିଦର୍ଶନ ମୋଗଲ ଚିତ୍ରକଳାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଲକ୍ଷଣ ଥିଲା ।

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ଏକ ଚମତ୍କାର ଦିଗ ଥିଲା ଏହାର ଭାରତ–ଇସ୍‌ଲାମୀୟ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ଭାରତୀୟ ସମ୍ପଦ, ଦକ୍ଷତା, ଶିଳ୍ପ, କଳ୍ପନା ଓ କୌଶଳର ପାର୍ସି ପଦ୍ଧତିରେ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଯାୟୀ ଉପଯୋଗୀର ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷର ଥିଲା । ନୂତନ ଲକ୍ଷର ଯଥା –ଅର୍ଦ୍ଧଗୋଲାକୃତି ଏବଂ ଗମ୍ବୁଜ ହିନ୍ଦୁ ଶୈଳୀ ଯଥା – ଘଣ୍ଟି, ସ୍ଵସ୍ତିକ, ପଦ୍ମ, କଳସ ପ୍ରଭୃତି ସହ ସମିଶ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା । କୁତବମିନାର, ଆଲାଇଦରୱଜା ଏବଂ ତୋଗଲକ ସମୟର ସ୍ମୃତି ଚିହ୍ନ ଯଥା – ଗିୟାସୁଦ୍ଦିନ୍ ତୋଗଲକଙ୍କର ସମାଧି ସ୍ତମ୍ଭ ଦିଲ୍ଲୀ ସଲ୍‌ତନତ୍ ସମୟର ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ । ମୋଗଲ କାଳର ସ୍ମୃତି ସ୍ତମ୍ଭ ଭାରତ ଓ ଇସ୍‌ଲାମୀୟ ରୀତିର ମିଳନ ଓ ସମିଶ୍ରଣର ଏକ ଗଭୀର ଚେତନାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ । ଫତେପୁର ସିକ୍ରିର ପଞ୍ଚମହଲ, ବୀରବଲଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ଏବଂ ଇବାଦତ୍‌ଖାନା, ଦିଲ୍ଲୀରେ

ହୁମାୟୁନଙ୍କ ସମାଧି, ସିକନ୍ଦରାରେ ଆକବରଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମାଧି, ଆଗ୍ରାରେ ଇଦମଦ୍‌–ଉଦ୍‌–ଦଉଲ୍ଲାଙ୍କ ସମାଧି ଏବଂ ତାଜମହଲ ଭଳି ସ୍ମୃତି ଚିହ୍ନ ମୋଗଲ ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନମୁନା ଥିଲା ।

ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ଶାସକମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱର ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ର ସଂଗୀତ ଶୈଳୀ ସହ ଆରବ, ଇରାନ, ମଧ୍ୟଏସିଆ ଆଦି ସଂସ୍କୃତିଗୁଡ଼ିକର ସଙ୍ଗୀତର ମିଳନ ଘଟିଥିଲା । ନୂତନ ରାଗମାନଙ୍କର ରଚନା ହେଲା । ସୁଫି ଏବଂ ଭକ୍ତି ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟ ଏକ ନୂତନ ପ୍ରକାରର ଭକ୍ତି ସଙ୍ଗୀତକୁ ଗଭୀର ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଇଥିଲା ।

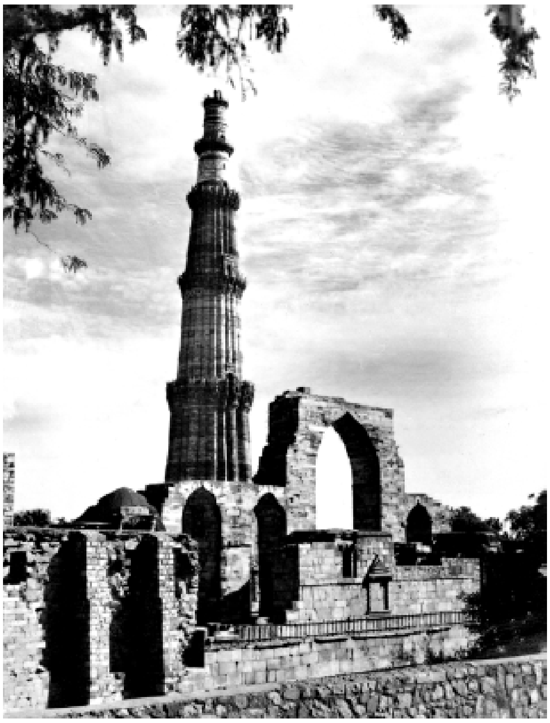

ଚିତ୍ର ୨.୪ କୁତବମିନାର

ଭାରତ ଇତିହାସରେ ମଧ୍ୟଯୁଗର ରାଜନୈତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରାକାଷ୍ଠା ଥିଲା, ଯାହାଫଳରେ, ପ୍ରାଚୀନଯୁଗ ପରେ, ଏହିଯୁଗ ଏକ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଥିଲା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୨.୨

୧. ମକ୍କା ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାର୍ମିକସ୍ଥଳୀ ହେବାର କାରଣ କ’ଣ ?

୨. ଆରବ ସଭ୍ୟତାର ଅବଦାନ ଥିବା ୫ଟି କ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖ ।

୩. ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର –

(କ) ଦକ୍ଷିଣରେ __________ ରାଜବଂଶ ଭାରତର ଉପଦ୍ୱୀପ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିକାଂଶ ଭାଗ ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା ।

(ଖ) ମୋଗଲ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ __________ ଏବଂ __________ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସୁପରିଚାଳନା ଉପରେ ଆଧାରିତ ଥିଲା ।

(ଗ) __________ ମାନେ ଟଙ୍କା ବିନିମୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ ।

(ଘ) ଭକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ __________ ମାଧ୍ୟମରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଏକତ୍ୱ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରୁଥିଲା ।

ତୁମେ କ'ଣ ଶିଖିଲ ?

- ମଧ୍ୟଯୁଗକୁ ଅନ୍ଧକାର ଯୁଗ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ, କାରଣ ଏହି ସମୟରେ ବିଶ୍ୱର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ, ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ରମବିକାଶ ଏବଂ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିଲା ।
- ସାମନ୍ତବାଦ ଥିଲା ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜର ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
- ସାମନ୍ତପ୍ରଥା ରାଜନୈତିକ କ୍ଷମତାର ଏକ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧତା ବା ସୋପାନ ଭୁକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା ।
- ସାମନ୍ତବାଦର ଅର୍ଥନୈତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭୂମିଦାସତ୍ୱ ଏବଂ ଜମିଦାରିର ଉତ୍ପାଦନ ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଭାବେ ଚିହ୍ନିତ ହେଉଥିଲା ।
- ଇଉରୋପରେ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ପୂର୍ବ ବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିମ୍ନମାନର ଥିଲା । ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ଉନ୍ନତି ଘଟିଲା । ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶର ଉନ୍ନତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।
- ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏକ ନୂତନ ଧର୍ମ, ଇସ୍‌ଲାମ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ଏହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଥିଲା ।
- ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱର ଅନେକ ସ୍ଥାନକୁ ବ୍ୟାପିଥିଲା ।
- ୧୫୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇସ୍‌ଲାମ ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଥିଲା ସାର୍ବଜନୀନ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଏବଂ ସକ୍ରିୟ । ଏହାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଏବଂ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିକାଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଗତି ହୋଇଥିଲା ।
- ତୁର୍କୀ ଓ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଆଗମନ ଭାରତକୁ ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ଓ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀର ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାମାନ ଆଣିଦେଇଥିଲା । ଇକ୍ତା, ଜାଗିରଦାରୀ, ମାନସବଦାରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଶାସନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା ।
- ଭାରତରେ ମଧ୍ୟଯୁଗ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ଯୁଗ ଥିଲା ।
- ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତୀୟ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ ବିଭିନ୍ନ ପରମ୍ପରାର ଏକ ଅନନ୍ୟ ସମନ୍ୱୟ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନ୍ତିମ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ମାନବ ସମାଜର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟଯୁଗ କାହିଁକି ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁଗ ଯାହା ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୨. ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପତନ ପରେ ପଶ୍ଚିମ ଇଉରୋପର ରାଜନୈତିକ ଏବଂ ଅର୍ଥନୈତିକ ଜୀବନରେ ଘଟିଥିବା ପରିବର୍ତ୍ତନମାନଙ୍କର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କର ।

୩. ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଭାରତୀୟ ଅର୍ଥନୀତିର ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

୪. ଇସ୍‌ଲାମର ମୁଖ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଗୁଡ଼ିକ ୧୦୦ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

୫. 'ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଆରବ ସଭ୍ୟତା ଆବିଷ୍କାର ଓ କୀର୍ତ୍ତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମାନ୍ୟତା ଓ ଅଧିକାର ବହନ କରେ' । ଏକ ଉକ୍ତିର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ କର ।

୬. ଭକ୍ତି ଓ ସୁଫି ଆନ୍ଦୋଳନର ମୁଖ୍ୟ ମହତ୍ୱବାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ଓ ଏହା କିପରି ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଥିଲା ।

୭. ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତି କିପରି ସମସ୍ତ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟରେ ସମନ୍ୱୟ ରକ୍ଷା କରିଥିଲା, ଲେଖ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀର ଉତ୍ତର

୧.୧

୧. ସାମନ୍ତ ଓ ଉପସାମନ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିଲା ଯେ ଉପସାମନ୍ତମାନେ ସାମନ୍ତଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟୋଜିତ ହେବେ ଓ ପ୍ରତିବଦଳରେ ସାମନ୍ତମାନେ ଉପସାମନ୍ତଙ୍କ ନିରାପତ୍ତା ସମସ୍ୟା ସମ୍ଭାଳିବେ ।

୨. ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ କୃଷକମାନେ ଭୂମିଦାସ ଥିଲେ ।

୩. (କ) ପ୍ରକୃତରେ ସତ୍ୟ ଅଟେ । କୃଷିଜାତ ପଦାର୍ଥର ଅଧିକ ଉତ୍ପାଦନ ଯୋଗୁଁ ଲୋକମାନେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ କିଣିବାରେ ସକ୍ଷମ ହେଉଥିଲେ ।

(ଖ) ହଁ, କମ୍ ଶ୍ରମବିନିଯୋଗ ଓ ବୈଷୟିକ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ କୃଷି ଉତ୍ପାଦନ ବ୍ୟାହତ ହୋଇଥିଲା ।

(ଗ) କେବେ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷାକେବଳ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ଅଧିକାର ଥିଲା ଓ ଏହା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।

୨.୨

୧. ମକ୍କା ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାରର ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତା ଥିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟ ଏକ ଧାର୍ମିକ କେନ୍ଦ୍ରଥିଲା, ବିଭିନ୍ନ ଆରବୀୟ ଜାତିର ଲୋକମାନେ ଏଠାରେ ସମବେତ ହେଉଥିଲେ, ପରେ ଏହା ଇସ୍‌ଲାମ ଧର୍ମର ମୂଳ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥିଲା ।

୨. ଔଷଧ, ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ, ଗଣିତ, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଓ ଜ୍ୟୋର୍ତିବିଜ୍ଞାନ

୩. (କ) ଚୋଳ, (ଖ) ମାନସବଦାରୀ, ଜାଗିରଦାର

(ଗ) ସରାଫ ବା ସର୍ଫ (ଘ) ଭକ୍ତିବାଦ

୩

ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀ – ୧

ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ୟୁରୋପରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଜୀବନରେ ଏକ ବଡ଼ ଧରଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲ୍ଲକ୍ଷିତ ହେଲା ଯାହାକି ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଆଗମନ ପାଇଁ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ନବଜାଗରଣର ସମୟ ଯାହାକି, ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚିନ୍ତନ ଓ ଯୁକ୍ତିକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା ଏବଂ ସାମୂହିକ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଥିଲା । ଆରବ ଦେଶଗୁଡ଼ିକରେ ଯୌକ୍ତିକତା ଏବଂ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁସନ୍ଧାନକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଏକ ଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ତଥାପି ନବଜାଗରଣ ସମୟରେ ୟୁରୋପରେ ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା, ତାହା ସାରା ବିଶ୍ୱକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ସାମନ୍ତ ପ୍ରଥାର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଯାହାକି ତୁମେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ପଢ଼ିଛ । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହିପରି କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ଉନ୍ନତି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଯାହାକି ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସମାଜକୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପରିଣତ କରିଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନିତ କରିବା ।

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଏହି ବିଷୟଟି ଅଧ୍ୟୟନ ପରେ ତୁମେମାନେ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇପାରିବ :–

- ସାମନ୍ତବାଦର ପତନର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା;
- ପୁନର୍ଜାଗରଣର ଅର୍ଥ ଏବଂ ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା;
- ସଂସ୍କାରର କାରଣ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା;
- ବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା;
- ସେହି ଯୁଗର ମୁଖ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆବିଷ୍କାର ଏବଂ କେତେକ ମୁଖ୍ୟ ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କାର ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା;
- ଇଉରୋପ ଏବଂ ଅବଶିଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱ ନିମିତ୍ତ ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା;
- ଆମେରିକୀୟ ଓ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବର କାରଣ ଓ ପ୍ରଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା;
- ଜର୍ମାନୀ ଓ ଇଟାଲୀର ଜାତୀୟ ଏକତ୍ରୀକରଣର ସଂଘର୍ଷ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା;
- ସାମ୍ୟବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରାର ବୃଦ୍ଧି ଓ ଋଷ ବିପ୍ଳବର ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା;

୩.୧ ସାମନ୍ତବାଦ ପତନର ପ୍ରଭାବ

ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ମୁଖ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସାମନ୍ତବାଦ ଅନ୍ୟତମ । ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତୁମେ ଏହା ବିଷୟରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଛ । ବହୁ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଇଉରୋପରେ ସାମନ୍ତ ପ୍ରଥାର ଉତ୍‌ଥାନ ଘଟିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍‌ଥାନ ଫଳରେ ଏହାର ପତନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କ୍ଷମତାଶାଳୀ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍‌ଥାନ ଓ ସାମନ୍ତ ଶାସକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେବା ଫଳରେ ଏହାର ପତନ ଘଟିଲା । ନୂତନ ସହର ଓ ମହାନଗରଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ପୁନରୁତ୍‌ଥାନ ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ସାମନ୍ତପ୍ରଥାର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ଏହି ସହରଗୁଡ଼ିକ ଉତ୍ପାଦନର କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା ଓ ଏଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ସହରଗୁଡ଼ିକର ପରିବେଶ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଓ କଟକଣାରୁ ମୁକ୍ତ ଥିଲା ଏବଂ ଲୋକମାନେ ମୁକ୍ତ ଭାବରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଯାଇ ପାରୁଥିଲେ ଓ ଯେକୌଣସି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରିପାରୁଥିଲେ । ସହରଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର କାରିଗର ଓ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରୁଥିଲା କାରଣ ସେଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନଯାପନ ପାଇଁ ଉତ୍ତମ ଭବିଷ୍ୟତ ଯୋଗାଇବା ସହିତ ସାମନ୍ତମାନଙ୍କର ଶୋଷଣରୁ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଏହି ସହର ଓ ମହାନଗରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ କପା ଓ ଆଖୁ ଭଳି ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲା । କୃଷକମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପାଦନର ମୂଲ୍ୟ ଅର୍ଥ ଆକାରରେ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ନିର୍ମିତ ଜିନିଷଗୁଡ଼ିକ ବଜାରରେ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଉଥିଲା ଯେଉଁଠାରେ କି ମୁଦ୍ରା ବିନିମୟର ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା । ମାଲିକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରମ ବଦଳରେ ମୁଦ୍ରା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, କାରଣ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ବିଳାସପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମଗ୍ରୀ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟବହାର କଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବଣିକ ଗୋଷ୍ଠୀର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସେମାନେ ସାମାଜିକ ଶ୍ରେଣୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଉଚ୍ଚସ୍ତର ପାଇବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ସେମାନେ ସାମନ୍ତଶ୍ରେଣୀର ମୁଖ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କଲେ ଯାହାକି ସାମନ୍ତବାଦକୁ ଦୁର୍ବଳ କରି ଦେବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ।

ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଏକ ନୂତନ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ଏଥିରୁ ଏକ ନୂତନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଜନ୍ମ ନେଲା ଯାହାକୁ ପୁନର୍ଜାଗରଣ ବା ରେନାସାଁ କୁହାଯାଏ । ଯାହା ବିଷୟରେ ଆମେ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଉଛୁ ।

୩.୨ ପୁନର୍ଜାଗରଣ

ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ବିଶ୍ୱାସର ଯୁଗର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଲା ଓ ହେତୁବାଦୀ ଯୁଗର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲା । ଏହା 'ରେନାସାଁ' ବା ପୁନର୍ଜାଗରଣ ଓ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ ଆନ୍ଦୋଳନମାନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ସାରାବିଶ୍ୱର ଲୋକମାନଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ, ବୌଦ୍ଧିକ, ଧାର୍ମିକ, ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଲା । ଏହି ଯୁଗରେ ସହରୀକରଣ, ଦ୍ରୁତ ପରିବହନ ଓ ଯୋଗାଯୋଗ, ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସମାନତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏକ ପ୍ରକାର ଆଇନ ଆଦି ଚାରିତ୍ରିକ ଗୁଣ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ରେନାସାଁର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି, 'ପୁନର୍ଜନ୍ମ' । ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହା ଇଟାଲୀରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ସମୟରେ ଇଟାଲୀ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ରୋମର ସୌଧଗୁଡ଼ିକର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଉପରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଇଟାଲୀୟ ସହରଗୁଡ଼ିକର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥିତି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବୃହତ୍ ବାଣିଜ୍ୟିକ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ କରିଥିଲା । ମୋଟ ଉପରେ ଭେନିସ୍ ଭଳି ଇଟାଲୀୟ ସହରର ଅବସ୍ଥିତି ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ କଲା । ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ କୋଣରୁ ବଣିକମାନେ ନୂତନ ଉନ୍ନତ ଚିନ୍ତାଧାରା ଓ ଧନ ସମ୍ପଦ ଏଠାକୁ ଆଣୁଥିଲେ । ଏହି ନୂତନ ଆକାରର

ରାଜନୈତିକ ଓ ସାମାଜିକ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ଶୈକ୍ଷିକ, କଳାତ୍ମକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିକାଶ ପାଇଁ ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିବେଶ ପ୍ରଦାନ କଲା । ଲୋକମାନେ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅଧିକ ମୁକ୍ତ ସମୟ ପାଇଲେ ।

ଏହାମଧ୍ୟ ଆର୍ଥିକ ବିସ୍ତାରର ସମୟ । ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ହିସାବ ରଖିବା ବିଦ୍ୟା, ବିନିମୟ ନିୟମ ଓ ସର୍ବସାଧାରଣ ଋଣ ଆଦି କେତେକ ବାଣିଜ୍ୟିକ ଓ ଆର୍ଥିକ କୌଶଳ ବାଣିଜ୍ୟ ବିକାଶ ପାଇଁ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଇଟାଲୀକୁ ନବଜାଗରଣର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ କରାଇଥିଲା । ଏହି ଯୁଗର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉନ୍ନତିଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ସହର ଜୀବନର ପୁନରୁଦ୍ଧାର, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପୁଞ୍ଜିକୁ ନେଇ ବାଣିଜ୍ୟ, ବ୍ୟାଙ୍କବ୍ୟବସ୍ଥା, ଜାତୀୟରାଷ୍ଟ୍ର ଗଠନ, ନୂତନପଥ ଓ ଅଞ୍ଚଳ ଆବିଷ୍କାର ଏବଂ ମାତୃଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଯାହାକି ଛାପାଖାନା ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଜନପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଥିଲା । ଏହି ନୂତନ ବଣିକ ସମାଜଗୁଡ଼ିକ କମ୍ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ଥିଲା ଓ ଅଧିକ ଧର୍ମନିରପେକ୍ଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଥିଲା । ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପ୍ରଥା ଦ୍ୱାରା ସିମୀତ ସମାଜଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ଥିଲା । ଦୁଃସାହାସିକ ଆବିଷ୍କାରକମାନେ ବିଶ୍ୱ ଆର୍ଥିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆରମ୍ଭ କରିବାରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବାଣିଜ୍ୟପଥ ଆବିଷ୍କାର ପରେ ଆମେରିକା, ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରୁ ବହୁ ନୂତନ ପଦାର୍ଥ ଆମଦାନୀ କରାଗଲା । ଏହି ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ୟୁରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଜୀବନର ମାନବୃଦ୍ଧି କଲା ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ବହୁଳ ଭାବରେ ଉତ୍ପାଦନ କରି ଲାଭବାନ ହେବା ପାଇଁ ନୂତନ ଉପାୟର ବିକାଶ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲା । ଫଳରେ ବଣିକ, ବାଣିଜ୍ୟିକ ସଂସ୍ଥା, ପରିଚାଳକ ଓ ବ୍ୟାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଓ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପଦ ଲାଭ କରିବା ସହିତ ଅନ୍ୟ ଦେଶ ସହ ସମ୍ପର୍କ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ 'ପୁଞ୍ଜି' ଲାଭ କଲେ ।

ଏହି ଯୁଗରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରା ଯଥା– ମାନବବାଦ, ହେତୁବାଦ ଓ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ପ୍ରଭୃତି ଲୋକମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଏକ ବଡ଼ ଧରଣର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଲା । ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମର ପ୍ରାଚୀନ ସଭ୍ୟତାମାନଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ କୃତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ଗଭୀର ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଦେଲା । ଏହି ନୂତନ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାର ମୁଖ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ହେଲା ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି । ମନୁଷ୍ୟଠାରେ ଥିବା ସର୍ଜନା କରିବାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଆନନ୍ଦ ଖୋଜିବାରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ଉପରେ ସେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଚର୍ଚ୍ଚ ଯେଉଁମାନେ ପାର୍ଥିବ ସୁଖର ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ, ତାର ପରିପନ୍ଥୀ ଥିଲା । ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରତି ଏହି ସମ୍ମାନବୋଧ କଳା, ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା । ତୁମେ ଜାଣକି ଏହି ସମୟରେ ମାନବ ଧର୍ମୀ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ଜନ୍ମ ଲାଭ କଲା ।

ଚିତ୍ର ୩.୧ ଲିଓନାର୍ଡୋ ଦାଭିନ୍ସିଙ୍କ ମୋନାଲିସା

ମାନବବାଦର ପ୍ରଭାବ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ରେନାସାଁ କଳାକାରମାନଙ୍କର ପ୍ରମୁଖ କୃତିତ୍ୱ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିଲା । ଚିତ୍ରକରମାନେ ଶରୀର ବିଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶରୀରର ଅନୁପାତିକ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ ।

ସେମାନେ ଚାହୁଥିଲେ, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଅବିକଳ ଚିତ୍ର ଠିକ୍ ଆକୃତି ଓ ଅନୁପାତରେ ଗଠନ କରାଯାଉ । ସେ ସମୟର କେତେକ ପ୍ରମୁଖ କଳାକାର ହେଉଛନ୍ତି, ଲିଓନାର୍ଡୋ ଦାଭିନସି, ମାଇକେଲ ଏନ୍‌ଜେଲୋ, ରାଫେଲ, ବଟିସେଲିଓ ଟାଇଟାନ୍ । ସ୍ଥାପତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ କଳାକାରମାନେ ଖୋଲାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଏହି ସ୍ଥାପତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଟ୍ଟାଳିକା କିମ୍ବା ଆଡୁଆଳରେ ସଂଲଗ୍ନ ନହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଥିବା କଳାକୃତି ଅଟେ । ରେନାସାଁର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ମୂର୍ତ୍ତିକାର ଥିଲେ ଡୋନାଟେଲୋ ଯେକି 'ଡେଭିଡ଼' ନାମରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ କରିଥିଲେ

ରେନାସାଁର ପ୍ରଭାବ ୟୁରୋପରେ ଜାତୀୟତାବାଦର ଅଭ୍ୟୁତ୍‌ଥାନରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଧାର୍ମିକ କଟକଣା ଓ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ଜାତୀୟ ପରିଚୟ ଦୃଢ଼ତାର ସହ ବିକାଶ ଲାଭ କଲା ଓ ଏହା ଅଧୁନିକ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷା ଯଥା– ଇଟାଲୀୟ, ସ୍ପେନ, ଜର୍ମାନୀ, ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲେଖକମାନେ ଲାଟିନ ଭାଷା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ପଦ୍ୟ, ନାଟକ ଓ ଗଦ୍ୟ ରଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କଲେ । ମାତୃଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଓ ଛାପାଖାନାର ପ୍ରଚଳନ ଫଳରେ ରେନାସାଁ ଲେଖକମାନଙ୍କର କୃତୀ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବୋଧଗମ୍ୟ ହୋଇପାରିଲା । ବାଇବେଲକୁ ଛପାଗଲା ଓ ତାକୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଲୋକ ତାକୁ ପଢ଼ିପାରିଲେ । ଆଧୁନିକ ୟୁରୋପୀୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସେ ସମୟର ପ୍ରମୁଖ କୃତୀଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ଦାନ୍ତେଙ୍କର 'ଡିଭାଇନ କମେଡି', ଇରାସ୍‌ମସ୍‌ଙ୍କ 'ଇନ୍‌ପ୍ରେଜ୍ ଅଫ ପୋଲି', ମାକିଆ ଭେଲିଙ୍କର 'ଦି ପ୍ରିନ୍‌ସ', ସେରଭାଣ୍ଟସ୍‌ଙ୍କର 'ଡନ୍ କ୍ୱିକ୍ସଟ' ।

ରେନାସାଁର ଉତ୍ତର ଭାଗ ଆଡ଼କୁ ଇଉରୋପ ଇତିହାସରେ ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ ଉନ୍ନତି ଘଟିଲା । ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି, ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଯାହାକି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରେ ବିଭାଜନ ଆଣିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କାର ସମ୍ପର୍କିତ ଉନ୍ନତି ରୋମାନ କାଥଲିକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ହୋଇଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ଯାହାକୁ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ସଂସ୍କାର କିମ୍ବା ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ ସଂସ୍କାର କୁହାଯାଏ । ସଂସ୍କାର ହେଉଛି, ସାମାଜିକ, ଧାର୍ମିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ବିପ୍ଳବର ଅଂଶ ବିଶେଷ ଯାହାକି, ଆଧୁନିକ ବିଶ୍ୱର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କଲା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୩.୧

ହେତୁବାଦ, ମାନବଧର୍ମ, ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା, ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ, ପରୀକ୍ଷା, ଯୁକ୍ତି ଆଦି କେତେକ ଚିନ୍ତାଧାରା ରେନାସାଁ ସମୟରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ବାହାର କରି ଆଜିର ଜୀବନ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କର ।

୩.୩ ପୁନର୍ଗଠନ (Reformation)

ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କ୍ୟାଥଲିକ ଚର୍ଚ୍ଚ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର ଏବଂ ଧନଲାଳସାରେଲିପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସୀ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଚର୍ଚ୍ଚଦ୍ୱାରା ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରାଯାଉଥିଲା ଯେ ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ 'କ୍ରସ୍'ର ଅଧିକାରୀ । ଲୋକମାନେ ଏକ କାଠଖଣ୍ଡକୁ ପ୍ରକୃତ 'କ୍ରସ୍' ବୋଲି ଦେଖିବାକୁ ଦକ୍ଷିଣା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । କାରଣ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା ଯେ, ଏହି

ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁଟିର ଆରୋଗ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ରହିଥିଲା । ଚର୍ଚ୍ଚ ଯୁକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲା, କାରଣ ଏହା ଭକ୍ତମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ଆହରଣ କରିବାର ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା । ରେନାସାଁ ବା ପୁନର୍ଜାଗରଣର ପ୍ରଭାବରେ ଏସମସ୍ତ ବଦଳିଗଲା । ରେନାସାଁର ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରା ଫଳରେ କୌଣସି କଥାକୁ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତୁମେ ଜାଣକି ୧୫୧୭ ମସିହାରେ ମାର୍ଟିନ ଲୁଥର ନାମକ ଜଣେ ଜର୍ମାନୀ ଧର୍ମଯାଜକ ପ୍ରଥମେ ରୋମାନ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚର କ୍ଷମାତକୁ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମତରେ ବାଇବେଲ ଏକମାତ୍ର ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ଉତ୍ସ । ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ଚର୍ଚ୍ଚ ଉପରେ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ନରଖି କେବଳ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତିଲାଭ କରାଯାଇପାରିବ । ସେ ଚର୍ଚ୍ଚରେ ପ୍ରଚଳିତ କେତେକ ପ୍ରଥାକୁ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଯଥା– ଚର୍ଚ୍ଚରେ ସ୍ଥାନ ବିକ୍ରୟ କରିବା, ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁକ୍ତିପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିବା । ଜର୍ମାନ ରାଜକୁମାର ତାଙ୍କୁ ସୁରକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ କାରଣ ଚର୍ଚ୍ଚର ସମ୍ପତ୍ତି ଅଧିକାର କାରିବାକୁ ସେ ଚାହୁଁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୫୨୧ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୩ ତାରିଖରେ ତାଙ୍କୁ ପୋପ୍‌ଲିଓ ଦଶମ ଚର୍ଚ୍ଚର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ପୃଥକ୍ କରିଦେଲେ କାରଣ ସେ ଚର୍ଚ୍ଚ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲେଖିବାର ବାରଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ଲୁଥରଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲା ଏବଂ ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ଜଗତକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲା ଯଥା – ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଓ ରୋମାନ କ୍ୟାଥଲିକ୍ । ତାଙ୍କ ମତରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ମାର୍ଗ ଅନୁସରଣ କରି ମୁକ୍ତି ପାଇପାରିବେ ମୁକ୍ତିପତ୍ର କ୍ରୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ । ଇଉରୋପରେ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଲୁଥରଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଏହି ପୁନର୍ଗଠନ ଆନ୍ଦୋଳନ ରାଜା ଅଷ୍ଟମ ହେନେରୀଙ୍କର ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ କ୍ୟାଥେରାଇନ୍‌ଙ୍କୁ ଛାଡ଼ପତ୍ର ଦେବାର ଉଦ୍ୟମର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳାଫଳରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଥମାସ କର୍ଣ୍ଣୱେଲ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଗୋଟିଏ ‘Act’ ପାରିତ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଯାହାକି ଚର୍ଚ୍ଚ ଉପରେ ରାଜକୀୟ କ୍ଷମତା ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା । ରାଜା ଆନେ ବୋଲେନ ନାମ୍ନୀ ଜଣେ ସାଧାରଣ ନାଗରିକଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଚିତ୍ର ୩.୨ ମାର୍ଟିନ ଲୁଥର

ଏହି ପୁନର୍ଗଠନ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦ୍ୱାରା ଧାର୍ମିକ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦ୍ରୁତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହାକୁ ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ ପୁନର୍ଗଠନ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା ଦୁର୍ନୀତି ଦୂର କରିବା ଓ କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଚର୍ଚ୍ଚକୁ ଉନ୍ନତ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ କରିବା । ଏହା ସ୍ପେନରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଯେଉଁଠାରେ ଇଗ୍ନାସିୟସ ଲୟାଲ ‘ସୋସାଇଟ ଅଫ ଜେସସ’ ନାମକ ଏକ ସଂସ୍ଥା ଗଠନ କଲେ ଯାହା ଈଶ୍ୱର ସେବା, ଦାନ, ବିଶୁଦ୍ଧତା ଓ ଧର୍ମ ସଂଘର କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କଲା । ମାର୍ଟିନ ଲୁଥରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜ ଅଷ୍ଟମ ହେନେରୀ, ହଲଡିଚ୍ ଜୁଇଙ୍ଗଲିଓଜନ୍ କାଲଭିନ୍‌ଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ଇଉରୋପର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ବ୍ୟାପିଥିଲା ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୩.୧

ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର –

୧. (କ) --------- ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ଥିବା ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ଉପରେ ନିଜର ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

(ଖ) ଇଗ୍ନାସିଅସ୍ ଲୟାଲ ---------- ନାମରେ ସଂସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

୨. ସାମନ୍ତବାଦର ସଂଜ୍ଞା ଲେଖ । ସାମନ୍ତବାଦର ଅନ୍ୟୁନ ଦୁଇଟି ପ୍ରକୃତି ଲେଖ ।

୩. ପୁନର୍ଜାଗରଣର ମୁଖ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରା କ'ଣ ?

୪. ମାର୍ଟିନ ଲୁଥରଙ୍କର ଅନ୍ୟୁନ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷା ଯାହାକି ଚର୍ଚ୍ଚର ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା, ତାହାର ତାଲିକା କର ।

୩.୪ ବିଜ୍ଞାନର ଉନ୍ନତି

ରେନାସାଁ ସମୟରେ ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସାଧାରଣ ଉନ୍ନତି ସାଧନ ହୋଇଥିଲା । ଆମେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ଯେ, ରେନାସାଁର ଚିନ୍ତା ନାୟକମାନେ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଅପେକ୍ଷା କାରଣ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ, ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କରାଯାଇ ପାରିବ । ସେମାନେ ପରମ୍ପରାଗତ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁନଥିଲେ । ଯାହା ଫଳରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରାୟ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇସାରିଥିଲା । ରେନାସାଁ ସମୟରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଲିଓନାର୍ଡୋ ଦାଭିନ୍ସଙ୍କ ଭଳି ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ପ୍ରକୃତି ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ରକଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ, ଯାହାକି କଳା ଓ ବିଜ୍ଞାନର ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଭେଷଜ ବିଦ୍ୟା ଓ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ତତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ବିଶେଷ ସଫଳତା ମିଳିଥିଲା । ଜଣେ ସ୍ପେନୀୟ ଡାକ୍ତର ମାଇକେଲ ସରଭେଟସ ରକ୍ତ ସଂଚାଳନ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ଇଉଲିୟମ ହେନରୀ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଯେ କି, ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାର ଓ ଧମନୀ ମଧ୍ୟରେ ତାର ସଂଚାଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ରେନାସାଁ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇ ଗଲେ, ତାହା ଜ୍ଞାନ ଆହରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପାଇଁ ପଥ ପରିଷ୍କାର କରିଦେଲା ।

ରେନାସାଁର ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳତା ହେଉଛି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଜ୍ଞାନ । ତୁମେ କୋପରନିକସ, କେପଲର ଏବଂ ଗାଲିଲିଙ୍କ ବିଷୟରେ ଶୁଣିଛ ତ ? ସେମାନେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ । ସେମାନେ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ଯେ, ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପଟେ ଘୁରୁଛି । ରେନାସାଁ ପୂର୍ବରୁ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଉଥିଲା ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପୃଥିବୀ ଚାରିପଟେ ଘୁରୁଛି ଏବଂ ଯିଏ ଏହାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଥିଲା ତାକୁ ଧର୍ମ ବିରୋଧି ବୋଲି ନିନ୍ଦା କରାଯାଉଥିଲା । କୋପରନିକସ୍ ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ 'ଅନଦି ରିଭୋଲ୍ୟୁସନ ଅଫଦି ହେଭେନ୍‌ଲି ସ୍ପିଅର'ରେ ପୃଥିବୀ ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପଟେ ଏକ ସମକେନ୍ଦ୍ରୀୟ ପରିଧିରେ ବୁଲୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଥିଲେ । ଯଦିଓ ଏହି ମତବାଦ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ତଥାପି ଏହା ଏକ ଚିନ୍ତା ଓ ଯୁକ୍ତିକୁ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲା । କେପଲର ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ମତବାଦର ବିକାଶ କରିଥିଲେ ଓ କହିଲେ ଯେ, ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚାରିପଟେ ଏକ ଉପବୃତ୍ତାକର ପଥରେ

ଗତି କରୁଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଥିଲେ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଚୁମ୍ବକୀୟ ଆକର୍ଷଣ ଏହି ଆକାଶସ୍ଥ ଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକୁ ନିଜନିଜ କକ୍ଷରେ ଗତି କରାଇଥାଏ । ପରେ ଏହି ଆନୁମାନିକ ମତବାଦ ଉପରେ ଆଇଜାକ ନିଉଟନ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତିର ସୂତ୍ର ବାହାର କରିଥିଲେ । ଗାଲିଲିଓ ତାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦୂରବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ରରେ ବୃହସ୍ପତିର ଚନ୍ଦ୍ର, ଶନିଗ୍ରହର ବଳୟ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟରେ ଥିବା ଚିହ୍ନମାନ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ସେ କୋପରନିକସଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲେ । ରେନାସାଁ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ମନରେ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି କଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖିବା ଏହା କିପରି ଘଟିଲା ।

୩.୫ ନୂତନ ଅଞ୍ଚଳର ଆବିଷ୍କାର

ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ପ୍ରବୃତ୍ତି ନୂତନ ଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ଦୁଃସାହସିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଲା । ନୂତନ ବାଣିଜ୍ୟ ପଥ ଆବିଷ୍କାର ଫଳରେ ପୃଥିବୀର ଇତିହାସ ବଦଳିଗଲା । ଏହା କୁହାଯାଉଥିଲା ଯେ, "ଈଶ୍ୱର ଖ୍ୟାତି ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣ" ଏହି ଆବିଷ୍କାରକଙ୍କ ପଛରେ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସୁନା ବା ଆର୍ଥିକ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଭୌଗୋଳିକ ଆବିଷ୍କାର ପୂର୍ବରୁ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ମସଲା, କାର୍ପାସ, ମୂଲ୍ୟବାନ ରତ୍ନ, ରେଶମ ପ୍ରଭୃତି ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ସେହି ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ଯୋଗାଣ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆରବ ଏବଂ ଇସଲାମୀୟ ଅଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟଦେଇ ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏହା ସୁବିଧାଜନକ ନଥିଲା ଓ ଅନିଶ୍ଚିତତାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ତେଣୁ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଏସିଆକୁ ସିଧା ସାମୁଦ୍ରିକ ପଥ ଆବିଷ୍କୃତ ହେଲା କାରଣ ଏହାଦ୍ୱାରା ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ଏହି ଆବିଷ୍କାରକମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ସେମାନେ ନୂତନ ଆବିଷ୍କୃତ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଏହା ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଈଶ୍ୱର ସେବାର ଏକ ମାଧ୍ୟମ ଥିଲା । ଏହା ସହିତ ସେମାନେ ନୂତନ ଅଞ୍ଚଳ ଆବିଷ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । କେତେକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତୁମେ ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମା ଭାରତ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ଓ କଲମ୍ବସ ଭାରତ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ବାହାରି ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଆମେରିକା ଆବିଷ୍କାର କଲେ ? ତୁମେ ଜାଣକି ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ ମ୍ୟାଗେଲାନ ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରଥମ ଆବିଷ୍କାରକ ଯେ କି ସାରା ପୃଥିବୀ ପରିକ୍ରମା କରିଥିଲେ ? ବାର୍ଥେଲୋମିଉଡାୟାଜ ହେଉଛନ୍ତି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଆବିଷ୍କାରକ ।

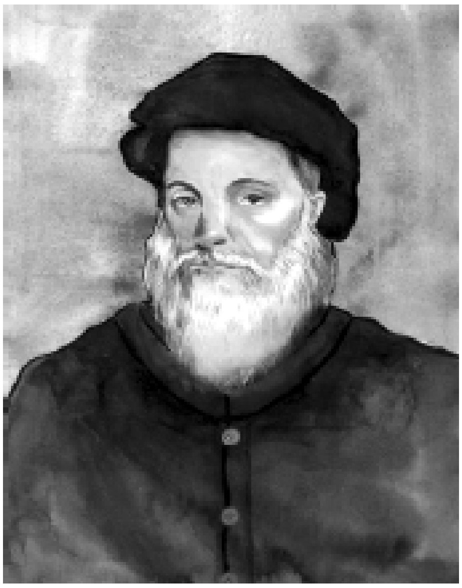

ଚିତ୍ର ୩.୩ ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମା

ତୁମେ କାହିଁକି ଭାବୁଛ ଯେ, ଏହି ଦୁଃସାହସିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ଜଳଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକ ରାଜା ଓ ଧନଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଯୋଜିକ ହେଉଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଔପନିବେଶିକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦ୍ରୁତ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଇଉରୋପର ଧନସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ଥିଲା । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ ରାଜା ହେନେରୀ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା ଯେ କି ଜଳଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେ ନାବିକ ହେନେରୀ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ଆବିଷ୍କାରକମାନଙ୍କର

ବୈଷୟିକ ଭିତ୍ତି ଦିଗନିର୍ଣ୍ଣୟ ଯନ୍ତ୍ର ବା କମ୍ପାସ, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷେତ୍ର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ ଯନ୍ତ୍ର(astrolabe) ଜ୍ୟୋର୍ତିବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଟେବୁଲ (astronomical table) ଏବଂ ନକ୍ସା ତିଆରି କଳା ପ୍ରଭୃତି ଉଦ୍‌ଭାବନରୁ ସମ୍ଭବ ହେଲା । ଏହି ଜଳଯାତ୍ରା ଆଫ୍ରିକା, ଆମେରିକା ଓ ଏସିଆର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଔପନିବେଶିକ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରୁ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ମହାସାଗରରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ଅନେକ ନୂତନ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଏହା ସହିତ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇଛି ଯଥା – ତମାଖୁ, ଗୁଡ଼ ଓଟପକ୍ଷୀର ପର ଓ ଆଳୁ ପ୍ରଭୃତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଆମେରିକାରେ ଅମାନୁଷିକ କ୍ରୀତଦାସ ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲା । କ୍ରୀତଦାସମାନଙ୍କୁ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଧରାଯାଉଥିଲା, ଆଟଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର ପାରକରି ପଠାଯାଉଥିଲା ଓ ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ବିସ୍ତାର ଓ ନୂତନ ଜଳପଥର ଆବିଷ୍କାର ଇଉରୋପର ବଣିକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ଧନସମ୍ପଦ ଠୁଳ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକୁ ସେମାନେ ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ବିକାଶ କରିବାରେ ବିନିଯୋଗ କଲେ । ଏହା ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବର ଆଗମନରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏହା ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଓ ବିତ୍ତଶାଳୀ କଲା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୩.୨

ଗୋଟିଏ ପୃଥିବୀ ମାନଚିତ୍ରରେ ଭାସ୍କୋଡ଼ାଗାମା ପର୍ଡିନାଣ୍ଡ ମାଗେଲାନ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଫର କଲମ୍ବସଙ୍କ ନୂତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଯାତ୍ରା କରିଥିବା ଜଳପଥକୁ ଚିହ୍ନିତ କର ।

୩.୬ ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ

ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ପ୍ରାୟ ୧୭୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଲା କାରଣ ଇଂରେଜ ବଣିକମାନେ ଦରିଆପାରି ବାଣିଜ୍ୟ କରି ପ୍ରଚୁର ସମ୍ପତ୍ତି ଠୁଳ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉପନିବେଶରୁ ପ୍ରଚୁର କଞ୍ଚାମାଲ ମିଳୁଥିଲା । ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ତିଆରି ଜିନିଷର ସାମ୍ଭାବ୍ୟ ବଜାର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ମୋଟ ଉପରେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ କାରଖାନା ଚଳାଇବା ପାଇଁ କୋଇଲା ଓ ଲୁହାଭଳି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସମ୍ପଦ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଭରି ରହିଥିଲା । ତେଣୁ ପୁଞ୍ଜିପତିମାନେ ନୂତନ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ନିର୍ମାଣରେ ଅର୍ଥ ବିନିଯୋଗ କରି ଅଧିକ ଲାଭ ପାଇବା ଆଶାରେ ଉତ୍ପାଦନକୁ ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁମାନେ କରୁଥିବା କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ କଳକାରଖାନା ଦ୍ୱାରା କରାଗଲା । ଯଦିଓ ନୂତନ ବିକାଶ ଘଟିଲା ଓ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ନୂତନ କଳକାରଖାନା ବସାଗଲା କିନ୍ତୁ ସମାଜରେ ଅସମତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଏହା ସମାଜରେ ବିଭାଜନ ଆଣିଲା ଓ ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଯଥା – ପୁଞ୍ଜିପତି ବା ବୁର୍ଜୁଆ ଓ ଶ୍ରମିକ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ପ୍ରୋଲେଟାରିଏଟ୍ । ତୁମେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅଧିକ ପାଠ କରିବ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୩.୨

୧. ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟିକୁ ବାଛ ।

(କ) ଭାରତକୁ ଜଳପଥ କିଏ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ?

୧. ବାର୍ଥଲମିଉଡାଏଜ୍   ୨. ଭାସ୍କୋଡାଗାମା

୩. କଲମ୍ବସ   ୪. ଏଥିରୁ କେଉଁଟି ନୁହେଁ

(ଖ) ନିମ୍ନଲିଖିତ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଟିର ଆବିଷ୍କାର ଜଳଯାତ୍ରାର ଫଳ ନୁହେଁ ?

୧. ଏସିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ

୨. ଇଉରୋପର ବାଣିଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର

୩. ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକର ସମୃଦ୍ଧିରେ ବିକାଶ

୪. କ୍ରୀତଦାସ ବ୍ୟବସାୟର ଆରମ୍ଭ

୨. ରେନାସାଁର ବିଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟୁନ ଦୁଇଟି ଅବଦାନ ଲେଖ ।

୩. ଅନ୍ୟୁନ ତିନୋଟି ଆବିଷ୍କାରର ନାମ ଲେଖ ଯାହାକି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ଜଳପଥ ଆବିଷ୍କାରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା ।

୪. ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ଘଟିଥିବା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନଗୁଡ଼ିକ ସୂଚୀତ କର ।

୩.୭ ବିପ୍ଳବର ଯୁଗ

୧୮୪୮ ମସିହାର ଇଉରୋପୀୟ ବିପ୍ଳବ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ରାଜନୈତିକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା ସହିତ ପରମ୍ପରାଗତ କ୍ଷମତାର ବିରୋଧ କରିଥିଲା । ରାଜନୈତିକ ନେତୃତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ ଅସନ୍ତୋଷ ଦେଖାଦେଲା ଓ ଲୋକମାନେ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଗୁଡ଼ିକରେ ଅଧିକ ଯୋଗଦାନ ପାଇଁ ଦାବୀ କଲେ । ରାଜନୈତିକ ସଚେତନତା ଯଥା – ସ୍ୱାଧୀନତା, ସମାନତା, ଓ ଭ୍ରାତୃଭାବ ଛାପାଖାନା ମାଧ୍ୟମରେ ଜନପ୍ରିୟ ହେବାରେ ଲାଗିଲା । ଆମେରିକା, ଫ୍ରାନ୍ସ, ଜର୍ମାନୀ, ଇଟାଲୀ ଓ ଋଷିଆରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିବା ବିପ୍ଳବଗୁଡ଼ିକ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବ ଦ୍ୱାରା ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମପରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଏବଂ ଋଷିଆରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରମିକ ବିପ୍ଳବ ଘଟିଲା । ଯାହାକି ଗୋଟିଏ ସାମ୍ୟବାଦୀ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ଏହି ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ କେତେକ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତୀୟବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଯାହାକି ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସାହିତ ହେଲା । ଅମେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ବିପ୍ଳବଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ପାଠ କରିବା ।

୩.୭.୧ ମହାନ ବିପ୍ଳବ

୧୬୮୮ ମସିହାର ମହାନ ବିପ୍ଳବ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ବିପ୍ଳବ ଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହା ସାରା ପୃଥିବୀ ପାଇଁ ଏକ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ ମହାନ ବିପ୍ଳବ କୁହାଯାଏ କାରଣ, ସଫଳତା ହାସଲ ପାଇଁ ଏଥିରେ ଆଦୌ ରକ୍ତପାତ ହୋଇନଥିଲା । ସ୍ଟୁଆର୍ଟର ରାଜା ୨ୟ ଜେମସ୍ ଦେଶର ଲୋକମାନଙ୍କର ଜନସମର୍ଥନ ହରାଇଲେ । ଏହାର କାରଣ ହେଉଛି ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କଠୋର ବ୍ୟବହାର । ଏକ ବ୍ୟୟବହୁଳ ସାମରିକ ବାହିନୀ ସୃଷ୍ଟି ଓ ସରକାର ସାମରିକ ବାହିନୀ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଗୁଡ଼ିକରେ ରୋମାନ କ୍ୟାଥଲିକମାନଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଲୋକମାନଙ୍କୁ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ କଲା । ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ରାଜା ୨ୟ ଜେମସଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରି ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କ ଝିଅ ୨ୟ ମେରୀ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଅରେଞ୍ଜର ରାଜକୁମାର, ୨ୟ ଉଇଲିୟମଙ୍କୁ ଆସୀନ କଲେ । ୨ୟ ଜେମସ୍‌ଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଶାସନ ସାମ୍ବିଧାନିକ ସରକାରରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା । ଏହା ଦର୍ଶାଇଲା ଯେ, ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟର ରାଜାଙ୍କୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ଅଧିକାର ରହିଛି ।

୩.୭.୨ ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ

ତୁମେ ଜାଣିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହେବ ଯେ, ଆମେ ଆଜି ଉପଭୋଗ କରୁଥିବା କେତେକ ରାଜନୈତିକ ଅଧିକାର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଦୁଇଟି ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଫଳାଫଳ ଅଟେ । ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀକୁ ସଂଗଠିତ କରିବା ପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି ଆମେରିକା ବିପ୍ଳବ ଓ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ । ଏହି ବିପ୍ଳବଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକାର ପ୍ରତି ସଚେତନ ହେଲେ ଓ ଶୋଷଣର ଅନ୍ତ ଘଟିଲା । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ଇଉରୋପୀୟ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଧାର୍ମିକ ଅତ୍ୟାଚାର କାରଣରୁ ଆମେରିକାରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କେତେକ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥନୈତିକ ସୁଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେମାନେ ୧୩ଟି ଉପନିବେଶରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ସଭାମାନ ରହିଥିଲା । ଏହି ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକ ଇଂଲଣ୍ଡର ବାଣିଜ୍ୟ ଭିତ୍ତିକ ଅର୍ଥନୈତିକ ନୀତି ଦ୍ୱାରା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଥିଲା କାରଣ ଏହି ନୀତି ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନେ ଇଂଲଣ୍ଡର ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକର ବାଣିଜ୍ୟକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରୁନଥିଲେ କାରଣ ଏହା ଫଳରେ ଲୁହା ଓ ବୟନ ଶିଳ୍ପ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶିଳ୍ପ ସହ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ସେମାନେ ମୂଳ ଦେଶ ଇଂଲଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ ମୂଲ୍ୟରେ ଚିନି, ତମାଖୁ ଓ କାର୍ପାସ ପ୍ରଭୃତି କେବଳ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ରପ୍ତାନୀ କରିପାରିବେ । ଏହାକୁ ଇଂରେଜ ଆମେରିକୀୟ ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକ ବିରୋଧ କଲେ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ସୁଦ୍ଧା ଫ୍ରାନ୍ସ ସହିତ ଓ ଭାରତରେ ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ତାର ଅର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଲା ଓ ଏହି ଅର୍ଥ ଆମେରିକାର ଉପନିବେଶଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଟିକସ ବସାଇ ଆଦାୟ କରାଗଲା । ୧୭୬୫ରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଷ୍ଟାମ୍ପ ଆଇନ ପ୍ରଣିତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସାୟିକ କାରବାର ଯଥା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ଦସ୍ତାବିଜ, କବଲା, ଦଲିଲ, ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ପ୍ରଚାରପତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଉପରେ ଟିକସ ବସାଗଲା । ସେହି ଟିକସର ଆୟ ଆମେରିକାରେ ରହିଥିବା ୧୦,୦୦୦ ଇଂଲଣ୍ଡ ସେନାବାହିନୀର ପରିଚାଳନା ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଗଲା । ଆମେରିକୀୟମାନେ ଏହାର ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କଲେ । ଉପନିବେଶର ବାଣିଜ୍ୟ ସହରଗୁଡ଼ିକରେ ହଣାକଟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଉପନିବେଶର ବିଧାନସଭାରେ ଷ୍ଟାମ୍ପ ଆକ୍ଟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେଲା । ଇଂଲଣ୍ଡ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ୧୭୬୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଷ୍ଟାମ୍ପ ଆକ୍ଟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟହେଲା । ତଥାପି ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ଚା ଉପରେ ଶୁଳ୍କ ବଜାୟ ରଖିଲେ । ୧୭୭୩ ମସିହା ଡ଼ିସେମ୍ବର ୧୬ ତାରିଖରେ କେତେକ ଆମେରିକୀୟ ଲୋହିତ ଭାରତୀୟର ଛଦ୍ମବେଶରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ତିନୋଟି ଜାହାଜରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଓ ଚା ବାକ୍ସଗୁଡ଼ିକୁ ସମୁଦ୍ରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଲେ । ଏହି ଘଟଣା 'ବୋଷ୍ଟନ ଟି ପାର୍ଟି' ନାମରେ ପରିଚିତ । ତାପରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ବୋଷ୍ଟନ ବନ୍ଦରକୁ ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ କିନ୍ତୁ ସେହି ଘଟଣାକୁ ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ତାପରେ ୧୩ଟି ଉପନିବେଶର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ୧୭୭୪ ମସିହାରେ ଫିଲାଡେଲଫିଆଠାରେ ପ୍ରଥମ ମହାଦେଶୀୟ କଂଗ୍ରେସ (Continental Congress)ର ଏକ ସଭା ଡକାଇଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ କୌଣସି ଶୁଳ୍କ ନବସାଇବା ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ରାଜା ଏହାକୁ ଏକ ବିଦ୍ରୋହ ବୋଲି ବିବେଚନା କଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହା ଯୁଦ୍ଧର ରୂପ ନେଲା ଓ ସର୍ବଶେଷରେ ୧୭୭୬ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୪ ତାରିଖରେ ଫିଲାଡ଼େଲଫିଆ କଂଗ୍ରେସରେ 'ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା' କରାଗଲା ଓ ଇଂଲଣ୍ଡଠାରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା ସହିତ ଏକ ସଂଯୁକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହା ସାରାବିଶ୍ୱକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ, ଜୀବନ ପ୍ରତି

ଅଧିକାର, ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନଯାପନ କରିବାର ଅଧିକାର ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା । ଅଧିକାର ପତ୍ର (Bill of Rights) ଅନେକ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଅନୁମୋଦନ କରୁଥିଲା ଯଥା – ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ପ୍ରକାଶର ଅଧିକାର, ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା, ଧର୍ମାବଲମ୍ବନର ସ୍ୱାଧୀନତା, ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଦାନ । ଆମେରିକାର ବିପ୍ଳବ ଏକ ସଂଗ୍ରାମ ଯାହାଦ୍ୱାରା ୧୩ଟି ଆମେରିକାର ଉପନିବେଶ ଇଂଲଣ୍ଡଠାରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କଲେ ଏବଂ ଏହା ଏକ ନୂତନ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଜନ୍ମଦେଲା ଯାହାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା (USA) କୁହାଯାଉଛି ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୩.୩

ତୁମେ ନିଜକୁ ଜଣେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସାମ୍ବାଦିକ ବୋଲି କଳ୍ପନା କର ଯେ କି 'ବୋଷ୍ଟନ ଟି ପାର୍ଟି' ଦେଖିଛନ୍ତି । ତୁମେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର କର୍ମଚାରୀ, ଯେଉଁ ଆମେରିକୀୟମାନେ ଏଥିରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପଥଚାରୀ ଯେ କି ଏହି ଘଟଣା ଦେଖିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ତୁମେ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା କରିଛ । ଏହି ଘଟଣା ଉପରେ ତୁମର ମତାମତ ଲେଖି ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ ଏକ ଲେଖା ପଠାଅ । କ'ଣ ଘଟିଥାଆନ୍ତା ଲେଖି ତୁମର ମତ ପ୍ରକାଶ କର ।

୩.୭.୩ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଫରାସୀ ସମାଜ ମଧ୍ୟ ସାମନ୍ତବାଦୀ ଚରିତ୍ରର ଥିଲା ଓ ରାଜା ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ଏହା ତିନୋଟି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ଧର୍ମଯାଜକ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଚର୍ଚ୍ଚ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ସାମନ୍ତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଯେଉଁମାନେ ସମସ୍ତ ବିଳାସବ୍ୟସନର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମ ଓ ଦେଶ ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେକ ସୁବିଧା ବା ବିଶେଷ ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଥିଲେ ସାଧାରଣ ପ୍ରଜା ଯଥା – କୃଷକ, ସହର ଶ୍ରମିକ ଓ ମଧ୍ୟବିତ୍ତଶ୍ରେଣୀ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଚୁର କରବୋଝ ଦ୍ୱାରା ଚାପି ହୋଇ ରହିଥିଲେ ।

ଫ୍ରାନସ୍‌ର ଆଭ୍ୟନ୍ତରିଣ ଅବସ୍ଥା ଗୋଟିଏ ବିପ୍ଳବ ସଂଗଠିତ ହେବା ପାଇଁ ଏକ ଉପଯୁକ୍ତ ମଞ୍ଚ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ରାଜା ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ମେରୀ ଆଣ୍ଟୋନେଟ୍‌ଙ୍କ ବିଳାସପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ଦେଶର ରାଜକୋଷକୁ ଶୂନ୍ୟ କରିଦେଲା ଓ ଦେଶକୁ ଦେବାଳିଆ କରିଦେଲା । ୧୭୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଷୋଡ଼ଶ ଲୁଇଙ୍କୁ ତିନିଶ୍ରେଣୀ ଯଥା – ଧର୍ମଯାଜକ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଏକ ସଭା ଡାକିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଗଲା । ସେ ନୂତନ କର ଆଇନକୁ ଅନୁମୋଦିତ କରିବା ପାଇଁ ଚାହିଁଲେ । ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କର ହାରରେ ସମାନତା ଓ ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ଭୋଗ କରୁଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସୁବିଧା ଉଚ୍ଛେଦ ପାଇଁ ଦାବୀ କଲେ । ଏମାନେ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ସଭା ଘୋଷଣା କରି ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ସାର୍ବଭୌମ କ୍ଷମତା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଐତିହାସିକ ଫରାସୀ ଦସ୍ତାବିଜ୍ 'ମନୁଷ୍ୟ ଓ ନାଗରିକଙ୍କ ଅଧିକାରର ଘୋଷଣା ପତ୍ର' (Declaratio of Rights of Men and Citizen)କୁ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ପରେ ୧୭୯୧ ମସିହାରେ ଏହା ଫରାସୀ ସମ୍ବିଧାନରେ ମୁଖବନ୍ଧରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା । ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତାର ଘୋଷଣା ପତ୍ର, ସବୁ ମଣିଷର ସମାନ ଅଧିକାର, ଲୋକମାନଙ୍କର ସାର୍ବଭୌମ କ୍ଷମତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ସୁରକ୍ଷାର ଅଧିକାର, ଶିକ୍ଷାଗତ ଅଧିକାର, ମୁକ୍ତ ମତଦାନ ଅଧିକାର, ସୂଚୀତ ହେବାର ଅଧିକାର, ଗରିବମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସର୍ବସାଧାରଣ ସାହାଯ୍ୟ ଅଧିକାର, ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ କ୍ରିତଦାସ ପ୍ରଥା ଉଚ୍ଛେଦ, ସରକାର ବାଛିବାରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଧିକାରର ସ୍ୱୀକୃତି ଏବଂ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ସମସ୍ତ ନାଗରିକଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟତା ଆଦି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମଡ୍ୟୁଲ – ୧

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଭାରତ ଓ ପୃଥିବୀ

ଟିପ୍ପଣୀ

ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବର ଯୁଦ୍ଧ ଓ ନେପୋଲିୟନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ୧୭୮୯ ମସିହାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ୧୫ ବର୍ଷ ଲାଗି ରହିଲା ଓ ଏହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଫ୍ରାନ୍ସ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଗଠିତ ହେଲା । ଏହି ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସମାପ୍ତି ଘଟାଇଲା ଓ ଜାତୀୟତାବାଦ ଭଳି ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଉଦ୍‌ଭବ ହେଲା । ଫ୍ରାନ୍ସରେ ସରକାର, ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସାମରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସମାଜ ଓ ସଂସ୍କୃତି ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ନେପୋଲିୟନ ବୋନାପାର୍ଟଙ୍କ ଅଧିନରେ ଫ୍ରାନ୍ସ ଏକ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରୁଥିବା ନୀତିଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି, ସ୍ୱାଧୀନତା ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ଓ ସମାନତା । ବିପ୍ଳବୀଗଣ ଭୋଲଟେୟାର, ମଣ୍ଟେସ୍କୁଓ ରଷୋ ଆଦି ଜ୍ଞାନୀ ଚିନ୍ତାନାୟକ ଓ ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଓ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ସାରା ବିଶ୍ୱରେ ଜାତୀୟତାଭାବକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇଥିଲା । ଆମେରିକା, ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜାତୀୟତାଭାବ ଇଟାଲୀୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କଲା । ଯାହା ଫଳରେ ଇଟାଲୀ ଏକତ୍ରୀ କରଣ ପାଇଁ ୧୮୬୧ରେ ଏକ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ ୩.୪

ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଆମେରିକାର ପତାକାର ଚିତ୍ର ତଳେ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହି ପତାକାଗୁଡ଼ିକ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ଓ ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ କେଉଁ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା ? ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗ କ'ଣ ସୂଚୀତ କରେ ପ୍ରକାଶ କର । ତୁମେ କ'ଣ ଭାବୁଛ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟପତାକା ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏକାଭଳି ଭୂମିକା ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲା ? ଆମେରିକାର ପତାକାରେ ଥିବା ତାରକାଗୁଡ଼ିକଗଣ ଏହା କାହାକୁ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରେ ? ବର୍ତ୍ତମାନର ଆମେରିକାର ପତାକାରେ କେତୋଟି ତାରା ଅଛି ଗଣ ।

ଚିତ୍ର – ୩.୪ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ସମୟରେ

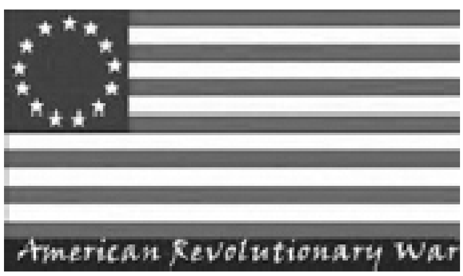

ଚିତ୍ର – ୩.୫ ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ସମୟର ପତାକା

୩.୭.୪ ଇଟାଲୀ ଏକତ୍ରୀକରଣ

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଟାଲୀ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଛୋଟ ଛୋଟ ରାଜ୍ୟର ସମଷ୍ଟି ଥିଲା ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜା ଓ ପ୍ରଥାମାନ ରହିଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ହେଉଛି, ଭେନେସିଆ, ଦୁଇରାଜ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ସିସିଲି, ପୋପ୍‌ଙ୍କର ରାଜ୍ୟ, ସାର୍ଡିନିଆ, ଟୁସ୍କାନି ପ୍ରଭୃତି । ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ପୋପ ଉଭୟ ଧର୍ମ ଓ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ବଢ଼ାଇଲେ । ପୋପ୍ ନିଜର ରାଜନୈତିକ ଶାସନାଧିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଯାହାକୁ ଆମେ ପୋପ୍‌ଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ବୋଲି କହୁ । ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଇଟାଲୀ ତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ବଢ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନ, ବ୍ୟାଙ୍କବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ବୈଦେଶିକ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ରେନାସାଁ ସମୟରେ ଇଟାଲୀ ଅନ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ତୁମେ ଆଗରୁ ପଢ଼ିଛ ବହୁବର୍ଷ ଧରି ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ପବିତ୍ର ରୋମ ରାଜ୍ୟ ଇଟାଲୀ ଉପରେ ନିଜର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲାଗିରହିଥିଲେ । ୧୭୮୯ ମସିହାରେ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ଇଟାଲୀର ଇତିହାସରେ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କଲା । ଇଟାଲୀର ଶାସକମାନେ ନିଜ ଦେଶରେ ବିପଦର ଉପଲବ୍ଧ କରି ଯେଉଁ ଇଉରୋପୀୟ ରାଜାମାନେ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଫ୍ରାନ୍ସ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ହେବାପରେ ଇଟାଲୀ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରକୁ ସମର୍ଥନ କରି ଗୁପ୍ତ ସମିତିମାନ ସମୁଦାୟ ଇଟାଲୀରେ ଗଠିତ ହେଲା । ୧୭୯୬ ରୁ ୧୮୧୪ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ନେପୋଲିୟନ ବୋନାପାର୍ଟ ଇଉରୋପୀୟ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ଇଟାଲୀୟମାନେ ବିଦେଶୀ ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ସଂଯୁକ୍ତ ଇଟାଲୀ ପାଇବାର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ମାଜିନି ଓ ଗାରିବାଲଡ଼ିଙ୍କ ଭଳି ଅନେକ ବିପ୍ଳବୀ ଏବଂ କେତେକ ଗୁପ୍ତ ସମିତି ଇଟାଲୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ସଂଯୁକ୍ତ ଇଟାଲୀର ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରସାର କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ୧୮୪୯ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଭିକ୍ଟର ଏମାନୁଏଲଙ୍କ ଅଧିନରେ ଶାସିତ ହେଉଥିବା ପିଡ୍‌ମଣ୍ଟସାର୍ଡ଼ିନିଆ ରାଜ୍ୟ ଏହି ଏକତ୍ରୀକରଣରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହା ଏକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେ, ଇଟାଲୀ ଏକତ୍ରୀକରଣରେ ଜଣେ ରାଜା ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ କାଭୁର ଲୋମ୍ବାର୍ଡ଼ି, ଟୁସ୍କାନୀ, ମୋଡ଼େନା ପ୍ରଭୃତିରୁ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆକୁ ବହିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଗାରିବାଲଡ଼ି ବିଦ୍ରୋହ ଚଳାଇ ରଖି ସିସିଲି ଓ ନେପଲସ୍‌କୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ଏହି ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ଏମାନୁଏଲଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଇଟାଲୀର ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ପରେ ରୋମ ଓ ଭେନିସିଆ ଇଟାଲୀ ରାଜ୍ୟ ସଂଘରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଇଟାଲୀ ଏକତ୍ରୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ୧୮୧୫ରେ ଭିଏନା କଂଗ୍ରେସରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ଓ ୧୮୭୧ରେ ଫ୍ରାଙ୍କୋ ପ୍ରୁସିଆ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଲା ।

ଚିତ୍ର–୩.୬ ଓଟ୍ଟ ଭୋନ ବିସ୍ମାର୍କ

୩.୭.୫. ଜର୍ମାନୀ ଏକତ୍ରୀକରଣ

୧୮୧୫ରେ ନେପୋଲିଅନଙ୍କର ପରାଜୟ ପରେ ଅନେକ ଜର୍ମାନୀ ଲୋକ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ଜର୍ମାନୀ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଜର୍ମାନୀ ୩୯ଟି ରାଜ୍ୟର ଏକ ମିଳିତ ସଂଘ ଥିଲା । ଯାହାକି ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ଓ ପ୍ରୁସିଆ ଦ୍ୱାରା

ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବଦା ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ଯାହାକି ଜର୍ମାନୀର ଅର୍ଥନୈତିକ ପ୍ରଗତି ହ୍ରାସ କରୁଥିଲା । ପ୍ରୁସିଆ ଅଧିନରେ ରାଜା କାଇଜର ପ୍ରଥମ ଉଇଲିୟମ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସରୁ ଅଲଗା କରି ପୃସିଆ ଅଧିନରେ ଜର୍ମାନୀକୁ ଏକତ୍ରୀକରଣ କରିବା ପାଇଁ ବିସ୍ମାର୍କଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ବାଛିଲେ । ବିସ୍ମାର୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭିକ ଥିଲେ ଏବଂ ଜର୍ମାନୀର ଏକତ୍ରୀକରଣ ତ୍ୱରିତ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅବଜ୍ଞା କରି ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରି ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଆଧୁନିକିକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଙ୍କର ପଦ୍ଧତି 'ରକ୍ତ ଓ ଲୌହ' ପଦ୍ଧତି ଭାବରେ ପରିଚିତ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଡାକନାମ 'ଲୌହ ଚାନସେଲର' । ଏହି ଉନ୍ନତ ସୈନ୍ୟବାହିନି ସହିତ ବିସ୍ମାର୍କ ସେଲସଉଇଗ୍ ଓ ହଲଷ୍ଟିନ୍‌ର ଜର୍ମାନୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଡ଼େନମାର୍କ ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କଲେ । ବିସ୍ମାର୍କଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ । ପୃସିଆ ଅଷ୍ଟ୍ରିଆକୁ ପରାଜିତ କଲା ଓ ଉତ୍ତର ଜର୍ମାନୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂଘ ଗଠନ କଲା । ବିସ୍ମାର୍କ ଇଟାଲୀକୁ ଭେନିସ୍ ପ୍ରଦେଶ ଦେବେ ବୋଲି କହି ତାକୁ ଯୁଦ୍ଧରୁ ବିରତ ରଖିଲେ । ଅଷ୍ଟ୍ରିଆକୁ ଭେନିସ୍ ଉପରୁ ନିଜର ଅଧିକାର ତ୍ୟାଗ କରି ଭେନିସକୁ ଇଟାଲୀକୁ ଦେବାପାଇଁ ବାଧ କରାଗଲା । ସେ ମଧ ଫ୍ରାନ୍ସର ରାଜା ତୃତୀୟ ନେପୋଲିୟନଙ୍କୁ କିଛି ଅଞ୍ଚଳ ଦେବାର ପ୍ରତିଶୃତି ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧରୁ ବିରତ ରଖିଥିଲେ । ଋଷିଆ ଅଧିନସ୍ଥ ପୋଲାଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ପାଇଁ ଋଷିଆକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ସେ ଋଷିଆର ସମର୍ଥନ ପାଇସାରିଥିଲେ ।

ଜର୍ମାନୀ ଉପରେ ପୃସିଆର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ କେବଳ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥିଲା ଦକ୍ଷିଣ ଜର୍ମାନୀରେ ଥିବା ୪ଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସର ରାଜା ତୃତୀୟ ନେପୋଲିୟନଙ୍କର ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରିବା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦୁଇ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଅସମ୍ମତି ଫଳରେ ଫ୍ରାନ୍ସ ପୃସିଆ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲା । ଏହି ଫ୍ରାଙ୍କୋ-ପୃସିଆନ ଯୁଦ୍ଧ ଖୁବ୍ କମ୍‌ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସମାପ୍ତ ଘଟିଲା ଓ ୧୮୭୧ ମସିହାରେ ପୃସିଆ ଫ୍ରାନ୍ସ ଆକ୍ରମଣ କଲା ଓ ଫରାସୀମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲା । ତୃତୀୟ ନେପୋଲିଅନ୍ ସିଂହାସନ ତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ଆଲସେସ ଓ ଲୋରେନ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲା । ଅଷ୍ଟ୍ରିଆ ବ୍ୟତୀତ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜର୍ମାନ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକୃତ ହୋଇ ଜର୍ମାନୀରେ ମିଶିଲା । କାଇଜର ପ୍ରଥମ ଉଇଲିୟମଙ୍କ ଅଧିନରେ ଜର୍ମାନୀ ଏକତ୍ରୀକରଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଖୁବ୍‌ଶୀଘ୍ର ଜର୍ମାନୀ ଇଉରୋପରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଶକ୍ତି ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରି ଜର୍ମାନୀର ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ବିଶ୍ୱରେ ଜର୍ମାନୀର ପ୍ରଭାବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉପନିବେଶବାଦୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କଲା ।

୩.୭.୬ ସମାଜବାଦୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଋଷ ବିପ୍ଳବ

ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ଫଳରେ ସମାଜରେ ଅସମତା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷରେ ଶ୍ରମିକମାନେ ଯେଉଁମାନେ ଗରିବ, ଶୋଷିତ ଏବଂ ସେମାନେ ସମସ୍ତ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପୁଞ୍ଜିପତିମାନେ ଯେଉଁମାନେ କି ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ କେତେକ ଲୋକ ସମାଜ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯେ, ସମାଜ ସାମାଜିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ସମାନତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ସମାନତା, ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଆଦି ଚିନ୍ତାଧାରା ଏଥିପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କଲା । ସମାଜବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ଯାହାକି ସାମାଜିକ ସମତା ଆଣିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରେ, ତାକୁ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ସମାଜବାଦ ସମ୍ପର୍କରେ ସବୁଠାରୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଚିନ୍ତାଧାରା କାର୍ଲମାର୍କ୍ସ ଓ ଫେଡ଼େରିକ ଏଙ୍ଗେଲସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । କାର୍ଲମାର୍କ୍ସ ତାଙ୍କର ବହି 'ଦାସ କ୍ୟାପିଟାଲ'ରେ ସୂଚୀତ କରିଥିଲେ ଯେ, ସମାଜର ଇତିହାସ ହେଉଛି, ଶ୍ରେଣୀ ସଙ୍ଘର୍ଷର ଇତିହାସ । ତାଙ୍କ ମତରେ ପୁଞ୍ଜିପତିମାନେ ସର୍ବଦା ସେମାନଙ୍କର ଲାଭ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ମଜୁରୀ ହ୍ରାସ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ଯାହାକି ଶ୍ରେଣୀ ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ।

ସେ ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ପୁଞ୍ଜିବାଦର ବିଲୟ ଓ ସମାଜବାଦର ଆରମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ଏହି ସଂଘର୍ଷ ସଫଳ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଉତ୍ପାଦନ ମାଧ୍ୟମଗୁଡ଼ିକର ମାଲିକାନା ରାଷ୍ଟ୍ର ହାତରେ ରହିଥାଏ ଓ ଏକ ସମତୁଲ ସମାଜ ଜନ୍ମ ନେଇଥାଏ ।

ଏହାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ଉଦାହରଣ ହେଉଛି, ଋଷ ବିପ୍ଳବ ଯାହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ସମାଜବାଦୀ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଋଷିଆ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଛୁଆ ଥିଲା ଏବଂ ଏହା କୃଷିଭିତ୍ତିକ ଅର୍ଥନୀତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ଜାର ଜଣେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଶାସକ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଶ୍ରମିକ ଓ କୃଷକମାନେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ୧୯୦୫ ମସିହାର ବିପ୍ଳବ ଦ୍ୱାରା ଏକ ସାମ୍ବିଧାନିକ ରାଜତନ୍ତ୍ର ଗଠିତ ହେବା ସହିତ କୃଷକ, ସହରାଞ୍ଚଳ ଲୋକ ଓ ସମାଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଡୁମା ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୦୫ ବିପ୍ଳବ ପରେ ମଧ୍ୟ ନାଗରିକ ଅଧିକାର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ଖୁବ୍ ସିମୀତ ଥିଲା । ତେଣୁ ଅଶାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଲାଗି ରହିଲା ।

୧୯୧୭ ମସିହାରେ ଋଷିଆରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପ୍ଳବ ସଂଗଠିତ ହେଲା । ଏହା ଘଟିଲା କାରଣ ଜାର ଦ୍ୱିତୀୟ ନିକୋଲାସଙ୍କ ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସନ ସମୟରେ ଋଷିଆର ଶ୍ରମିକ, କୃଷକ ଓ ଅଣ ଋଷୀୟ ଯେଉଁମାନେ ଋଷିଆରେ ରହୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବିସହ ହୋଇଗଲା । ଶୋଷଣ, ଅମାନୁଷିକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବାର ଅବସ୍ଥା, ଅତ୍ୟଧିକ ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ ଆଦି ଲୋକାମନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ବିରୋଧି କରିଦେଲା । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଯାଉଥିଲା । ଋଷିଆ ମଧ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଲାଭ ପାଇଁ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ସେଥିପାଇଁ ଆଦୌ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲା । ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଋଷିଆର ସୈନ୍ୟମାନେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ କାରଣ ସାଇବେରିଆର ଶୀତଳ ମରୁଭୂମିରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ

ଚିତ୍ର – ୩.୭ : ପେଟ୍ରୋଗାଡ ସହରରେ ୧୯୧୭ ଜୁନ ୧୮ ତାରିଖରେ ଲୋକମାନଙ୍କ ସମାବେଶ ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀ କହନ୍ତି, "୧୦ଜଣ ପୁଞ୍ଜିପତି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପତନ ଘଟୁ । ସମସ୍ତ କ୍ଷମତା ସୋଭିଏତର ଶ୍ରମିକ, ସୈନିକ ଓ କୃଷକ ପ୍ରତିନିଧି ଏବଂ ସମାଜବାଦୀ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉ, ଆମେ ଦାବୀ କରୁ ଯେ, ୨ୟ ନିକୋଲାସ ପିଟରପଲ ଜଙ୍ଗଲକୁ ନିର୍ବାସିତ ହୁଅନ୍ତୁ ।"

ପାଖରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଗରମ ପୋଷାକ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ ନଥିଲା । ଅନେକ କୁଶଳୀ କାରିଗରମାନଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ଯୋଗଦେଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ବାଧ କରାଗଲା । ଫଳରେ ସେମାନେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ଜାର ଦ୍ୱିତୀୟ ନିକୋଲାସଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସନ ପାଇଁ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦେଶର ଅବସ୍ଥାକୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଖରାପ କରିଦେଲା । ଏହା ଫଳରେ ଶ୍ରମିକ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦେଖାଦେଲା । ଆନ୍ଦୋଳନରତ ଲୋକମାନେ ନ୍ୟାୟାଳୟ, ଜେଲଖାନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଚାରିଆଡ଼େ ଓ ସମାଜର ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଶାନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଦେଲା । ସୈନିକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ ନଥିଲା, ସହରାଞ୍ଚଳଗୁଡ଼ିକରେ ଖାଦ୍ୟର ଅଭାବ ଦେଖାଦେଲା ଓ କୃଷକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପାଦିତ ପଦାର୍ଥ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ସରକାର ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ରୁବଲ ନୋଟ ଛାପିବା ଫଳରେ ମୁଦ୍ରାସ୍ଫିତି ଦେଖାଦେଲା । ପରିସ୍ଥିତି ଆଉ ଜାରଙ୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରଣାଧିନ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଏହି ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଖରାପ ହୋଇଗଲା ଯେତେବେଳେ ମାର୍କସ ଓଟଲଷ୍ଟୟଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବିତ କଲା । ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ ଚେତନା ସୃଷ୍ଟି କଲା । ଏହା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ସଭା ବା ସୋଭିଏତ ଗଠନ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଲା । ୧୯୧୭ ମସିହା ଫେବୃଆରୀରେ ଜାର ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ମେନସେଭିକ୍ ଦଳର ନିୟନ୍ତ୍ରଣରେ ଗଠିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି ସରକାର ଲୋକମାନଙ୍କର ଦାବୀକୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ବିଫଳ ହେଲା । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଲେନିନ୍‌ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱାଧିନ ବଲସେଭିକ୍ ଦଳ ସୋଭିଏତଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗଠିତ କରି ୧୯୧୭ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ସରକାରଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରି ସରକାରର ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ଅକ୍ଟୋବର ବିପ୍ଳବ ଋଷ ବିପ୍ଳବର ସର୍ବଶେଷ ସ୍ତର । ଏହା ଜାର ଶାସନର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟାଇଲା ଓ ୟୁ.ଏସ୍.ଏସ୍.ଆର୍ (USSR) ଗଠନ କରାଗଲା ।

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧ୍ୟାୟରେ ତୁମେ ଔଦ୍ୟଗିକତା, ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଓ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବ । ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ କିପରି ପୃଥିବୀର ରୂପ ବଦଳାଇ ଦେଲା ଓ ଲୋକମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଧାରଣ ପଦ୍ଧତିରେ କିପରି ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଲା ତାହା ଜାଣିପାରିବା । ପୃଥିବୀର ଔଦ୍ୟଗିକ ବିକାଶ ଘଟି ନଥିବା ଦେଶ ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ କ'ଣ ଓ ଏହା କିପରି ବିବାଦ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା, ଯାହାକି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର କେତେକ ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧର କାରଣ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଏ, ତାହା ତୁମେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବ ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ୩.୩

୧. ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ବାଛ ।

(କ) ଆମେରିକା କେତୋଟି ଉପନିବେଶରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ?

୧. ୧୩ ୨. ୧୪ ୩. ୧୫ ୪. ୧୫

(ଖ) ଫ୍ରାନ୍ସରେ ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ କାହାକୁ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ।

୧. ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ୨. ଧର୍ମଯାଜକ ୩. ସାଧାରଣ ପ୍ରଜା ୪. ରାଜା

(ଗ) ଜର୍ମାନୀ ଏକତ୍ରୀକରଣ କାହାର ନେତୃତ୍ୱରେ ସଫଳତାର ସହ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିଲା ?

୧. କ୍ୟାଭୁର ୨. ମାଜିନି ୩. ବିସମାର୍କ ୪ ଗାରିବାଲଡ଼ି

୨. "୧୬୮୮ର ମହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବ ସାରାବିଶ୍ୱ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହର ଉତ୍ସ ଥିଲା" ୩୦ଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ପ୍ରମାଣ କର ।

୩. ଆମେରିକା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଓ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବକ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅନ୍ୟୁନ ଦୁଇଟି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

୪. ଋଷ ବିପ୍ଳବ, ସମାଜବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ଚୁମ୍ବକରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

ତୁମେ କ'ଣ ଶିଖିଲ ?

- ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଇଉରୋପର ସାମନ୍ତବାଦୀ ପ୍ରଥାର ପତନ ବିଭିନ୍ନ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ହୋଇଥିଲା । ଯଥା – ନୂତନ ସହର ଓ ମହାନଗରର ଉତ୍ପତ୍ତି, ବାଣିଜ୍ୟର ପୁନଃଅଭ୍ୟୁଦୟ, ବ୍ୟବସାୟିକ କୃଷିର ଆରମ୍ଭ, ଉଦୀୟମାନ ବଣିକ ଶ୍ରେଣୀର ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ।
- ପୂନର୍ଜନ୍ମ ବା ରେନାସାଁ ଯାହା ପ୍ରାୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଇଉରୋପରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ ଓ ରୋମର କୃତିତ୍ୱ ଉପରେ ନୂତନ ଆଗ୍ରହ ସଞ୍ଚାର କରିଥିଲା । ଏହା ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାରେ ଗଭୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲା ।
- ମାନବବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସୃଜନଶକ୍ତି ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲା ଓ ମନୁଷ୍ୟ ମାନବବାଦୀମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ପାଟିଗଲା ।
- ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଚର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା କୁସଂସ୍କାରଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଶ୍ନକରିବା ପାଇଁ ଏକ ଉଦ୍ୟମ ଥିଲା । ଏହା ମାର୍ଟିନଲୁଥରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜର୍ମାନୀରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ସମାଜକୁ କ୍ୟାଥଲିକ ଓ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଏହିପରି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲା ।
- ପୁନର୍ଜାଗରଣର ଅନ୍ୟତମ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସଫଳତା ଥିଲା ହେତୁବାଦର ବିକାଶ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର ଉତ୍ପତ୍ତି । କୁପରନିକସ, ଗାଲିଲିଓ ଓ ନିଉଟନ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗଦାନ ପାଇଁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ରହିବେ ।
- ପୁନର୍ଜାଗରଣର ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜଳପଥ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ନୂତନ ଦେଶ ଆବିଷ୍କାର କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଜଳଯାତ୍ରାଗୁଡ଼ିକର ପରିଣାମ ବିଶ୍ୱପାଇଁ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ହୋଇପାରିଥିଲା ।
- ପ୍ରାୟ ୧୭୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶିଳ୍ପ ବିପ୍ଳବ ଆଗମନରେ ଉତ୍ପାଦନର ପରିମାଣ ବହୁଗୁଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଏହା ଏକ ଶ୍ରମିକଶ୍ରେଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ଯେଉଁମାନେ କି ପୁଞ୍ଜିପତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅତିଦୟନୀୟ ଭାବରେ ଶୋଷିତ ହେଉଥିଲେ ।
- ୧୭୭୬ ମସିହାରେ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିବା ଆମେରିକା ବିପ୍ଳବ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱକୁ ଏହାର ସମତା, ମୁକ୍ତି ଓ ଲୋକମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଅଧିକାରର ଚିନ୍ତାଧାରା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା ।
- ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ମଣ୍ଟେସ୍କୁ, ଭୋଲଟେୟାର, ଋଷୋଙ୍କ ଭଳି ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଆଧୁନିକ ବିଶ୍ୱ ଉପରେ ଏହାର ସ୍ୱାଧୀନତା, ସମାନତା, ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ଚିନ୍ତାଧାରା ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା ।

- ଜାତୀୟତା ଭାବର ଜାଗରଣ ଇଟାଲୀ ଏବଂ ଜର୍ମାନୀ ଭଳି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏକତ୍ରୀକରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।
- ନୂତନ ଔଦ୍ୟୋଗିକ ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ୟା ଓ ଚିନ୍ତା ସମାଜବାଦ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଉତ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲା । ଋଷ ବିପ୍ଳବ ଏହିଭଳି ଏକ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେତନାର ପରିଣାମ ଥିଲା ଏବଂ ଏହା ପୃଥିବୀର ପ୍ରଥମ ସମାଜବାଦୀ ସରକାର ସ୍ଥାପନ କରାଇଲା ।

ଅନ୍ତିମ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ସହରମାନଙ୍କର ବିକାଶ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ପ୍ରସାର କିପରି ସାମନ୍ତବାଦର ପତନର କାରଣ ହେଲା ?

୨. ତୁମେ କାହିଁକି ଭାବୁଛ ଯେ, ପୁନର୍ଜାଗରଣ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ଧତିର ଚିନ୍ତା ଓ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀର ଅନ୍ତଃ ଘଟାଇଥିଲା ? ଶହେଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

୩. ପୁନର୍ଗଠନ କିପରି ଭାବରେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ପୃଥିବୀର ଅବଶିଷ୍ଟ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ?

୪. ନୂତନ ଅଞ୍ଚଳର ଆବିଷ୍କାର କିପରି ଭାବରେ ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀର ଅର୍ଥନୀତି ଓ ସମାଜକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲା ?

୫. ଆମେରିକାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣାରେ କେଉଁ ମୁଖ୍ୟ ଚନ୍ତାଧାରାଗୁଡ଼ିକ ରହିଥିଲା, ତାର ଏକ ତାଲିକା କର ।

୬. ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବର କେଉଁ ଚିନ୍ତାଧାରା ବିଶ୍ୱସାମାଜିକ ଶ୍ରେଣୀକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ?

୭. କାରଖାନା ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଯାହାକି ଋଷ ବିପ୍ଳବକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

ପାଠଗତ ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ ଉତ୍ତର

୩.୧ ୧. (କ) ପୁନର୍ଜାଗରଣ ପଣ୍ଡିତଗଣ

(ଖ) ସୋସାଇଟ ଅଫ୍ ଜେମସ

୨. ସାମନ୍ତବାଦ ଏକ ପ୍ରଥା ଯେଉଁଥିରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଓ ସେମାନଙ୍କର ପରିଶ୍ରମ ବିନିମୟରେ ମାଲିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜମି ଓ ସୁରକ୍ଷା ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଏହାର ଦୁଇଟି ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଉଛି –

(କ) ଶ୍ରମିକମାନେ ତାଙ୍କର ମାଲିକମାନଙ୍କ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକରନ୍ତି ଓ ଲଢ଼େଇ କରନ୍ତି ।

(ଖ) ରାଜା ହେଉଛନ୍ତି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ।

୩. ମାନବିକତା, ହେତୁବାଦ ଓ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ

୪. (କ) ମାର୍ଟିନ ଲୁଥର ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି ଯୀଶୁଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତି ମିଳିପାରିବ, ଚର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ ।

(ଖ) ବାଇବେଲ ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ଧାର୍ମିକ କ୍ଷମତାର ଉତ୍ସ ।

୩.୨ ୧. (କ) ୨

(ଖ) ୩

୨. (କ) ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଅପେକ୍ଷା କାରଣ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ ।

(ଖ) ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା, ଅନୁସନ୍ଧାନ ଓ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

୩. ଦିଗନିର୍ଣ୍ଣୟ ଯନ୍ତ୍ର, ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ ଯନ୍ତ୍ର, ଖଗୋଳ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଟେବୁଲ ।

୪. ସମାଜ ଅସମାନ ହୋଇଗଲା ଓ ଦୁଇଟି ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା ଯଥା – ପୁଞ୍ଜିପତି ଓ ଶ୍ରମିକ ।

୩.୩ ୧. (କ) ୧

(ଖ) ୩

(ଗ) ୩

୨. ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବ ପୃଥିବୀରେ ଉତ୍ସାହର ଉତ୍ସ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥିଲା କାରଣ ବିନା ରକ୍ତପାତରେ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ୨ୟ ଜେମସଙ୍କ ଏକଛତ୍ରବାଦୀ ଶାସନର ପରିସମାପ୍ତି ଘଟାଇ ସାମ୍ବିଧାନିକ ସରକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।

୩. (କ) ଉଭୟ ବିପ୍ଳବ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଧିକାରକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ସହ ଶୋଷଣ ବିରୋଧରେ କହୁଥିଲେ ।

(ଖ) ଉଭୟ ଜାତୀୟତାବାଦର ଚେତନା ସାରା ବିଶ୍ୱରେ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇଥିଲେ ।

୪. ଫରାସୀ ଓ ରେନାସାଁ ଚିନ୍ତାଧାରା ଯଥା ସମାନତା, ବାକ୍‌ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଗଣତନ୍ତ୍ର ସହିତ ମାର୍କସଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ସମାଜବାଦୀ ଚିନ୍ତାଧାରା ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଉତ୍ପାଦନର ଉପାୟର ମାଲିକାନା ରାଷ୍ଟ୍ର ଅଧିନରେ ରହିବା ଉପରେ ଏହା ମତବ୍ୟକ୍ତ କରୁଥିଲା । ଯାହା ଏକ ସମତୁଲ ସମାଜର ଜନ୍ମଦେଲା । ଏହା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ସହ ଲୋକମାନଙ୍କ ଭିତରେ ରାଜନୈତିକ ଜାଗରଣ ସୃଷ୍ଟି କଲା । ମୁଖ୍ୟତଃ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଋଷ ବିପ୍ଳବ ସଂଗଠିତ ହେଲା ।